

Al. 8

6252

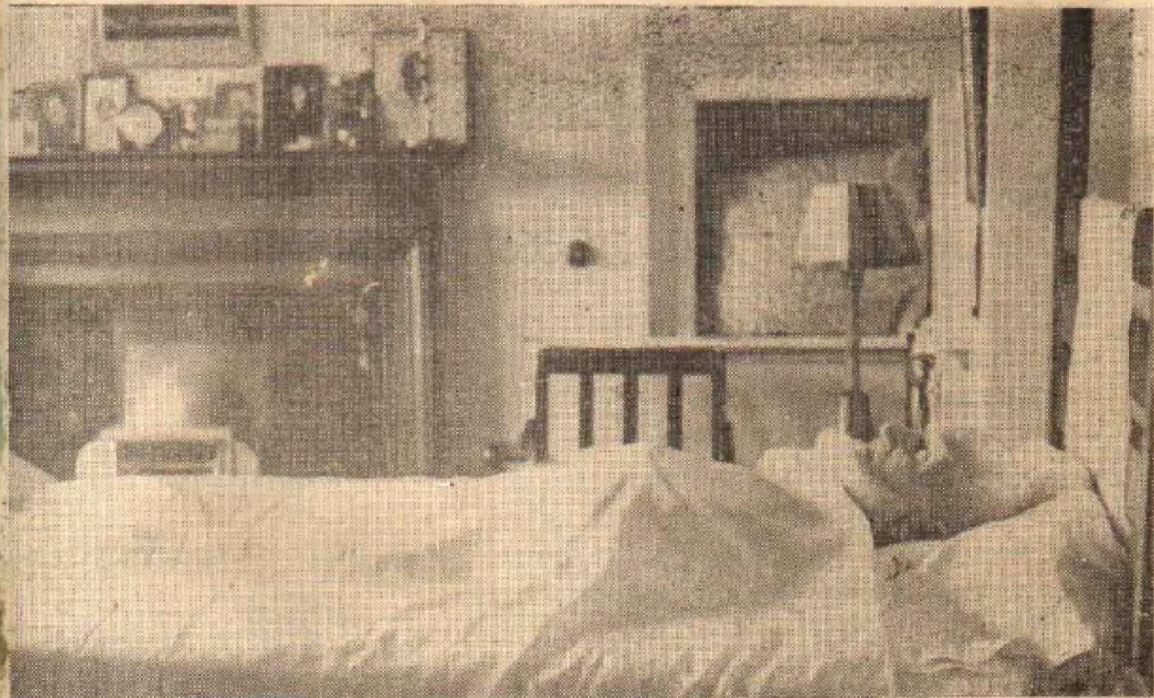
NO. 304

$$\frac{275}{4B}$$

27 for

7-122

$$\frac{1950}{4} \quad \frac{1114}{4}$$

బెర్నార్డ్ షా అస్తమయము. అయోట్ హెంట్ లారెన్సులో, షా ఇంట్లో Xది. గాంధీ, బుద్ధుడు, ప్లాటినం విగ్రహాలూ, చిత్రాలూ, షా Xదిలో ఉన్నాయి.

గోల్డ్మెన్ గ్రీన్ క్రిమిలోరియంకు చేరుతున్న బెర్నార్డ్ షా శవపేటిక

భారతి ఇరువదియేడవ సంపుటము, భా-౨

అకారాది విషయ సూచిక

	సం.	పుట.
అశవిశేష (క) — కవికొండల వెంకటరావుగారు	...	౮
అప్పకవీయం — వ. గోపాలకృష్ణయ్యగారు	...	౩
అన్నపూర్ణ (క) — బలిరాజు కొంతారావుగారు	...	౧౨
అసరాధి (నా) — ఆమంచర్ల గోపాలరావుగారు	...	౧౨
అప్పగింత (ప) — పి. గణపతికృష్ణగారు	...	౩
ఆత్మ ఆత్మ వస్తున్నా (క) — పంతుల శ్రీరామకృష్ణగారు	...	౩
ఆయన చలనాలు — సమయమంత్రి ఆచ్యన్న పంతులుగారు	...	౮
అలవాటు (క) — ఇంటూరి కామేశ్వరరావుగారు	...	౧౦
అలసట (త్రి. చి) — హెచ్. వి. రామగోపాలగారు	...	౧౧
అశ్వవాహనము (త్రి. చి) — పిలకా నరసింహమూర్తిగారు	...	౮
ఆఖరిదశ (క) — “జాస్మిన్”	...	౮
ఆఖరున మలచిన అజంతానుహలు — ఆమంచర్ల గోపాలరావుగారు	...	౩
ఆంధ్రుల జానపద చిత్రకళా సంపద — పిలకా నరసింహమూర్తిగారు	...	౩
ఆయాభం (క) — కందుకూరి లింగరాజుగారు	...	౮
ఆస్థానకవి శ్రీపాద కృష్ణమూర్తికృష్ణగారు — పి. గణపతికృష్ణగారు	...	౯
ఆహుతి (క) — వేలూరి తారకగంగు	...	౧౧
ఆహ్వానము (ప) — బెహ్లాది శ్రీనివాసమూర్తిగారు	...	౯
ఉత్తరరామచరిత్ర — మల్లాది సూర్యనారాయణకృష్ణగారు	...	౯
ఉబలాటం (క) — క్రొవ్వడి లక్ష్మన్నగారు	...	౧౦
ఉస్తాద్ ప్రొఫ్. ఖాన్ — ప్రొఫెసర్ బి. ఆర్. దేవధర్ గారు	...	౮
ఎడారిబ్రతుకు (క) — శ్రీమతి సందిరాజు పులివెందులగారు	...	౩
ఎత్తుపల్లాలు (క) — సోలశ్రీ	...	౯
వికృతాజ్యసమితి (కల)	...	౧౦
కమ్యానిజం డెమోక్రసీ సంఘర్షణ — పండితారాధ్యుల వాగేశ్వరరావుగారు	...	౧౦
కలకావి కల (ప) — భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తిగారు	...	౮
కలిదిండికా సనం విమర్శ — భావరాజు కృష్ణారావుగారు	...	౧౦
“ “ “ “	...	౧౧
కాలిదాసమహాకవి; చారిత్రిక సమస్యలు — పి. గణపతికృష్ణగారు	...	౧౧

	నం.	పుట.
కుమార సంభవము, ప్రభాకరతాస్త్రిగారి సవరణలు — వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు	౧౧	౪౫౫
కొరియా గతచరిత్ర — జి. ఆంజనేయులు గారు	...	౪౩౯
కొరియాపై పరిశరప్రభావాలు (కల)	...	౪౧౫
గణపతి — వావిలాల సోమయాజులు గారు	...	౨౨౧
గణేశస్తుతి (ప) — బులుసు వెంకటేశ్వర్లు గారు	...	౨౧౩
గోపురం (క) — సాశ్వ కృష్ణమూర్తితాస్త్రిగారు	...	౪౬౯
జననం చిక్కి వచ్చాయనేవ — పి. గణపతితాస్త్రిగారు	...	౧౧౩
బార్డి బెర్నార్డు సా	...	౧౧౭
బార్డి బెర్నార్డు సా అ స్తమయం	...	౪౪౨
జిజ్ఞాస (ప) — వాదెళ్ల జనార్దనరావు గారు	...	౫౩౩
తపోధంగము (ప) — గట్టి లక్ష్మీవరసింహతాస్త్రిగారు	...	౪౨౯
తాళపత్ర గ్రంథములు — కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరతాస్త్రిగారు	...	౩౦౮
తిక్కన (ప) — బి. వి. చలపతిరావు గారు	...	౧౬౬
“తులసి” (త్రి. చి)... మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	౧౨
తెరచాటు (ప) — అంగర వెంకటకృష్ణారావు గారు	...	౬౦
తేనెపట్టు (క) — క్రొవ్వికి లక్ష్మన్న గారు	...	౩౩౦
దంపతులు (క) — జయంతి శ్రీరామమూర్తిగారు	...	౪౨౯
దారులొంబో తాస్త్రిమూర్తి (త్రి. చి) — పిలకా వరసింహమూర్తిగారు	...	౭
దో ప్రశస్తి (ప) — శిల్పి,	...	౩౧౭
వాగారాధన ఎట్టుపుట్టినది — పి. టి. అక్బరయ్య దీక్షితులు గారు	...	౧౭౯
వాణీభాతకములు — రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు	...	౭౯
వాసిక కాంగ్రెస్ — అగ్రహార ఉపన్యాసము	...	౩౩౬
వాసిక కాంగ్రెస్ (కల)	...	౪౨౩
వాహ్యదయం (౧) (గే) — విశ్వం గారు	...	౩౭౯
“ (౨) “	...	౪౬౫
నిరీక్షణ (త్రి. చి)... జి. వి. సుబ్బారావు గారు	...	౯
నేటి సోవియట్ సాహిత్యం (కల)	...	౪౧౮
నోగజాయ (గీ. వా) — తల్లావల్లభ శివశంకరతాస్త్రిగారు	...	౪౬
“ “	...	౧౮౬
“ “	...	౨౬౧
పరశీయ (వా) — పొకల రాజమన్నగారు	...	౨౫
పల్లె పక్క పిల్లల కౌలువ (గే) — మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	౨౨
పాలపాండు (క) — రా. పి. ఆంజనేయతాస్త్రిగారు	...	౫౫౯
పాలి మేర (వా) — బి. డి. ప్రసాదరావు	...	౪౬౧
పెద్దొండు రెస్టోర్ — (కల)	...	౬౨౭

275
403

	సం.	పుట.
శాస్త్రమతసంఘాలు (కల) — వే. సు. ప్రసాద్ గారు	౧౧	౪౧౬
భక్త్యంజలి (ప) — బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు	౧౦	౩౭౮
భారతచేతనా పద్యమిత్రానాశ్రితము — పి. వి. యస్. రామారావుగారు	౮	౧౧౫
భారతవజీరవవిరూప ఆవనీంద్రనాథతామ్రము — వేటూరి రాధాకృష్ణగారు	౭	౫౭
భారత సరిహద్దు పరిరక్షణ — పండిత రాధ్యుల నాగేశ్వరరావుగారు	౧౨	౫౩౫
మరింకేం కావాలి (నా) — పంతుల శ్రీరామకృష్ణగారు	౮	౧౬౩
మహారాష్ట్రంలో నవ్యపాపిర్యం (కల) — తార్యరి	౮	౨౦౮
మానవులంతా ఒకే జాతి — ఎన్నెన్ను బేనెల్ హోల్	౮	౧౯౬
మనలితనపు అనుభవం — కీ. శే. చెల్లపిల్ల వేంకటరావుగారు	౮	౧౧౧
మల్లెడువ (ప) — యస్. వి. శో గారావుగారు	౮	౧౫౨
కవ్యనాటకములలో కొత్తవికాసాలు — వేటూరి భారతగారు	౧౨	౫౭౩
రాగములు (క) — కౌశిలబ్దువు రామారావుగారు	౧౧	౪౯౪
రాజకీయ (క) — అ. న. కృష్ణరాయలుగారు	౯	౨౯౯
రామచంద్రాగమి — ఈయనజీవితరామచంద్రులుగారు	౧౧	౪౮౯
రాయల కళింగ శైల్యంతరి (౩) — వేటూరి వేంకటరమణయ్యగారు	౭	౯౯
రాయలబండ్ (కల్ప)	౧౦	౪౧౩
రామా దేశము, టిక్కెట్	౧౨	౫౪౩
వరమాయని వేటపు (కల) —	౧౨	౬౨౯
వర్ణలక్ష్మి (ప) — దినమనీ సీతారామస్వామిగారు	౧౦	౩౬౧
వానకారు — గజ్జి లక్ష్మీవరసింహకృష్ణగారు	౬	౧౦౭
విజయరాఘవపదములు — తిమ్మరెడ్డిల కోదండరామయ్యగారు	౯	౨౯౧
విశ్వాత్మాంగకవి ఇలియట్ — పి. గణపతికృష్ణగారు	౧౦	౩౨౫
విభావరి (క) — కె. వీరభద్రరాచారిగారు	౧౦	౩౬౩
వింధ్యాచలం (౧) (క) — అడవి బాపిరాజుగారు	౯	౨౨౯
(౨)	౧౦	౩౪౯
వ్యత్రవధ (నా) — శ్రీమతి నాయని కృష్ణమూర్తిగారు	౧౦	౩౭౩
వేటూరి ప్రభాకరకృష్ణగారు — నిడదవోలు వేంకటరావుగారు	౯	౨౪౫
బండారు తమ్మయ్యగారు	౧౦	౩౮౭
శ్రీనాథసియంట విందు (నా) — భానరాజు కృష్ణారావుగారు	౭	౧౩
సత్య అసంగల జన్మజీవం — వేటూరి సహజానందంగారు	౧౦	౪౧౧
సమాగమం (౧౧. చి) — జి. వి. సుబ్బారావుగారు	౧౦	౪౧౧
స్వప్నవాసవదత్త — మల్లాది సూర్యనారాయణకృష్ణగారు	౭	౧౨౫
హాసరి (క) — తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావుగారు	౭	౯౦

భారతి, జూలై '60

దారుశిల్పంలో స్త్రీమూర్తి

[లేపాక్షిపరిసరంలోని ఒక జీర్ణచేవాలయంలో ముగ్ధిపోవుచున్న ఒక

విశ్వతి సం.
అధిక ఆషాఢము

భారతి

సంపుటము 27
సంచిక 7

అప్పగింత

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

అత్తకు మామకుం దనుజ నప్పననే సెడివేళ మఱాని డ
గ్గుత్తిక మెల్ల సాచి, తనకుం గల భాగ్యము సర్వముం బరా
యత్తము నేయులీ! దనయాకరహల్లక మల్ల వారికేల్
గుత్తుల హత్తి, నన్నని యెలుంగున నివ్విధి నెమ్మిలో ననెన్.

“ఇది పుపునజ్జ యించుక వహించిన నూర్పు శిరీషమూర్తి, నె
మ్మది నెడియేని కోర్కె బెరిమమ్మున వేడిన తల్లికైన శె
ప్పడు; చెలికత్తె లెంత బలవంతము నేసిన నాటలాడనే
గడు; చిననాటినుండియు నొకానొకవైఖరి వచ్చె దీనికిన్.

ఎన్నఁడుగాని, తాను మము నిర్దుర వీడి, నిమేష మొంటిమై
నున్నది లేడు; బాలిక ముహూర్తము కన్నడకున్నఁ దల్లియుం
దెన్నులు సూచు; దీని నొకలెం గడుఁ బ్రేముడిఁ బెంచె నింక మీ
కన్నను దీని కెవ్వ కెంక కంట దయం గనిపెట్టి చూడుడి!

దీని యుదంత మింత యొకతీరున మీరు నెరింగియుందు ర
దొని సమగ్రతం చెలిపెదం గృహనేసి వినుండు! మేనకా
జానిసఖుండు విశ్వవసుసంజ్ఞుడు నిర్జరు డీ మెతండ్రి; య
వ్వానిని శేరి, నానతి యపత్యత దీనిని బెంతు నిమ్మనెన్.

మొదట, విముక్తసంగుల కపూర్వము బంధ మిడేల ! బాలికా
హృదయము కోమల మ్మిది యొకించుకయుం దన తల్లిదండ్రులన్
వదలిన దాది బెంగగొనవచ్చును వద్దనియంటిగాని, యిం
టిది పసిదానికోస మొకటేగతి నేచె సగద్గనమ్మగన్.

పాపము ! నంతు లేని దొకపాపకునై యిట గాల్గవేళ్ళనే
దో ! పలుమారు నన్నడుగుచున్నది లెమ్మని, దాని కేమిలే
వే ! పసిదానిఁ బెంచుకొనవే ! యః పల్కితి ; నంత. నింతమో
మై పరవళ్లుదొక్కు హృదయమ్మున నెత్తుకొనెం గుమారికన్.

మేనయ్య, విశ్వవసుండు న-నూనాత్మజపుత్రికానమ్ముల్లాఁతు; ల
ద్దాన వెనువెంటఁ దమ చెలి-దీనిం బెంచుకొన నమ్మతించిరి కృపతో.

అనునిమిషమ్ము నాత్మతనయాధికవత్సలవృత్తిఁ బెంచె; దీ
నిని గనురెప్పమై నిమిషనిద్ర యెరుంగని తల్లి; బాలమై
నను దన తల్లితండ్రు లను నమ్మిక మమ్ముల నల్లఁ పిల్చుచుం
డును; మొనమొన్నదాక నెపుడున్ వినలే దిది యాత్మవృత్తమే.

తవ బహుపూర్వపుణ్యాఫలితమ్మునఁజేసి, రురుం గుమారకా
గ్రణి హృదయేశుగా నిరుపురన్ మిముఁ బూజ్యుల సత్తమామలం
గనుగవ నాత్మదైవతయుగమ్ముగ నెమ్మి భజింపగాగనెం
దనయ తదీయజన్మ మిక ధన్య మటం చెదలోఁ దలంచెదన్”

అని వచియించి మానిహృదయమ్మున నోడిక గట్టు బాష్పముల్
కనుగొనలం దొకింత కణికాకృతి దాల్చు నటన్న శంక, నిం
కన నొక మాట రాక, తనయం గనుగొంచు మరుద్విశీర్ణని
స్తనితనవాంబువాహమువిధాన గరంగు గతిం గనంబడెన్.

—‘ప్రమద్యర’ నుండి.

అప్పకవీయము: కొత్తతాళపత్రప్రతి

శ్రీ వల్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి విభులమైన తెలుగునేత
యందగిన అప్పకవీయమును శ్రీ గిడుగు రామ
మూర్తిపంతులు గారిచేతను, మరియొకరిచేతను బహు
రింపజేసి శ్రీ వావిళ్ళవారు ౧౯౩౪ లో పరిశ్రాంత
కూర్చును. బకటించినారు. ఇటీవల మేము కొవ్వూ
రులో నన్నతిరి నొకరింట్ల దద్దాములమైన శ్రీ పుచ్చా
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారివద్ద నొక యప్పకవీయతాళ
పత్రప్రతి యున్నదని విని వారి వశిగి దాని గ్రహించి
తిమి. ఈ తాళపత్రప్రతిని, శ్రీ వేదుల రామశాస్త్రి
గారు మొన్న మొన్న రచించి ప్రకటించిన అప్పకవీయ
వివరణమును (యతిప్రాసప్రకరణము) సరస నిడుకొని
వావిళ్ళవారి ప్రతితో బోల్చిచూచితిమి. మంచియించి
పాఠాంతరములు లభించినవి. ఇట్టి తాళపత్రప్రతిని
సంపాదించిన శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికి గృతజ్ఞా
లము.

ఈ తాళపత్రప్రతియందు బ్రథమ, ద్వితీయ,
తృతీయ, పంచమాశ్వాసము లున్నవి; చతుర్థాశ్వాసము
లేదు.

దీని తృతీయాశ్వాసాంతమున “విశ్వావసునామ
సంవత్సర వైశాఖబహుళ ౧౩ గురువారమునాడు గుంటు
పల్లి పాపయ్యగారి ప్రతిలో వున్న పరిశ్రాసపరిచ్ఛే
దంబు గుంటుపల్లి వేంకట్రాయునింగారికి గుంటుపల్లి
లక్ష్మయ్య వ్రాసియిచ్చినది” అని యున్నది.

పంచమాశ్వాసాంతమున “విశ్వావసునామసంవ
త్సర వైశాఖబహుళ ౧౪ అంగారకవారంతోన్న
గుంటుపల్లి వేంకట్రాయునింగారికి గుంటుపల్లి
లక్ష్మయ్య వ్రాసియిచ్చిన సంధిపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణ
ముగా వ్రాశాను” అని యున్నది.

తృతీయాశ్వాసాంతముదని వ్రాసినదానిలో
‘వైశాఖబహుళ ౧౫ గురువారము’ (మాడంకె వెల్లకల
బడినని యెంచి బహుళ ౧౩ అని వ్రాసినాము) అని
యున్నది. త్రగాదశిగా నూహించిన మా యూహ నిజ
మైనదని చెప్పజాలము. ౧౯౦౫ జూలై ౧ వ తేదీ
విశ్వావసునామసంవత్సర వైశాఖబహుళ ౧౩ గురువార
మైనది. దీనింబట్టి చూచిన మా యూహ సరియైనదనియే
తోచెను. కాని పంచమాశ్వాసాంతముందలిదని వ్రాసి
నదానిలో ౧౪ వైశాఖబహుళ ౧౪ “అంగారక” వారి
మని యున్నది. ఇది మాయాహకు బాధాకరమైయు
న్నది. తృతీయాశ్వాసాంతముందలి తిథి యెద్దియో
పొడగట్టివది గాదు. కాన నిది యెప్పుటి ప్రతియో
యిప్పుడు చెప్పజాలను.

ఈ తాళపత్రప్రతిప్రథమద్వితీయపంచమాశ్వా
సము లొకరి ప్రతినుండియు, దృతీయాశ్వాసము మరి
యొకరి ప్రతినుండియు నెత్తివ్రాసినట్లు తృతీయపంచ
మాశ్వాసాంతగతమైన వ్రాయనకాని వ్రాతలనల్ల
స్పష్టము. వేటి ముద్రణప్రతికిని నీ తాళపత్రప్రతికిని
తెప్పలగు పాఠాంతరము లున్నవి. అందు శ్రేష్ఠములని
నాకు దోచినవి యుల్లేఖించుచున్నాను. ఇందున్న
వ్రాతరత్నము, “దక్షిణముందలి - దక్షిణముందలి”
ఇత్యాది భేదములను విస్మరించిరి. కేవలము వేలుపాక
ములని తోచినవియే వ్రాయుచున్నాను. ఇందు
“దాటియాకు” అనుటకు “తా” యనియు, “మొదటి
ప్రక్క” అనుటకు “మొ ప్ర” అనియు, “రిండన
ప్రక్క” అనుటకు “రిం. ప్ర” అనియు, “బండ్రి”
అనుటకు “పం” అనియు, “దాళపత్రప్రతి” అనుటకు
“తా. ప్ర” అనియు, “ముద్రణప్రతి” అనుటకు,
“ము. ప్ర” అనియు సంకేతముల నిచ్చియున్నాను.

మున్నుండు ముద్రాప్రతిపాతమును, దర్వాత దాశప్ర
ప్రతిపాతమును జూపుచున్నాను. ఇందు గల పాతము
లందలి సన్యాసపవ్యయల బాతకులైన పండితమిర్మకు
లెన్నుదురుగాక.

—పీఠిక—

తే||కముల యెందున దనరూపు గాంచి యులిగి
(ము. ప్ర. ౨. ప.)

కముల యెడ దను దన రూపు.....(తా. ప్ర. ౧.
తా. మొ. ప్ర. ౬పం.)

తే||దిలవగా నొప్ప నొసలిపై నిద్రికట్టి (ము. ప్ర. ౪ప.)
దిగుడుగా లచ్చి నొసలిపై.....(తా. ప్ర. ౧తా.
రెం. ప్ర. ౩పం.)

మ||చనుడెం చానాద మాలించి (సంధిదోషము)
(ము. ప్ర. ౫ప.)
జననం చా నాద మాలించి (తా. ప్ర. ౧తా. రెం.
ప్ర. ౬పం.)

తే||బంగరు వెలంగు మాకు శుభంబు లొసగు (ము. ప్ర.
౩ప.)
...చెలంగు రంగు శుభంబు...(తా. ప్ర. తా.౨.
మొ. ప్ర. ౩పం.)

ము. ప్ర. లో నున్న పద్యము గలయవదిగను, నిది
యదిగను నొందున్నది.

కా||ఆమోదంబున సర్వగర్భ సరసీహ్లాపముల్
(ము. ప్ర. ౧౦ప.)
ఆమోదంబున బూసగా సరసీహ్లాపముల్
(తా. ప్ర. ౨తా. మొ. ప్ర. ౫ప.)

క||హరిచరణ రీప్యాంతు (ము. ప్ర. ౧౧ప.)
హరిచరణ రీప్యాంతు...(తా. ప్ర. ౨తా. మొ.
ప్ర. ౮పం.)

ఉ||చిరాచన దాటి లంక (ము. ప్ర. ౧౪ప.)
చిరాచన దాటి లంక (తా. ప్ర. ౨తా. రెం.
ప్ర. ౪పం.)

ము. ప్ర. పాత మప్రకృతము, సన్యాసభావికము. నిఘం
టువుల కెక్కను లేదు.

క|| వసిష్ఠనారదబకదాల్ప్యి...(ము. ప్ర. ౧౫పం.)
వసిష్ఠనారదబలిదాల్ప్యి...(తా. ప్ర. ౨తా. రెం.
ప్ర. ౬పం.)

బకదాల్ప్యిం దను భక్తుం డొక్కం డుండె
గాని.ము. ప్ర. లో “బక” వేరుగను, “దాల్ప్యి”
వేరుగను నున్నది. దాల్ప్యి దను హరిభక్తుడు కలడు.
అర్థహితమై వేరుచేసి యుపయోగించిన “బక”
శబ్దముకన్న తా. ప్ర. లో నున్న “బలి” యను
పాతమే శ్రేష్ఠమై నోచినది.

చ|| కంఠువకు దీరెగదా పగయంచు నీలకంఠుడు (ము.
ప్ర. ౨౧ప.)
.....తీరెగదా పగ యంచు...(తా. ప్ర. ౩తా.
మొ. ప్ర. ౬పం.)

క|| దరహారహారపాండుశరీరకా...(ము. ప్ర. ౧౮ప.)
హారదకహారపాండుశరీరకా...(తా. ప్ర. ౩తా. మొ.
ప్ర. ౩పం.)

క|| పమరుద్ధనపశివువిభాజమహిమ—(ము. ప్ర.)
పమరుద్ధనపశివుజాజమహిమ—(తా. ప్ర. ౩తా. రెం.
ప్ర. ౪పం.)

క|| రవిశశికుజబుధనుగురు—(ము. ప్ర. ౨౫ప.)
...సరగురు.....(తా. ప్ర. ౩తా. రెం. ప్ర. ౫ పం.)

సీ|| ఇద్దలు కైదండ లిడి నీటు గలుగువాడు—(ము. ప్ర.
౩౬ప.)
.....కైదండ నిటునటు గలుగు...(తా. ప్ర. ౪తా.
రెం. ప్ర. ౭పం.)

దుప్పటి యొల్లనాటొప్పవాడు—(ము. ప్ర. ౩౬ప.)
దుప్పటి యొప్పగా గప్పవాడు—(తా. ప్ర. ౪తా.
రెం. ప్ర. ౫పం.)

ఉ||ఏది వచింపగా బడియె—(ము. ప్ర. ౪౬ప.)
ఏది రచింపగాబడియె—(తా. ప్ర. ౬తా. రెం. ప్ర.
౧౪పం.)

తే||ఎఱుంగ రి యాంధ్రఘోష—(ము. ప్ర. ౪౮ప.)
ఎఱుంగర యాంధ్రఘోష—(తా. ప్ర. ౬తా. రెం. ప్ర.
౪పం.)

క|| కృతిని విద్యయు గలుగు—(ము. ప్ర. ౬౩పం.)

కృతియు విద్యయు గలుగుక—(తా. ప్ర. ౮౮. మొ. ప్ర. ౩పం.)

సీ॥ బొద్ది నేపల్లి నివరకపురిని—(ము. ప్ర. ౭౩పం.)

బొద్ది నేపల్లి నందకపురిని—(తా. ప్ర. ౮౮. రెం. ప్ర. ౩పం.)

సీ॥ సంతతంబును తారుమము తృప్తి గాంచడు—(ము. ప్ర. ౭౮ పం.)

...తారుమము తెలి గాంచడు—(తా. ప్ర. ౯౮. మొ. ప్ర. ౪పం.)

ఉ॥ పెద్దిభట్టుతో...చంగన గన్నుభట్టు(ము. ప్ర. ౯౦పం.)

పెద్దిరాజుతో...చంగన గన్ను భట్టు(తా. ప్ర. ౯౮. రెం. ప్ర. ౧పం.)

అ॥ నేనమయందు(ము. ప్ర. ౮౩పం.)

నేనమయందు(తా. ప్ర. ౯౮. రెం. ప్ర. ౪పం.)

క॥ సుకవులిలో లేక(ము. ప్ర. ౯౨పం.)

సుకవులిలో లేక(తా. ప్ర. ౧౦౮. మొ. ప్ర. ౭పం.)

క॥ శ్రుతికాస్త్రాగమజిత(ము. ప్ర. ౧౦౦పం.)

శ్రుతికాస్త్రాగమజిత(తా. ప్ర. ౧౦౮. మొ. ప్ర. ౧పం.)

—:ప్రథమాశ్వాసము:—

క॥ సవిశేషంబుగ జెప్పె సమచిత్త(ము. ప్ర. ౩పం.)

...జెప్పెను సమచిత్త(తా. ప్ర. ౧౦౮. మొ. ప్ర. ౭పం.)

వారౌ (ము. ప్ర. ఆర్య. ౧.)

శబ్దార్థ(తా. ప్ర. ౧౦౮. మొ. ప్ర. ౮పం.)

స్వప్నానవేషభాషాభిమతాః (ము. ప్ర. ఆర్య. ౨.)

స్వప్నానదేశభాషాభిమతాః(తా. ప్ర. ౧౦౮. మొ. ప్ర. ౮పం.)

తజ్ఞా సమాచరేణ్య గ్రామ్య...శుల్యాశుసమా.(ము. ప్ర. ఆర్య. ౪.)

తజ్ఞా సమాచరేణ్య గ్రామ్యం...శుల్యాశుసమా. (తా. ప్ర. ౧౦౮. రెం. ప్ర. ౨పం.)

సాహిత్యరత్నాకరంబు(ము. ప్ర. ౫. చరణం.)

ఈగ్రంథము లేదు(తా. ప్ర. ౧౦౮. రెం. ప్ర. ౭పం.)

తే॥ తెనుగు [వ] తావళ్ళకం బిడి(ము. ప్ర. ౯౮.)

తెనుగున కవళ్ళకం బిడి(తా. ప్ర. ౧౨౮. రెం. ప్ర. ౧పం.)

తే॥ హరిగోగము వాస శ్రీహర్షబువకు(ము. ప్ర. ౨౨౪) హరిగోగంబు బాస శ్రీ హర్షబుడు(తా. ప్ర. ౧౩౮. మొ. ప్ర. ౬పం.)

ఇంగు బంచవిధభావసీసమాతిక "దైన్యావహిత నిద్రావిషాద"వఱకు నున్నది. తరువాత "శృంగారససీస మాతిక"లేదు సరిగదా ౩౮సీసమాతికయొక్క తే॥ ౫॥ మూడువారునుపాదము లున్నవి. ఇయ్యది వ్రాసున కాని ప్రమాదము—

సీ॥ మాలిహాస్యాదికార్ద్రరసాత్మకాత(ము. ప్ర. ౩౯౮. ౧౫ పాదం.)

హాస్యాదికార్ద్రరసాత్మకాత (తా. ప్ర. ౧౭౮. రెం. ప్ర. ౭పం.)

సీ॥ ౫॥ ఓగిరంబులు మంచి మేలొగిరములు(ము. ప్ర. ౭౦౮)

...మంచి మేలొగిరములు(తా. ప్ర. ౨౧౮. మొ. ప్ర. ౮పం.)

క॥ ద్వివిధముయ్యె(ము. ప్ర. ౭౬౮.)

ద్వివిధముయ్యె (తా. ప్ర. ౨౧౮. రెం. ప్ర. ౬పం.)

ఉ॥ ఇచ్చదలంచి యొక్క మెయి నిల్లెటి(ము. ప్ర. ౯౧౮)

ఇచ్చదలంచీయు శృల్గ నిల్లెటి(తా. ప్ర. ౨౨౮. రెం. ప్ర. ౫పం.)

తే॥ దీకంబు లేక(ము. ప్ర. ౧౦౬౮.)

లేకంబు లేక(తా. ప్ర. ౨౮౮. రెం. ప్ర. ౫పం.)

తా. ప్ర. పాతమునీ అహోబలును గ్రహించెను(మా. అహో. సంజ్ఞ)

క॥ గుఱముసామి(ము. ప్ర. ౧౧౪౮.)

గుఱుకుసామి(తా. ప్ర. ౨౯౮. మొ. ప్ర. ౬పం.)

—:ద్వితీయాశ్వాసము:—

యంగవపహాశ్చ హలః(ము. ప్ర. ఆర్య. ౧౪.)

లవపహాశం శు హల్వర్ణః (తా. ప్ర. ౧౮౮. రెం. ప్ర. ౩ పం.)

ము. ప్ర. ౮. నున్న ౧౪ఆర్యాంశమువఱకుమాత్ర మేయిందున్నది. ఆర్యవర్ణి గిత్వాది లేదు. ఇది తృతీయాశ్వాసములోనిది గాన నిందుండుట సమంజసము గాదు. తా. ప్ర. ౮. నున్నట్లే యుండుట మంచిది. ఆర్యవర్ణి రాదిశ్లోకములు తృతీయాశ్వాసమున నున్నవి. కాని

వృత్తమిత్యాదిశ్లోకములు చతుర్థాశ్వాసములోనుండువలసి యున్నది.

పూర్వాస్త్రరసగిరి (ము. ప్ర. ౧౮. అర్థ. ౧౪)

పూర్వాస్త్రరసగిరి (తా. ప్ర. ౧౮. రెం. ప్ర. ౬౪౦.)

అహోబాధును "నా. ప్ర" పాతమునే గ్రహించె (మా. అహో. ౪౦)

నీలి ఋత్యదీర్ఘ మనగ (ము. ప్ర. ౮౪.)

ఋత్యదీర్ఘ మయ్యె (తా. ప్ర. ౮౪. మొ. ప్ర. ౭౪౦.)

అగపద్యముతరువాత ము. ప్ర. లో "నీలికి రూపములు"

అని యున్న రూపము లేమియు "తా. ప్ర." లో లేవు (౩౮

రెం. ప్ర. చూడు.) ము. ప్ర. లో నున్న ౩౮వచన

మిందు లేదు (మా. ౫౮. మొ. ప్ర. ౧౪౦.) ము. ప్ర. లో

నున్న పాల్లలకు రూపములు తా. ప్ర. లో లేవు. ౩౫,

౩౬పద్యములకు మధ్య ము. ప్ర. లో నున్నది తా. ప్ర. లో

లేదు. ము. ప్ర. లో నున్న ౩౯, ౪౦పద్యగద్యములు

తా. ప్ర. లో లేవు. ౪౧పద్య మున్నది. (మా. ౫౮. మొ. ప్ర.)

కలి ఇరులీగలుఱుకలూ శ్లేవ్యరు (ము. ప్ర. ౪౪౪.)

ఇరువాగలు ఋతు లూ శ్లేవ్యరు (తా. ప్ర. ౫౮. రెం

ప్ర. ౧౪౦.)

ము. ప్ర. ౫౭౪ర్యూత నున్న శ్లోకము తా. ప్ర.

కుల్యముగా నున్నది. పూర్వ మున్న భేద మిట్ట లేదు.

(౭౮. రెం. ప్ర. ౫౪౦.) ము. ప్ర. లో నున్న ౬౧వచనము

తా. ప్ర. లో లేదు. (౮౮. మొ. ప్ర. ౫౪౦)

నీలి ధ్రువతా ప్రకపితియులు (ము. ప్ర. ౬౬౪.)

ధ్రువతా క్రు పైతములు (తా. ప్ర. ౮౮. రెం. ప్ర.

౭౪౦.)

వ. మలేయు (ము. ప్ర. ౬౭౪ర్యూత.)

దాని నుండ (౮౮. రెం. ప్ర. ౫౪౦. తా. ప్ర.)

కలి వదనావ్యాపరిత... నిధానము (ము. ప్ర. ౬౮౪.)

వదనవ్యాపరిత... నిధానము (తా. ప్ర. ౮౮. రెం. ప్ర.

౭౪౦)

నీలిగీఢ్రత్రాంతతా... మదనజనక (ము. ప్ర. ౭౭౪.)

గృతరింత... ధాతృజనక (తా. ప్ర. ౮౮. మొ. ప్ర.

౪౪౦.)

అలి పెక్కు లేలకృష్ణ (ము. ప్ర. ౭౪౪.)

ఎక్కు లేలకృష్ణ (తా. ప్ర. ౮౮. మొ. ప్ర. ౬౪౦.)

ము. ప్ర. లో నున్న ౭౭పద్యము తా. ప్ర. లో లేదు.

(౮౮. రెం. ప్ర. ౭౪౦)

అలి నీలిలోననుండి (ము. ప్ర. ౭౮౪.)

నీటిలోననుంచి (తా. ప్ర. ౮౮. రెం. ప్ర.

౭౪౦.)

శీలననెసరిచ్చి (కసరివిచ్చి. పాశాంతరం). (ము. ప్ర.

౮౭౪.)

లెసరివచ్చి (తా. ప్ర. ౮౮. రెం. ప్ర. ౬౪౦.)

కలి దుర్బులులకు (ము. ప్ర. ౮౭౪.)

దుర్బులులకు (తా. ప్ర. ౧౦౮. మొ. ప్ర.

౪౪౦.)

ము. ప్ర. లో నున్న మనుచరిత్రపద్యము (౭౭)

తా. ప్ర. లో లేదు.

అలి చలము మాని మడుపు చట్టకేవ (ము. ప్ర. ౧౧౪)

..... చట్టకేవ! (తా. ప్ర. ౧౧౮. రెం.

ప్ర. ౭౪౦.)

ఉత్సాహ—తానొప్పు గల్పెన్ జనుదగ్గి మానున్ (ము.

ప్ర. ౧౩౧. ౪.)

తానొప్పు గల్పెన్—..... (తా. ప్ర. ౧౩౮. మొ.

ప్ర. ౬౪౦)

శీటి యనంతుని యనంతును "తానొప్పు" యని

యున్నదిగాని యితి తప్పును. జయదగ్గిలో దక్కారము

నకు యితి. తా. ప్ర. పాతమే శ్రేష్ఠము.

కలి తా మేత్వం విడరు (ము. ప్ర. ౧౩౭౪)

తా మేత్వం విడరు (తా. ప్ర. ౧౩౮. మొ.

ప్ర. ౭౪౦.)

శీలనదుగరారు (ము. ప్ర. ౧౩౩౪.)

నదువరారు (తా. ప్ర. ౧౩౮. మొ. ప్ర.

౮౪౦.)

అలి రాచసెలలందు శేచెలియకు (ము. ప్ర. ౧౩౪)

రాచసెలలందు నీచెలియకు (తా. ప్ర. ౧౩౮.

౮౪౦.)

శ్రీ విశ్వక్రమార్కపంచపాదపూర్వార్థవిశ్వా
రమార్కపంచ (య. ప్ర. ౧౩౮) విశ్వక్రమార్కపంచార్థవిశ్వా
విశ్వరమార్కపంచపూర్వార్థవిశ్వా (తా. ప్ర. ౧౩౮)
తా. మొ. (ప్ర. ౧౩౮).

ఉ॥ వాక్యములును స్వచ్ఛములుగాని వైకృతములు
గావు (ము. ౧౩౯ ప)

వాక్యంబు లవ్యవేశ్యయుఁగాని.... (తా. ప్ర.
 గరతా. మొ. ప్ర. ౫పం)

మొ. ప్ర. లో మన్న గరూపద్యం మీ తా. ప్ర. లో
లేదు (గి. తా. మొ. ప్ర. 3వం.)

శాస్త్రపురంధ్రీరత్నముల్ వేమకూ (మ. ప్ర. ౧౫౦౮)
పురంధ్రీరత్నము బృహదగ్ (తా. ప్ర. ౧౫౧౩)

ము. ప్ర. లో నున్న గణపద్య మిందు లేదు.
(గణతా. రెం. ప్ర. ఉపం.) ము. ప్ర. లో గణత తరు
వాది నున్న 'పాలిపర్యేషా' మమదాని వృత్తి తా. ప్ర.
లో లేదు.

క॥ శ్రీహరి కృష్ణకా (ము. ప్ర. ౧౯౨౨ ప.)

ప్రచారికనగర్ (తా. ప్ర. గాతా. మొ. ప్ర.
శపం.

రేఫాక్షరపదములు విడదీసి యర్థములు ము.
ప్ర. లో నున్నది యందు లేవు. అంశద్యమితరు
వారే “కారణేషులు” అని తీర్చి క యంపవలె.
అది ము. ప్ర.లో లేదు. తా. ప్ర.లో నున్నది (అతా.
ము. ప్ర. ఉపం)

లఘ్వలఘు భేదంబులకు (ము. ప్ర. ౨౨౧వ. తర్వాత.)
 లఘ్వలఘు భేదా భేదంబులు (తా.

(ప్ర. ఆ. తా. రెం. ప్ర. గ పం.)

క॥ సైకృత కావ్యములులలో (ము. ప్ర. ౨౨౨. ప.)

దైత్యులవాక్యములు. (త. ప్ర. ౨౬ త.
రెం. ప్ర. ౧ పం.)

శ్రీమద్రామాయణము (మ. ప్ర. ౨౨౨ ప.)

అయిదువలంబు (తా. ప్ర. ౨౩ తా. మొ. ప్ర. ౧ వం.) ము. ప్ర. బో నున్న ౨౩౬ పద్యము తా. ప్ర. ౨౩ తా.

అ॥ యాదవరాజసింహయాద్రితక్షుకుండు (య. ప్ర
అదిరా. ప.)

యోగదరాజసింహానా రత్నముండు (తా. ప్ర. ౨౭
తా. రెం. ప్ర. ౩ పం.)

క॥ శేవలతను కార్యములు (ము. ప్ర. ౨౫౬. ప)
 శేవలతన కార్యములు (తా. ప్ర. ౨౫౬. త)

కం. ప్ర. ౬ పం.)
కం పంచధా భిజేత్ (ము. ప్ర. ౨ వ పం.)

వృత్తకంపంచదా క్రమకః (తా. ప్ర. 30 తా. ౧౦.)

(ప్ర. ౩ పం.)
మ. ప్ర. లో నున్న "అవహతహడా" ఇత్యాది

రెండుపాదము లిందు లేవు. "ఘోరార్ద్ర" క్ "శ్లోకము
మొదలు "క్షిప్త" తాః పురా" వఱకు (ము. ప్ర. లో నున్న)

అతిపర్వ ప్రశ్నోద్ధారణ (303 ప. తరువారి. ము. ప్ర.)

అరిష్ట వ్యవహారము (తా. ప్ర. 34 తా.
మొ. 3 పం.)

ము. ప్ర. లో నున్న 30 శ వచన మున్నదిగాని దానికింద నున్న యొక శ్లోకము, నుత్పల్లవాల్గు వింశతి

శేషము.

మొదటి వర్ణమునైన (తా. ప్ర. 3౫ తా. మొ.
(ప్ర. ౩౫ తా.)

అవనిగోకాపర దాతః (ము. ప్ర. 303 ప.)

(ప్ర. 3 పం.)

పదునొకండు నె పతిరాశి పరమశేని (తా. ౧వ. ౩౫)

తా. మొ.ప్ర. ౨ పం)

రాశి కేసుదైన గ్రహమునకును, మాడు గలుగ
తెప్పువాడు కాలయముందు (ము. పు. 3. 2). పు.

గణాధిపతిగారు రాశి.....(గణాధిపతిగారు, గణాధిపతిగారు)

.....కాలయముండును (తా. ప్ర. ౩౬ తా. మొ. ప్ర. ౭ పం)

ము. ప్ర. లో నున్న ౩౪౪౩౪౫ పద్యాలు
తా. ప్ర.లో లేవు. (౩౬ తా. ౧౦. ప్ర.) ము. ప్ర. లోని
౩౫౬ పద్యము తా. ప్ర. లో లేదు (౩౭ తా. మొ. ప్ర. ౫ పం)

క|| ౬౪౪౪ (ము. ప్ర. ౩౬౨ ప)

మరువక (తా. ప్ర. ౩౭ తా. ౧౦. ప్ర. ౮ పం)
అణవతోట కకారము నిలిపి (ము. ప్ర. ౩౭౦ తరువాత)
...చకారము నిలిపి (తా. ప్ర. ౩౮ తా. ౧౦. ప్ర. ౬ పం)

క|| సాకువపెదతిమ్మమహీ (౩౭౧ ప. ము. ప్ర.)
సాకువపెదచేద్యమహీ (తా. ప్ర. ౩౮ తా. ౧౦. ప్ర. ౭ పం)

క|| కురకుకవుల (ము. ప్ర. ౩౮౮ ప)
కురకురవుల (తా. ప్ర. ౪౧౦ తా. మొ. ప్ర. ౭ పం)
సీ|| ఆతతలహారత్న (ము. ప్ర. ౪౦౦. ప.)
ఆతతలహారమల్య (తా. ప్ర. ౪౩ తా. మొ. ప్ర. ౭ పం.)

గే|| సరవరపువచైత్ర కర్కటశ్రావణములు (ము. ప్ర. ౪౧౩. ప.)
సరవితార్పువకర్కటశ్రావణములు (తా. ప్ర. ౪౪ తా. ౧౦. ప్ర. ౩ పం)

ఘప్రములును (ము. ప్ర. ౪౧౩ ప.)
ఘప్రములును (తా. ప్ర. మా. పూర్వం సంఖ్య)
ము. ప్ర. లో ౪౮ ౪౨౩ పద్యాదిపాదమును
దరువారి పద్యమందలి (౪౨౪) చివరి మాడుపాదము
లును గలిసి యొక పద్యముగా తా. ప్ర. లో నున్నది.
అశ్వాసాంత్యగద్యముతరువాత కులక్షణసార
ములోని పద్యములు అని యీక్రిందిన మున్నది. (౪౩ తా.)

శ్రీమహామంతును శ్రీమణిజంతును

మృశ్యుగణంబు తా మేకవింది

అకచటరపముకే లారింబ గేడింబ

తరుణాశారదీంబును అగ్ర నిర్మి

తిలకైల ముక్కింత రలపైని విడికొని

మాడు శిఖలుగ దలయును వేసి

భామదుగ్ధములు కపాలమున్నను తోసి

చిట్లు కట్టెను నుసిచేసి కల్పి

శాస్త్రతోయంబుల పరుగిచ్చి వరునిచ్చి

దుత్తూరకలమున దునియవ్రాసి

కణిగి యేడ్చుచు బద్ధంబు కాలవైవ

నాడు పూనిన హరిహరు లడ్డమైన

మిమికికై వడి శ్రమండు మిడుచు గాత

శ్రమసంహార వేంకటాచలవిహార

మాడవపాదమున గగభంగ మైనది. మాడుశిఖలు

గాగ ముల్లు వేసి అని దిద్దిన సరిపాగలదు.

—:తృతీయాశ్వాసము:—

గ|| కుచరటీపైరాపతిద్దావా (ము. ప్ర. ౧౮౪ ప.)

కచరటీపైతిపటగ్రావా (తా. ప్ర. ౨౭౮. ౧౦. ప్ర. ౨౪౦)

సీ|| సంస్కృతవ్యవహార (ము. ప్ర. ౫౪౪ ప.)

సంస్కృతవ్యాహార (తా. ప్ర. ౫౪౪ తా. ౧౦. ప్ర. ౭౪౦)

తే|| తమలోన నివియును (ము. ప్ర. ౮౩౨. ప.)

తమలోన యితియును (తా. ప్ర. ౮౪౪. ౧౦. ప్ర. ౭౪౦)

చ|| పోర నక్షతరము దయ్యె దాని (ము. ప్ర. ౮౦౪ ప.)

కారణక్షతరము దయ్యె దాని (తా. ప్ర. ౮౪౪. మొ. ప్ర. ౩౪౦)

చ|| మేలుమాడగ (౮౪౪. ము. ప్ర.)

మేలు భూవరా! (౮౪౪. మొ. ప్ర. ౨౪౦-తా. ప్ర.)

ఉ|| రింగున వారి గోల నమరించి (ము. ప్ర. ౮౨౨. ప.)

.....సవరించి (తా. ప్ర. ౮౪౪. మొ. ప్ర. ౭౪౦.)

సీమ్మ! అంత! సీమంతి! (ము. ప్ర. పరరూపవిరతులు. పవనం.)

సీమస్య అంత! సీమంతి! (తా. ప్ర. ౧౩౪ తా. మొ. ప్ర. ౨౪౦.)

ముద్రాప్రతియం దున్న పాకము సరియైనది కాదు.

సీమ్మ! అంత! అయినయెడల సీమాంత! అని యగుగాని

సీమంత! కాకాలదు. (మా. అప్ప. వివరణము.)

ఉ|| నారాయణునట్లు దానును ధరామరవంక! (ము. ప్ర. ౧౩౦౪. ప.)

నారాయణునట్లు వానపధరామరసంకే(తా.ప్ర.౧౩ తా.మొ.ప్ర.౮పం)

“అంధ్రకవితరంగిణి” కాగలైన శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు మొదటిపంపుటగలనారాయణభట్టుచరిత్ర నుండు “నారాయణభట్టుగృహవాసుడు” వానప” వారు. నన్నయ రచించిన చైపవ్యులలోని “దాసుడు” అను శబ్దమునకు బగులుగా దక్షిణదేశమునండి సంపాదించ బడి అంధ్రసాహిత్యపరివత్కార్యాలయమున నుంపబ డినయొకప్రతిలో “వానప” యని యున్నది. “వానప” యనుటకు బదులుగా విశేషముడు పొరపాటున “వానప” యని వ్రాసియుండును. “దాసుడు” అను పాఠముకంటె “వానప” పాఠమే సమంజసమని తోచుచున్నది.” అని వ్రాసియున్నారు. శ్రీ చాగంటివారి యూహ యూ హాగాక ప్రస్తుతతాళపత్రప్రతిలో నున్న పాఠమునుబట్టి నిజమైనదియే యైనది.

క—దీని మూడవ పాదంబునందు వరుసొకొంటికి నని యున్నతోట సంధిసూర్పి(ము.ప్ర.౨౧౨.)

దీని మూడవపాదంబునందు “పరుసొక ఒంటికి” అన్నతోటను సంధిసూర్పి(తా. ప్ర.౨౧౩. మొ.ప్ర ౬ పం.)

వేమల రామకృష్ణగారు తమ అప్పకవీయ వివరణమున “పరుసొకొంటికి” ననునదే స్వరప్రధాన వడిగా సంధిసూర్పి పోమయాజులు వాడివారని చెప్ప వంటిది తెలివివక్కువవా దప్పకవి గాడనియు, నయ్యది వ్రాయునకాని తత్ప్రయోగమనియు, “పదియు సొంటికి” నని అప్పకవి వ్రాసియుండు ననియు తెప్పి యున్నారు. “పరుసొకొంటికి” ననుతో నప్పకవి చెప్పి నది సరియైనదే యనియు, వద్దానికి బలముగ బాండు రంగమాహావ్యయందలి మఱియొక ప్రయోగము చూపుచు రావూరి దొరప్రాసవిశ్వగారు గల పెత్తెంబరు (1949) భారతిలో వ్యాసమువ్రాసియున్నారు. పరు సొకొంటికి ననుతో స్వరప్రధానానికి యనిన వర్ణము పొసగదు. పరుసొక ఒంటికి నని విడదీసిన బంధ్రం డగుచున్నది. కాని యట పరుసొకండునే విడదీస వలె. అప్పకవీయవివరణగతిసరణ నాకు నచ్చలేదు. అప్పకవి యీ విషయమున పొరపాటుననియే నా యాశ

యము. వీరికైనను దప్పులుండునని చెప్పకాలముగదా!— పదియు సొంటికి నని దిద్దుట మంచిది గాదని నా యాశయము. విషష్టముగా తాళపత్రప్రతియందు “పరు సొక + ఒంటికి” నని యున్నది. దీనినిబట్టియు, నప్ప కవియభిప్రాయము “పరుసొకొంటికి” ననుతో స్వర ప్రధానవడి యని యెంచినట్లే తోచుచున్నది. “పరుసొ కొంటికి” ననుతో స్వరప్రధానవడి యని చెప్పిన వర్ణ భంగ మొదవు నను విషయ మేరిగిని మొన్నటివరకు దలి యరాలేదే! అర్థసంబంధమైన పొరపాటు నెవ్వరు బది నాల్గుత్యవములనుండి నుర్తింపవపు దప్పకవి మాత్ర మిట్టియొక వర్ణస్పృహ యున్నదని చెప్పకాలము. ఇది నూత్నాత్మికమాత్మమైన విషయము అప్పకవి పొరపాటు ననుట యాశ్చర్యము గాదు. విశేషముని పొరపాటున్న నయ్యది యేయొక్క ప్రతిలోనో యుండవలెగాని తాళపత్రప్రతులందన్నింటియందును “పరుసొకొంటికి” “పరుసొక ఒంటికి”ననియే యుండదని నా యాశయమై యున్నది.

ము.ప్ర.లోనున్న ౨౨౨వద్యము తా.ప్ర.లో లేదు. “అప్పయ శేటంగు నందితమ్మన్న చాటుధార” అని “అప్పలిడునతడు” అను ము.ప్ర.లో ముక్కొ భాస్కరునిదిగా నీయబడిన ౨౨౩వద్య మున్నది(౨౨ తా. రెం. ప్ర. ౩ పం.) అయ్య అనుటకు అని ము. ప్ర.లో బద్యము లేదు. తరువారీ కాకింబిమందలి పద్య మున్నది. ౨౨౩. చైపవ్యము లేదుసరిగదా ౨౨౩వ. పద్యమును లేదు. ము. ప్ర ౨౨౩వరీ వార అన్య అనుటకు అనిమాత్ర మున్నదిగాని యదియు నిందు లేదు. ౨౩౨, ౨౩౩వద్యములుగూడ (ము. ప్ర. లోనివి) తా. ప్ర.లో లేవు. (౨౨ తా. రెం. ప్ర) అక్క అనుటకు చాటుధార (ము. ప్ర. ౨౩౩ తరువారీ) అక్క అశేటంగుకు “పరుసొకొంటికి” చాటుధార (తా.ప్ర. ౨౨తా. రెం.ప్ర.౪పం.)

ము.ప్ర.లో నున్న ౨౩౪వద్యము మొదటి మూడుపాద ములను సమానముగన, నాల్గవపాదము ము.ప్ర.౨౩౪వ. పద్యము నాల్గవపాదమును మున్నది. ము.ప్ర.లో నున్న ౨౩౪వద్యాంత్యపాదమును ౨౩౪వ. పదాపాదత్రయ మును నీతా.ప్ర.లో లేవనుట, ఆ పద్య మిట్లున్నది—

క|| ఇక్కరియుగళ క్తులతో

రెక్కింపకు భట్టశంక లేక ధరిత్రి

మిక్కిలి మల్లేసుని యం

బక్కతు సరిగలచె పకలభాగ్యమృరణం.

(౨౨తా. రెం. ప్ర. ౫ పం)

అయి అనేటందుకు ము. ప్ర. లో నన్ను పేరు తా. ప్ర. లో లేదు.

అ|| పంచవికన్ననంపై (ము. ప్ర. ౨౩౮ పం.)

పంచమనన్ననంపై (తా. ప్ర. ౨౩౮ తా. మొ. ప్ర. ౧ పం)

న—ఈ చెప్పిన దడలకు పదాది నున్న చతుర్థవర్గసరళము ఆదేశమైనచున్నపుడు ఆదేశయతిగా శిష్యురచును (ము. ప్ర. ౨౬౫ పం.)

ఈ చెప్పిన దడలకు పదాది నున్న చతుర్థవర్గసరళమునకు తృతీయవర్గసరళము ఆదేశమయి..... (తా. ప్ర. ౨౫౮ తా. రెం. ప్ర. ౪ పం.)

క|| కైలాటరాయ (ము. ప్ర. ౨౭౨)

శేఖాధిరాయ! (తా. ప్ర. ౨౬౮ తా. మొ. ప్ర. ౭ పం.)

ము. ప్ర. లో రేఖ యని యున్నచో (౨౭౨-౨౭౩) తా. ప్ర. లో రేఖ యున్నది. రేఖ యని లేదు—

వ. శేఖాశబ్దము మొదల ద్వితీయాంతస్థమని యెఱుంగునది. ము. ప్ర. ౨౭౪. శేఖాశబ్దము మొదలిది తృతీయాంతస్థమని యెఱుంగునది (తా. ప్ర. ౨౬౮ తా. మొ. ప్ర. ౭ పం.)

ఈయాశ్వాసాంతమున నిట్లున్నది.

శ్లో|| యాదృశీ పుస్తకం దృష్ట్యా

తాదృశీ లిఖితి మృతూ

అబద్ధంవా సుబద్ధంవా
మమ దోషో నవిద్యతే.

క|| చాలాశక్తులు తిప్పలు

చాలంగా గెలుపు శబ్దవంగతు లెఱుగం

గేలింబెట్టక తిట్టక

బోలంగా దిద్దరయ్య బుగ్గవమలారా!

విశ్వానరూపానుసంవత్సర వైశాఖ బ|| ౧ లు గురువారం గుంటూరుపాపయ్యగారి ప్రతిలో వున్నట్టి

యీ వశిష్టాపరిచ్ఛేదం గుంటూరుపల్లి వెంకట్రాయ గారిగారి గుంటూరుపల్లి లక్ష్మయ వ్రాసినయిచ్చెను.

—పంచమాశ్వాసము—

అక్షంశేషా నాచిద్రుతస్య సర్వత్రి లక్షమసేషు (ము. ప్ర. ౩ శ్లో.) అక్షంశేషా నాచిద్రుతప్రకృత్యంతనస్య సర్వత్ర (తా. ప్ర. ౧ తా. ౫ పం) ము. ప్ర. లో “ద్రుతస్య సర్వత్రి లక్షమసేషు” అను మాత్రము రెండుశ్లోకములలో నున్నది. ఈ క్రింది శ్లోకములు తిలకింపుడు.

శ్లో|| సర్వత్రాజ్యతాగ్ధ్యం

క్షయం యస్య ద్రుతప్రకృతిశ్చర్యః,

అక్షంశేషా నాచి

ద్రుతస్య సర్వత్ర లక్షమసేషు (శ్లో. ౩.)

శ్లో|| ప్రథమం గపి ద్వియం లో

ద్వితీయ సర్వత్ర లక్షమసేషు,

హేమోక్షే పరమజాం

గపదవవాసుః పదా ద్వయం ద్వే (శ్లో. ౧౭)

విభజించి వ్యాఖ్యానించుకొనగా “ద్రుతస్య సర్వత్ర లక్షమసేషు” అను మాత్రము ౩౦౮ వ. పుట లోను (౪౪ పద్యం) ౩౨౫ వ. పుటలోను (౧౬౪ పద్యం) రెండుసారులు వ్యాఖ్యానింపబడినట్లు ము. ప్ర. లో నున్నది. కాని తా. ప్ర. లో నొక్క పర్యాయమే వ్యాఖ్యానింపబడినది. మాదవ శ్లోకములో దా. ప్ర. కిని ము. ప్ర. కిని గల భేదముం జూపితిని. తాత్పర్యప్రతిపాతమే శ్రేష్ఠమైనది. ఈమాత్రము రెండు చోట్ల నుండుట శ్రీ గిడుగువారు గాంచివారు గారు. విభజించి వ్యాఖ్యానించుకొనగా తా. ప్ర. లో ౩ వ శ్లోకమున నున్న “అక్షంశేషా నాచి ద్రుతప్రకృత్యంతనస్య సర్వత్ర” అను మాత్రమే వ్యాఖ్యానింపబడెను. పద్యములలో మార్పులేదు.

“కాదాత్తస్యైవాశోబన్

దారాశ్చో దపిరేఫస్సాశ్రిత్”

అని మొత్తముగా నిచ్చిన శ్లోకములలో నుండి (౩౦౨ పుట ౬ శ్లోకం) విభజించి వ్యాఖ్యానించుకొని “దారాశ్చో తక్షదపి రి” అని (౩౧౪ పుట. ౮౯ పద్యం

ము. ప్ర. లో లున్నవి ఒకేమాత్రమున నిట్టి భేదముల కవకాశము గావరాదు. ఇది ఇతిరపు ప్రకగతిమాత్రపకవ ఫలమై యుండవచ్చు. కాని తా. ప్ర. లో మొదటి నిచ్చిన శ్లోకములలోను (౧ తా.) వాఖ్యానసందర్భము నకు “చారాల్ తక్షిదపి శఫ స్యాన్తి” త్రినియే యున్నది గాని రెండువిధములుగా లేదు (తా. ప్ర. ౯ తా. మొ. ప్ర. ౨ పం.).

ము. ప్రలో ౩ వ శ్లోకమున (౩౦౩ పుట) “ధారుపదసంధవానాం విశేషణానా ముతసథాను మచి” యనియు, వాఖ్యానసందర్భమున “ధారుపద సంధవానాం విశేషణానా ముత ప్రధా నగచి” (౩౦౪ పుట ౯౨ పద్యములిరువారే.) అని యున్నది. తా. ప్రలో వాఖ్యానసందర్భమునగూడ “నమచి” అనియే యున్నది. తా. ప్ర. ౯ తా. మొ. ప్ర. ౨ పం. “నగచి” యని యొండులు పొరపాటు. ఈసందర్భమున సుమాగమమేగాని నగాగమును గాదు.

ము. ప్ర. లో శ్లోకములందు (౨. శ్లోకం) ౩౦౩ పుట. “లోపా నమఅదికే విసర్గశ్చ” అనియు వ్యాఖ్యానసందర్భమున “విసర్గస్య” యనియు నున్నది. కాని తా. ప్ర. లో రెండునెడలందును “విసర్గశ్చ” అనియే యున్నది.

ము. ప్ర. లో ౩౦౩ పుటలో ౧౩ శ్లో. (శ్లోక ములందు) “ప్రథమావైభక్తికమార్గుక్ పూర్ణోవాపతి క్రియార్థేతు” అనియు, వ్యాఖ్యానసందర్భమున (౩౦౪ పుట ౧౨౩ పద్యంలిరువారే) “ప్రథమావైభక్తికయోర్పిం దుశ్చ మహాస్పతిక్రియార్థేతు” అన్నియునది. ఇట్లే యున్నచో మువర్ణకమునకు లోపము లేక విందువుమా త్రిమే వచ్చును. ఈభేదము నహోబలపండితీయాదులు చూచుటవల్లపై యుండవచ్చును. అహోబలపండితీయమున “చారేరుపధాత్విసత్పిలుగ్యాస్యాత్” అనుమాత్రమునండి లుక్కను పది మనువ ర్తించుచున్నదిగాన మువర్ణకము నకు లోపము గల్గును. అప్పకవీయమునను, నహోబల పండితీయగతిమైన సూత్ర ముండినట్లున్న మువర్ణలోప మొదవదు, “ప్రథమావైభక్తికమార్గుక్ పూర్ణోవాపతిక్రి యార్థేతు” అని యున్నగాని మువర్ణకమునకు లుక్కు

రాదు. తా. ప్ర. లో వ్యాఖ్యానసందర్భమునగూడ “ప్రథమావైభక్తికయోర్గుక్ పూర్ణోవా ప్రతిక్రియార్థేతు” అనియే యున్నది (తా. ప్ర. ౧౨ తా. రెం. ప్ర. ౨ పం.)

ము. ప్ర. లో “శత్రుకృతాశ్చేనోస్తస్య స్యాన్తి పూర్ణబింధురపి” అని యున్నది. తా. ప్ర. లో “శత్రుకృత లుగుతశ్చేనో స్తస్య స్యాన్తి పూర్ణ బింధురపి” అని యున్నది. ము. ప్ర. పాతముకన్న తా. ప్ర. పాతమే శ్రేష్ఠమైనదని నా యాశయము. ము. ప్ర. పాతమే యున్నను వర్ణగతోకారలోపము క్లిష్టము గావచ్చునుగాని కుకరము గ దు.

ము. ప్ర. లో మూలశ్లోకములందు ౧౬ శ్లో. ౩౦౩ పుట. “లుగ్యా వప్రకృతిపదాత్ పరతః” అనియు వ్యాఖ్యానసందర్భమున “లుగ్యాద్రుతప్రకృతికాత్పరతః” అనియు నున్నది. ౩౨౨ పుట. ౧౪౨ తరువాత. తా. ప్ర. లో రెండుచోటులందును “లుగ్యా వప్రకృతి పదాత్ పరతః” అనియే యున్నది.

లేగిను నెమ్మేను మెద నాను మీను పేను (ము. ప్ర. ౨౫ పం.)
.....నెమ్మేను పేనును మీను పేను (తా. ప్ర. ౩ తా. రెం. ప్ర. ౩ పం.)

లేఅల్ల పాండుని సతి మేనయత్త యనగ (ము. ప్ర. ౫౬ పం.)
అల్ల పాండుని శతియు మేనత్త యనగ (తా. ప్ర. ౬ తా. ౫ పం.)

పీవారిచే నంద దీననలు పెమ్మ (ము. ప్ర. ౬౦ పం.)
పివిజాలచే నంద దీననలు (తా. ప్ర. ౬ తా. రెం. ప్ర. ౪ పం.)

లేపదపదార్థ మపేక్షింప (ము. ప్ర. ౭౬ పం.)
పరపదార్థ మపేక్షింప (తా. ప్ర. ౮ తా. మొ. ప్ర. ౨ పం.)

లేవర్తమానార్థమున వ్యవస్థ (ము. ప్ర. ౭౬ పం.)
వర్తమానార్థమున నౌవవర్త (తా. ప్ర. ౮ తా. మొ. ప్ర. ౨ పం.)

క॥ మొనసందు నతడు (ము. ప్ర. ౯౪ ప.)

మొన నుండుకతడు (తా. ప్ర. ౯౪ తా. ౧౦. ప్ర. ౧౦౦.)

నీతిండ్రి.....కాంతారమునకు నేని (ము. ప్ర. ౧౦౨ ప.)

తండ్రి.....కాంతారమునకు నేని (తా. ప్ర. ౧౦౨ తా. మొ. ప్ర. ౫ పం.)

ము. ప్ర. ౧౦౨ నన్న “హేమోక్తే” పదమేడాం గపదవా స్మృతి పదాద్వంద్వే” అనుమాత్రమున, దాని వ్యాఖ్యాపద్యములను (౧౬౮-౧౬౯ ప.) తా. ప్ర. ౧౦౨ లేవు.

ఈ యాశ్వాసాంతమున నిట్లున్నది. విశ్వా శకువానుపంవత్సర వైఖాఖబహుళ ౧౪. ఆంగారక వారంకోజ్జి నుంటుపల్లి వెంకట్రాయశిగారి నుంటుపల్లి లక్ష్మణుడు వ్రాసియిచ్చిన సంధిపరిచ్ఛేదము. పంపూర్ణంగా వ్రాశాను.

ఇందు గల లేఖనాదిశేషములు:- ఇందు వచనము గిడుగువారికి లభించినప్రతులలోవలెనే వాడుకభాషగా నున్నది. రేఫకు రేఫ అని వ్రాయుట, సాధురేఫ కేటరేఫల విశేషము లేకుండుట. కేటరేఫపరిజ్ఞానపీ షమాలికమాత్రము కేటరేఫలు గర్భియుండుట. ఆర నున్నకు నిండునున్న కొన్ని యెడలను బొల్లున కారము గొన్నియెడలను బొల్లుగ కారము కొన్నియెడలను నుండుట, నిండునున్నకు నిండునున్నయు గొన్ని యెడల మీదిహల్లునకు ద్విత్వమును నుండుట. రేఫ పంయు క్తమునకు మీదిహల్లునకు కలపఁగిలక నిచ్చుట, కొన్నియెడల జ్ఞ కారమునకు “గ్న” కారము వ్రాయుట, మెక్కుతోట్ల ప్రాస్వాంతములు దీర్ఘాంత ములుగా బివ్యాంతముల నుండుట. అటనట యదాగ మమ్మరలె వదాగను నుండుట, అనువాసికద్విత్వము లకు మాయగా బిందుపూర్వ ములుగను బిందు వుండియు ద్విత్వ ముండుట. (కంనియ, కంన్నియ, కన్నియ యనుటకు) ఇంకను మఱికొన్ని విశేషములు గలవు గాని స్థలాభావముచే విరమించితిని.

శ్రీనాథుని యింట విందు

[శ్రవణవాణిక]

శ్రీ భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు

మొదటి రంగం

[రాజసుపేంద్రవరమున—విరువందల సంవత్సరముల క్రిందట—ఒకనాడు శ్రీవాళకవిపార్వతౌముని యింటి ముంగిట—ప్రాంగణమున—ఉదయము పడి గడియలవేళ.]

లక్ష్మీధరుడు : దుగ్గవార్యులకు లక్ష్మీధరుడు నమస్కారము లాచరించుచున్నాడు.

దుగ్గన : లక్ష్మీధరుడా! మనోభీష్టసిద్ధి రస్తు. ఇప్పుడేవా నీ రాక? లొల్లనుండి?

లక్ష్మీ : గోదావరిని దాటుట కొంచె మాలస్యమైనది. గాలివాటముగ లేని కారణమున పడవలను చాలాదూరము తెట్లమీద తీసికొనివచ్చిరి. సగము దూరము వచ్చుసరికి తూర్పుగాలి అందుకొనెను. దుద్ర పాదములవద్ద దిగి, అఘమర్షణస్నాన మాచరించి, మార్కండేయశివుని అర్చించి వచ్చుచున్నాను. గురు పాదు లెచ్చట నున్నారు?

దుగ్గన : మరచితివా యేమి? లక్ష్మీధరా! నేడు శ్రీవాళభట్టు కవిపార్వతౌముల జన్మదినము. ఉదయమునుండియు వారు శివార్చనయందు నిమగ్నులై యున్నారు.

లక్ష్మీ : మరువలేదు. ఈ వేడుక లంతయు అందుకొఱకే. మా గురువుగారు నీరభద్రవేమభూపాలర విద్యాధికారియైన నాటనుండి సామంతస్వప, మహామంత్రి పదవిన్నాములైన అరటిచెట్లతో గృహ ప్రాంగణమును, శ్రీవ్యారములతో చలనపండిళ్లను ఆలంకరించుట ఆలవాటయినది. ఆసంతతిహాసముగల వారు మా గురువరేణ్యులు.

దుగ్గన : బావగారూ, అక్కగారను ఉదయము బ్రాహ్మముహూర్తపు వేళనుండి మహేశ్వరార్చన దీక్షలో నున్నారు. వారిలో మాటాడుటకు వీలులేదు. ఇప్పుడంత బ్రాహ్మకీనది? పది గడియ లైనట్లున్నది. ఇంకొక గడియలోపల హోమాదులు సమాప్తమైనవిగాని పూజాగృహమునుండి వెలువడగలరు.

లక్ష్మీ : లక్ష్మీధరుడు అనకున్నవాటికి రాతలేమని అడిగివారు కాబోలు గురువుగారు?

దుగ్గన : ఒకపారి గారు. నిన్నరాత్రి కేయ నించులోపల రెండుమాడు పారు అడిగివారు.

లక్ష్మీ : నాయపరాధమును మన్నింతురుగాక. శిష్యులు మా గురుపార్వతౌముల కందరున్నను లక్ష్మీ ధరునిపై పాదరాభిమానములు మెండు.

దుగ్గన : శ్రీవాళభట్టోపాధ్యాయులకు అందరి యందుకంటే నీయం దించుక శిష్యవాత్సల్యము హెచ్చు. ఆయనకవిశారదనను, ఊహ తెలిసికొని గంటముతో తాటియకుమీద వడివడిగ వ్రాయగల్గుదు వని నీన్న మెచ్చుకొందురు.

లక్ష్మీ : అవిశేషము గురుకృపామహిమవలన గల్గెను. నా కేమి కర్తవ్యమును నియోగించిలో గురువు గారు?

దుగ్గన : ఆ మహాసభావుని తలంపు, గాంభీర్య మెవ్వరెఱుగగలరు? నేడు తనజన్మదినోత్సవమని బావ గారు రాజసుపేంద్రపురకపీంద్రసమాజమునకు విద్య జ్ఞములకు విందుచేయ తలపెట్టివారు.

లక్ష్మీ : సన్నాహ మంతయు సాగినట్లున్నదే. అదిగో వటువులు, బ్రాహ్మణకుమారులు అటునిటు కార్యాద్ధులై పరుగిడుచు ఏవోపంబారములను, సామ

గ్రీని, మామిడిపండ్లను, రంభా, పనస, వారిశేఫలము లను బతుటనండి తేరజేయుచున్నారు.

దుగ్గన : ఇంకొక విశేషము. జగసౌభ్యగండవిరుదాంచికులన శ్రీ బెండపూడి అన్నయమంత్రిశేఖరులను కవిపార్వశౌములు ప్రశస్తికముగ నాహ్వానించి యున్నారు. వారుకూడ వేంచేయుదురు.

లక్ష్మీ : మాకవిరాజు శ్రీ జన్మదిన్తోత్సవమున రాజమహేంద్రపురమున విందుచేసి సత్కరించు పుణ్యార్థమొక్కదాని లేడు.

దుగ్గన : లక్ష్మీధరా, లేకేమి, ఉందురు. ఉన్నారు. నీవు కవిరాజాహ్వాదమునును ఎఱుగజాలకున్నావు.

లక్ష్మీ : గురువుగారికి వారలన కాడగిన కార్యమేదో ముఖ్యమయినది ఉండవలయును. లోనికిదోయి దర్శనము చేసికొందును.

దుగ్గన : లేకేమి, ఉండును. కాని వారి శివార్చన మగియకుండు ఎట్లు దర్శనముచేసికొనగలుగుదువు?

లక్ష్మీ : దుగ్గనమంత్రి, గురుసందర్శన కాకుకమున వట్లంటిని. మా గురువుగారి పాటి అన్యలకు రాదు. అట్టి మహనీయు డింతకు బూర్వము జన్మింపలేదు. భవిష్యత్కాలమున జన్మింపడు. మహాత్ములు వారు. వా యీడుకు వా రఖండితపస్సింపజ్నులు, బ్రాహ్మీదత్తవరప్రసాదులు. బ్రహ్మనవిధాన మయ్యి వారు.

(లోపలనుండి రుద్రనమకము వినబడుచుండును)

దుగ్గన : శివార్చన మగియువేళ సమీపించుచున్నట్లున్నది.

(లోపలనుండి రుద్రం వినబడును.)

“నమో భవాంతర రుద్రాయ చ నమ శ్రీరాయ చ పశుపతయే చ నమో నీలగ్రీవాయ చ శివకంఠాయ చ నమః కపర్దినే చ వృద్ధప్రళీకాయ చ నమ స్సహస్రాక్షాయ చ శివధన్వనే చ నమో గిరీకాయ చ శివిష్ణుయ చ నమో విభుష్ణయ...”

లక్ష్మీ : గురువుగారు శివతాండవవృత్తిం చేయుచున్నట్లున్నది.

(మరల రుద్రనమకం)

నమో శ్రేష్ఠాయ చ నమః కనిష్ఠాయచ నమః పూర్వజాయచాపరజాయచ నమో మగ్ధాయ చ ప్రగల్భాయ నమః

(లోపలనుండి తేగంటల ధ్వని. పిమ్మట)

శ్రీవాళుడు :

నీవ పరబ్రహ్మంబవు

నీ చఖిలాండైకవతివి నీవు ప్రసన్న

శ్రీ విభవాశోగ్యయుః

ప్రావీణ్యప్రాభజైక ఫలదుడవు శివా.

నిన్ను ద్రిజగన్ని వాసుని

బన్నగకంఠుని భక్తపరకంఠుని న

భుగ్గన్న తకరుణానుభవం

వన్నుని గనుగొంటి మంటి బాటిందుధరా.

నీచేత, గృహనిధిచే

వాచాగోచరవివేకవైయాత్యునిచే

శో చంద్రకలాశేఖర

యూచించి మనోరథార్థ మర్థిం గందుకొ.

(లోపలనుండి తేగంటల ధ్వని, తాండవవృత్తి ధ్వని. నిశ్శబ్దమంతట. అయిదు తేగంటల పిమ్మట మంత్ర పుష్పము.)

ఓం తద్భృహ్మ, ఓం తద్వాయా, ఓం తదాత్మా...

క్వంయజ్ఞ స్త్వంవషట్కార స్త్వ మింద్రీ స్త్వం...

రుద్ర స్త్వం బ్రహ్మత్వం ప్రజాపతి...

భూర్భువస్సవరో, బ్రహ్మ శివోమే అస్తు సదాశివోం.

దుగ్గన : మంత్రపుష్పపమర్చనము జరుగుతున్నది.

లక్ష్మీ : గురువర్యు లీలలకు వచ్చు వేళ చూచి రుద్రయూర్తియైనవారికి సాష్టాంగనమస్కార ముచరించును.

శ్రీవాళుడు : దుగ్గనమంత్రి! ఎవరక్కడ...సాత

మునుండి అరటియాకులు వచ్చినవా? ఎవ్వరును లేరా ఇచ్చట? దుగ్గనమంత్రి.

దుగ్గన : ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

శ్రీనాథుడు : భావా, నేడునాడ లక్ష్మీధరుడు రాలేదుగా? చిరంజీవి కనివార్యకారణ మందును, రాకుండుటను.

దుగ్గన : ఇప్పుడే—ఒక అరగడియ యైనది, వచ్చినాడు. మీ దర్శనార్థము...

లక్ష్మీ : గురుసార్యభామల పాదకమలములకు సాష్టాంగమహ్నరము లాచరించుచున్నాడు లక్ష్మీ ధరుడు.

శ్రీనాథుడు : వచ్చితివా నాయనా, దీర్ఘాయురస్తు. మనోవాంఛాఫలసిద్ధి రస్తు. ఆరోగ్యమస్తు. నీకును వృద్ధులైన నీ జననీజనకులకును ఎల్లవారికిని సేమము కదా? నీరాకర్త ప్రతిక్షణమును నిరీక్షించుచున్నాను.

లక్ష్మీ : భవదీయకృపావిశేషము.

శ్రీనాథుడు : దుగ్గనమంత్రి, సమస్తము ఆయత్రిమైయున్నదికదా. నీ భారంధర్యమున ఎల్లరును అప్రమత్తులై యుందురు. అరుగో సింగనతల్లనలు వచ్చుచున్నారు. వారి వైఖరి చూడ సర్వము ఆయత్రిపైన ట్లున్నది. నా చిత్తమున కెక్కినరీతి భోజనశాలను సిద్ధపఱచియుందురు.

సింగ,తల్లన : చిత్తము, చిత్తము (ఒక్కసారిగా)

లక్ష్మీ : చిత్తము. గురువుగారు అనంతభోగిలీలా ప్పులు, సిద్ధపఱచుట.

(రెండవఘట్టము - అచోటనే.)

సోమన : దుగ్గనారాధి, భావగా రెక్కడ? అక్కగారు చూచిరమ్మనివారు.

దుగ్గ : లక్ష్మీధరుడు వారు గలసి యిప్పుడే లోని కఠిగివారు. సింగనా, ఎక్కడకు బోవుచున్నావు? ఇటు రమ్మ, అతిథులు వచ్చు వేళ యగుచున్నది. మీ రిరువురును మొగసాల నిలిచియుండి అతిథుల నర్పించి లోనికి తోడ్కొనిరండు. వటు కుమారు లెక్కడ?

సింగ : ఎల్లరు ఆయత్తులై యున్నారు. భావగారు—

దుగ్గన : అతిథులై వచ్చినవారిని ఆకాశమున గూర్చుండితెట్టి పాదప్రక్షాలనమా, స్నానమా గావించి, పిండికట్టిన మడుగుకావిధోవక్షలను గట్ట నిండు. అలంకరణార్థము గంధాక్షతలను సిద్ధము చేయుంపుడు.

సోమన : అన్నగారు రాజమహేంద్రపురకపింధ్ర సామాజకులకు విద్యజ్ఞనములకు బోధ మల్పంబు, గర్వ మభ్యున్నతింబు, గాంధీ నిష్పచ్చరంబు, మచ్చరము ఘనము, కూపమందూకముల బోలె గొంపెమెరిగి, పండితమృత్యులైన వైతండికులకు — బావగా రెండు కింత అట్టహాసముగ విందుచేయుచున్నారు.

దుగ్గన : సోమా, నీ పూహింపజాలని విశేష మేమి కలదయా? శ్రీనాథభట్టు మకవి బహుదేశములు జూచినారు. బహుదేశియుధులతో భాషించిన మనీషి వారు. అభిలరాజాస్థానములందు మన్ననలందిన ఘనము వారు. వెదజల్లివారు విశేషకీర్తిస్ఫూర్తికర్మూర్థులండములను దిశాంగణములందు — బావగారి యూహలం, బావగారి తలంపులు మన కెట్లు తెలియును?

సింగ : అడుగో శ్రీపతి, శ్రీగరారాధ్యులు వచ్చుచున్నారు. రూపము గొన్న తిక్కవ్యాయకాస్త్రములు.

దుగ్గన : శ్రీధరుడు కవిగూడ, ఎఱుగవు నీవు? కొమ్మన, చూడు, ముందుకుబొమ్మ. ఆ వచ్చునది గంగాధర ఘటకాసి; ఈ యూరి ఘటికాస్థానమున కగ్ర్యభిషుడు. మీమాంసకగురువు.

సింగ : వొడ్డాగి ధూమిశనకు ఆత్మడు. నిశ్చయక కొమ్మనామతిగి కవి వచ్చుచున్నారు. వారి ప్రక్క నున్నచెను?

దుగ్గన : మధువనభట్టు. వారివెనక మల్లన మంత్రి. వారిరువును కాలిదాని భారవులబాబోలిన కవులని వారి నమ్మకము.

సోమన : ఎప్పుడైతే నొక్క స్థానమునుగాని, యొక్క పద్యమునుగాని వారు రచించినట్లు చేసు ఎఱుగను.

దుగ్గన : గట్టిగా మాట్లాడకుము. వారికి వినబడ గలరు నీ విరుద్ధము.

సింగ : ఆయన చాటు రచనలను వింటిని కొన్నింటిని.

దుగ్గన : ఆ వచ్చునది కుమారశిర్య. ఆ వెనుక నరహరిభట్టు. అభినవ బాణభట్టు ప్రసిద్ధి. వారిరువు రుభయభాషాకావ్యరచనాశోభితులు. నరహరిమృత్యుం జయవిలాసమని మర్కంజేయశివుని మహాత్మ్యమున వర్ణించుచు ప్రాథరచన గావించినాడు.

కొమ్మ : అన్నంభట్టు, తల్లనమంత్రిలు.

సింగ : పీరిలో ఎక్కువ తలపులో తెట్టుకొని, ఏపండితమృత్యుని ఉద్దేశించి శ్రీగురువుగారు బోధ మల్పంబు అని పద్యము చెప్పినారు?

దుగ్గన : ష్యా.

సోమన : శ్రీపతిత్తలనమంత్రి, నరహరిభట్టులు కవిసార్యభౌమని కవిత్వమును మాశ్చర్యముతో ఆత్మ పించినారు అనాడు రాజనభలో. అప్పుడు భావగారు ప్రాణములు విసిగి నీకటమున నుండి శ్రుతిపురు నిష్ఠుర ముగ నడిచి కాకులు బట్టు పెద్దజోన చప్పు దుడిగి రాయంచ యాతక యుండుట తెప్ప; వైపరాకున్న నెండేని జనట యొప్పు—అని అన్నారు.

సింగన : అనాడు విద్యజ్ఞనములు పరిశేష్టించి యుండ మధువనకవి యధిక్షేపించినాడు. నీభాష ఆంధ్రముగాదు; నీ కవిత్వంబు కర్ణాటభాషయని.

సోమన : కవిసార్యభౌమలు చెంటనే యా మనీషులదర్శిదగ్గని వాచి ధిక్కారముతో—

“ప్రాధి పరిశంప సంస్కృతభాషయంద్రు పూకు నడికారమున సంప్రభాషయంద్రు తెవ్వ లేమన్న సంధ్రుగా శీ కొంత నా కవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష.”

అని గర్జించుచున్నాడు.

దుగ్గన : లోపల గంధాక్షరలను ఇచ్చుచున్న ట్లున్నారు. ఆచార్యునించిన విందలందరు వచ్చినట్లున్నది. అరటియాకులు పోచినట్లున్నారు.

(కాంతిపాతము వివరముచుండును. అన్న మోక్షములు)

సింగన : మహామంత్రిలవా రింకను రాలేదు.

దుగ్గన : పరిగా వారు పండ్లెండుగంటలకు వేంచేయును.....వినుడు వినుడు. దుగ్గయు దక్షిణ గోపురద్వారమున గడియారము గంటలు వినబడు చున్నవి. రెండొండు గాలియును.

కొమ్మన : కాహళియు వివరముచున్నది. మంగళ వాయిద్యములు వినవచ్చుచున్నవి. మహామంత్రిల వారు వేంచేయుచున్నారు. అదిగో శ్రీద్వారము, వింధము, కుంతములు, ఆతపత్రములు— జగత్త్రేగీసు మానంగా ఉన్నది దృశ్యము. సింగనా, ఎక్కడ నీవు? అందలము దింపుచున్నాడు.

సింగన : అవశిఖారధురీణినిపునె వ్యాధికి, ధీశక్తివైధివలీనాజితికావ్య, కావ్యరచనాపారీణ తావాస, వాసభోగప్రతిమాన, మాన వివయాచారార్థ పంభార, భారవిసంకాళిమహాకపింద్ర పరివర్తిస్తూ యనూశోదయా.

(శృతి సంగీతము వివరముచుండును)

శ్రీ నా : జగనాంబుగండ అన్నపతివేంద్రునకు అభినాదము. పరమపార్వ మగుచున్నది. అమాత్యశేఖ రుల రాక. ఇది యొక కృపావిశేషము.

అన్న : కవిసార్యభౌమా! పాకనాటివాడవు, బాంధవుడు, వేములనాథుని మునునవు. మీ యింటికి విందైన వచ్చుట ఒకపాటి కృపావిశేషమా.

శ్రీ నా : దుగ్గనమంత్రి! ఉన్నతపితమున నూర్చుండ తెట్టి పాదప్రక్షలము చేయింపుము. (మెల్లగా) హేమపాత్రాచయము వచ్చియున్నదా? పిరోవులు విరుటకు విప్రకుమారులు...

దుగ్గన : మీ రాసతిచ్చిన తెలుగున...

శ్రీ నా : సింగన, కొమ్మన మహామంత్రిగారు త్రోవచూపుడు.

(కావరపుట్టును భోజనశాల)

.....

(కాంతిపాతము, అన్నమాక్తము చదువుచుండును).

దుగ్గవ : సింగ, లక్ష్మీధను డక్కడ? పాత్ర సంపత్తికార్యము గాంచివాగడ? కృద్ధసీమంతిను లను కలుకుమాగలను వడ్డన ప్రారంభింపమని కనుసన్న చేయును.

లక్ష్మీ : పరివశహిమాంబువులతో పాత్రలను పంక్తివదుకు నిలబడి క్రోధితులవ్రాసకముగా నందింపుడు. వడ్డనగూడ నక్షే.

సింగ : పుష్పమాలలతో అతిథుల కంఠసీమల నలంకరింపుక. ఇది వేసవికాలమని మరువకుడు. తాల వృంతములను బట్టుకొని చల్లని గాలి వీచుచుండుడు.

దుగ్గవ : బావగారు అన్నమాక్తుల చెంతగా గూఁపుంచెదలచినారు. కవిసార్యభోములను గూడ అమాత్యశ్రేణులతోపాటు హేమపాత్ర లంఛుడు. హిమాంబువులు వడ్డించుడు. వడ్డన ప్రకాంతముగ, పెల్లిగా జరుగవలయును.

లక్ష్మీ : దుగ్గవార్యా, వడ్డనలు పూర్తియైనవి.

దుగ్గవ : కష్టరభోగములను, కలహన్నములను, దివ్యాన్నములను మూడింటిని వడ్డించితిరిగద.

లక్ష్మీ : నిద్ధియచేసిన పదార్థము లన్నియు వడ్డించుటకు మాడుమూరల పొడవుగలి యరటియాకులు చాలవన్నవి.

సింగ : బావగారితో మహేశ్వరార్చనము పాగింపవచ్చునని మనవిచేయుడు.

శ్రీవా : ఓం. జయజయ. కంఠకాలా

మహానటా, హరా, భవా సర్వజ్ఞా

జయజయ విరూపాక్షా, రాజశేఖరా.

జయజయ

జ్యోతిర్లింగమయ మంగళాకార

జయజయ భక్తభావనా సంభవస్య

భావనాతీత పావనాకారధార్య

విగ్రహా, శ్రీమన్మహాదేవ.

జయజయ దేవతారాధ్య, ఆపద్ధ్యాంత

దివాకరా, పరమదయాకరా.

జయజయ శ్రీ పరమమాహేశ్వరా

నమస్తే నమస్తే నమః.

లక్ష్మీ : గుగళేపుని శివధక్త్యావేశలీలార్థటిగ ప్వయంభువులైన పరమమాహేశ్వరునివలె ప్రకాశించున్నాడు.

తల్లమంత్రి—మారు నరహరిభట్టు, కవిసార్యభోముడు పాత్రతోపాటుపతి దీక్షామూర్తి గైచివట్లు వెలుగుచున్నాడు.

నరహరి : కన్నులపండువుగా నున్నది ఆ గుంగిరమైన యాకారశ్రేణి. అర్ధచంద్రునివలె నన్న ఆఫాలభాగముపై విధూతిశ్రేణులు, నీర్వావిమదుకు, శరీరము నిండి అడివ కమ్మనిధిశితం, వెదవయత్యములతో నెడనెట్టి గ్రుచ్చిన మంచురద్రాక్షమాలలు.

దుగ్గవ : హర, హర, మహేశా.

హరహర మహేశ, విరూపాక్ష.

సింగవ : ఆహాశనంబులు కట్టుకు.

దుగ్గవ : ఆహాశనంబులు పట్టుకు. అమృత మస్తని ఆరగింపుకు.

మధువన : నరహరిభట్టు, అన్నయమంత్రిగారికి ఆహాశనము వడ్డించుచున్న ఆ పురంధ్రియెవ్వర?

నరహరి : ద్వీపాంతమువమండి వచ్చితిరా మధువనకపింద్రా.

మల్లవ : అంతమాత్రము ఎఱుగలేకున్నారా. ముందు భర్తగారికి ఆహాశనము వడ్డించి అమృతమస్తు అని, అన్నామాక్తులకుమాడ భర్తపనుపున ఆహాశన మిచ్చునన్న ఆ మహాపాధ్వమణి కవిసార్యభోముని గారాబుటిల్లాల.

మధువన : ఆహా, మహాభాగ్యము, సంధ్యారాగమువంటి చాయగల చిహంబరము గట్టి, కీల్కాప్తాగర్భమంచు ఎల్లికాకుసుమములు నుత్తి సమరించిన యాముత్యైరువను జూచిన చేమిడ్చు ఘటియిల్లు. అట్టి పుణ్యాంగవను భార్యగా బడెన గృహమేధిఫలము దక్కిన కవిసార్యభోముని భాగ్య మెంతని వర్ణించగలము?

దుగ్గన : పూజ్యులయిన మీ కొక విన్నపము చేయవలసిన దని కవిస్వామి భావించుచున్నాడు. ప్రార్థనోయినది, మందగతిని మందగతిని సమ్మతించి భుజియింపుడు, ఆరగింపుడు అని.

మల్లి : అపండి, అపండి, అజ్ఞానాశ్రయవాదమును. ఏమి పరిణామము! క్రొన్నేయి.

సీమంతిని : తమకు పాపములు.

వటువు : తమకు పాపములు! అజ్ఞానాశ్రయ,

మల్లి : దివ్యాన్నములు, కలమాన్నములు, కష్టరభోగములు, ఏది వడ్డించమందురు?

వటువు : తమకు మామిడిపండ్లు, ఇత్తుఖండ్లుములు, ఇత్తురసములు, పిటిని వడ్డింతువా. తమకు? తమకు?

లక్ష్మి : ప్రార్థనోయినది. మందగతిని భుజింపుడు.

సీమం : తమకు తాలింపు సాజుపిండి.

సీమం ౨ : తమకు పిండిపంటములు.

వటువు : తమకు రంభాభూములు, కొమ్మనటి పండ్లు, అమృతకలశములు, కర్కరకదలీలు. తమకు?

సీమంతిని : తమకు దివ్యాన్నములు. కలమాన్నములు. కష్టరభోగములు. తమకు!

వటువు : తమకు ఖర్జూరపనసతోనలు. వారికేక పనసతోనలు.

సీమంతి : తమకు క్రొన్నేయి క్రొన్నేయి.

సీమం ౨ : తమకు పదార్థములు. పద్రసీపామగ్ని.

సీమం ౩ : తమకు పచ్చదలు. పద్రసీపామగ్ని తాలబోసిన పచ్చదలు.

వటువు ౩ : తమకు వడియములు, చేదలు, చక్కిలములు, వరుగులు.

సీమం ౨ : ఇక్కడ ద్రాక్షపానకము.

సీమం ౧ : తమకు మెడలర పానీయాకము.

దుగ్గన : వడ్డించుచున్న వృద్ధసీమంతినులతో తమకుమారులతో ఎవరి కేపదార్థములు ఎంత వలసిన

అంతరి మెల్లగా, అట్టిగానున, వసుంధర వాస్తవం నడించుచున్నాడు. ... ముకుమానులైన మా వింగులు మందగతిని మందగతిని గతిని ఆరగింతుగాక యని కవిస్వామి భావించి విన్నపము. ... లక్ష్మీధరా, సింగన, కొమ్మన మీమీ పంక్తులందు వడ్డనలు పరిగా నడచుచున్నవిగా.

లక్ష్మి :

పవరించు నెవ్వరను జతరగోళంబున

బాడవడింగక యుండ భూతగణము

నెరయించు నెవ్వరను నిజపవాతనమాను

పకలప్రపంచంబు సంతతిముగ

నివసించు నెవ్వరను వివిధోపనిషదర్థ

పార్వత్యగ్రములయందు నహరహంబు

చరియించు నెవ్వరను కాశ్యపముంగళ

ప్రార్థనారూపి నొక్కరుండు

నహా యయాదిదేవుఁ డెనామయందు

దండ్రుఁ డవిచింత్యుఁ డాద్యుఁ డెనూపుఁడుండ

నవ్యయంబును తత్త్వమున దినర్పు

నజాదు ఫాలాతుఁ డిందురేఖావతంసుండు.

భోజనకాలే నమః పార్వతీపతే పారపారపార పార. ఓం.

సీమం : తమకు ఇత్తురసము. తమకు వారికేక జలము, తమకు ద్రాక్షపానకము.

వటువు : తమకు లడ్డవములు. అపూవములు. తమకు?

సీమం ౨ : తమకు తమకు బూరిగెలు. తమకు అజ్ఞానాశ్రయ.

సీమంతిని ౩ : మండగలు తమకు. ఖండ్లకర్కర? వటువు : తమకు లడ్డవములు. బూరిగెలు.

సీమంతిని ౨ : గోక్షీరమును వడ్డింపనిండు మండగలై, ఖండ్లకర్కరలై.

వర : లక్ష్మీధరు డెంతటివాడయినాడు! నుగు పద్మరచనల విశ్రంభలవృత్తి పాడుచున్నాడు.

వటువు : తమకు మునుగుబూపులు, లడ్డవములు.

మల్లన : పదార్థములు, పిండిపంటలు, పాపము

ములు, దివ్యావృములు, పండ్లు, రసములు, గసావళి పాకములు అక్షయమగుచున్నవి యీ ఆరటిఆకులమీద. ఆరగించుటకు పూర్వము తలపుకలిగినంతమాత్రాన.

గంగాధర : ఈవిందుకంటి విందు నేను పుట్టి బుద్ధియెఱిగిన తరువాత నారగింపలేదు. ఇకముం దిట్టి విందును చూడజోము.

తల్లన : కవిసార్వభౌముడు బహుదేశములు పర్యటించి బహువిధములగు నమల నారగించినవాడు. ఇక భోజనోత్సవమునకు లోపేమి గల్గును?

మధువన : ఇంతటి పుట్టుభోగితావున కాంచి పురమున చ్రావిడుల భోజనమున, కర్ణాటకమున కన్నడ భోజనమును ఏనగించుకొని విలపించినాడు.

సీమంతిని : ఆ తమకు ఇట్లొరవము. మిరియపు పొడి చల్లినది.

సీమంతిని : తమకు ఆపూపములు. పాయసము.

నటువు : తమకు పనసతోసలు. తమకు మామిడి పండ్లు. తమకు రంభాఫలములు, కొమ్మనటిపండ్లు.

సీమంతిని : తమకు కొన్నియి.

సీమంతిని : తమకు హిందవసావళిపాకము. తమకు ఇప్పుడు తిలచిన వన్నె మిగడలు?

శ్రీపతి : ఇది యెట్లులయ్యా. ఏమి, మహాద్భుత మయిన విందగదయ్యా ఇది. ఒక్కొక్కటి చొప్పున వడ్డించిన వదారములను చవిచూచుటకైన మా యుదరములు చాలకున్నవే.

సీమంతిని : తమకు పరిమళహిమాంబువులు, పరిమళహిమాంబువులు తమకు?

మధువన : పంక్తిపంక్తికిని నడుచు నిలిచి - కవి సార్వభౌముని ముల్లలు తాలవృంతమును ఉభయ సార్వభౌములవారికి వీచుచు అన్నపూర్ణాదేవి, కావీరా లాక్షియవలెరించిన విధాన మందగమునయై నడుచు చున్నది.

నరహరి : ఏమి ఆ యిల్లాళి వైభవము!

సీమంతిని : తమకు తిగుగు, దతి, దతి, తిగుగు.

దుగ్గన : లక్ష్మీధరా, నురువుల యాభి.

* * * *

అన్నయ : శ్రీనాథ గురవీ. పోయినయేడు కిని రాత్రికి మనము ద్రాక్షరామమున కరిగినపుడు సాని కూతు రొకతె ఈశానిహుపిణియై విష్ణుటనము పతిహి నృత్యమును వర్ణించితిరి.

శ్రీనాథుడు : లక్ష్మీధరు దావద్యమును కంఠముజేసి నాడు.

లక్ష్మి :

విరుల దండెలతోడి వేణికాభారంబు,

పొంకంబు పిలువల బొరలియాడ

మనీరులాజోటిజోమలరుణత్కారంబు

రవలిమట్టెల మ్రోత యవళుళింప

గుదురునిండిన చిన్ని నుబ్బచమ్మలమీద

మత్తెల త్రివరంబు ముగవుజాప

వలమానతాటంకవక్రంకురచ్చాయ

తేతవెన్నెల బుక్కిలించి యుమియ

సాని యీశానియై మహాత్మ్యమునందు

గేల నవచంద్రకౌంతిపు గిన్నె పూని

వీధిభిక్షుటన మొనర్చు వేళ జేయు.

మగల నృత్యంబు జగము మరుణకొలుపు.

దుగ్గన : భోజనకాలే, నమః సార్వభౌవతే పారపారపారపార హిం.

సీమంతిని : తమకు ద్రాక్షపానకము. తమకు, తమకు?

సీమంతిని : అయ్యో మిగడలు. అయ్యో తమకు దధిభంజము.

తల్లన : ఇది దధిగాదయా - మిగడ, అంతా మిగడ.

నటువు : తమ కూరుగాయలు. ఇది జంబీరము. ఇది మామిడికాయ. ఇది అడవియొసిరి. ఇది రావతిసిరి.

నటువు : చారులు, పరిమళముతో నిండిన చారులు.

సీమంతిని : తమకు మద్రాసిసామగ్రితోడ్కాడ్కా వదారములు వచ్చుటలు?

సీమంతిని ౨ : తమకు దివ్యాన్నములు. కప్పర భోగములు. కలహన్నములు.

వట్టువు : తమకు పరిమళహిమాంబువులు.

(అవతలనుండి పంగీతము, నృత్యముతోగూడిన సంగీతము వినవచ్చును.)

దుగ్గన : భోజనము లయినట్లున్నవి చూడుము.

సింగన : లేదు. ఆపంక్తియందు దధిభంధములు, రాగములు వర్ణించుచున్నారు.

...ఆపంక్తియందు పానకములు, రసాత్మకపానకములు అరగించుచున్నారు.

...ఆపంక్తియందు ఉత్తరాపోశనము బట్టుటకు సిద్ధముగ నున్నారు. ఈపంక్తియందు భోజనము లయినవి.

కొమ్మన : దుగ్గవారాగ్య, మొదటినుండి పరికించుచున్నాను. శ్రీపతిమధువనకవీంద్రులు, నరహరితల్లవ మంత్రులు వీవో గునగునలాడుకొనుచున్నారు.

దుగ్గన : నీవేమి విశేషమును గుర్తించితివి?

సింగన : వాద్యస్థితి ఆందరు మహాపులయి విందారగించినట్లు కనిపించినారు.

దుగ్గన : భోజనము లయినట్లున్నవి. ఆందరు లేచుచున్నారు.

సింగన, తాళవృంతములను బట్టించుకొనిరమ్ము.

[నాల్గవ ఘట్టము.]

(నృత్యసంగీతములు వినవచ్చుచుండును.)

సత్తివై న నీకొలుకు చెలసితి

సౌందర్యసంపద గలిసి

.....

నీతపమృదుకు నమృదుపోయితి

శేలుకొమ్ము...

శ్రీవాధుడు : విందలు పాస్త్రములు గడుగుకొని యాచమనక్రియ గావించి ఇతే వచ్చుచున్నారు. దుగ్గనమంత్రి. మొగసాలయందు చలువపందిటిక్రిందట పట్టికల్ల పందిటిక్రింద రత్నకంబళములు పలచియుం

చినారు. వారి నందరి నక్కడికి వేంచేయ శ్రోత చూపుడు.

(అచ్చగతస్మలు తాంబూలములను మడుపుల దీర్చి సిద్ధముచేసివారు. నృత్యసంగీతములు, వీణా వాయిద్యము వినబడుచుండును)

శ్రీధరు : శ్రీవాధకవిసార్యశాముడు నిక్కముగ రవికాగ్రేవరుడు. కవిచక్రవర్తి.

నరహరి : ఏమి యీ పరిమళపానకాలహరి, కస్తూరి, కర్పూర, గంధ, నీహారసారభము.

దుగ్గన : ఈ మెత్తని ఆపనములందు విశ్రమించువు.

(గంధర్యాంగనలు పాడుచుండురు.)

జయజయ పార్వతీమనోహర.

జయజయ పరమానంద

జయజయ అవవద్యనిశ్శ్య.

జయజయ నిజభక్తివైకుంఠ.

దుగ్గన : సింగవార్య, శ్రేష్ఠమహావ్యక్తముగా కుంకుమాగురుకస్తూరిగంధపంకమును ఈ విద్యజ్ఞులకు, ఈకవివృషభులకు అప్పగవహులు అలముదురుగాక.

లక్ష్మీ : దుగ్గనమంత్రి, దివ్యలోకసారభము, ఈ కస్తూరితావి, కస్తూరిఘనసారగంధముల పరిమళము.

నర : ఓసి మద్దరాలా. చాలును చాలు చాలు, ఈపానకం వారముదినములవఱకు నిలచియుండును. ఛాందసుడవై కడిగికొన్నను మాయవు.

తల్లన : మధువనకవిని చూడుము కొమ్మన మంత్రి. ఆ చిటునగవు. ఆ ఆనందాతిశయమును చూడుము.

లక్ష్మీ : వింత ఏమున్నది కవి, గంధము వలచుండ ఆ పూలో, సుఖపారవశ్యము నమధ వించుచున్నారు.

శ్రీపతి : నీరజాక్షిపూలమంత్రోహద తన కన్నులను ఆతివిగచుట్టును తిప్పుచు ఆలంకరించుచున్నది.

శ్రీ : చూడవయ్యా ఆ మడుపులందుకొను విలాసము చిగురుతోడివాస్తాగ్రములనుండి.

నరహరి : నిన్ను మాత్రము అట్టి సుఖానంద పారవశ్యము నవధివింపకదరి యెవగు విశేధించివారు?

తల్లన : దివ్యాత్మరసలనంటి వారవధూటులు వీరు దక్షవాటినుండి వచ్చియుందురు.

లక్ష్మీ : శ్రీనాథభట్టారకులు స్వయముగ దక్షవాటివాగపాతిఅను గంగార్వభూమినిచేత వేయమం శ్రీశ్వరుని గారాబునుంత్రికి గంధకర్పూరకమ్మరినీహార కర్ణమునును బాహువునకు, వక్షస్థలమునకు పూయించుచున్నాడు దగ్గర సూర్యుండియు, ఏమియు ఎఱుగని యట్లు.

తల్లన : పరాయత్తచిత్తముతో నున్నాడవు. నీ కందించు మడుపులను గ్రహింపకున్నావు.

శ్రీ : రు : పిలచిన విందకు ప్రతియొక్కనికి పరిమళద్రవ్యము లందింపను, తాంబూలపు మడుపు లందివ్వను ఈ కళావతులనెక్కడనుండి గొనివచ్చినాడు శ్రీనాథుడు? అన్న యమంత్రిశేఖరుని శ్రీనాథకవితో నేదియో చతురోత్తర లాడుచున్నారు.

అన్న : శ్రీనాథకవిదేశ్యుని మీ సాహిత్యసామర్థ్య కవనము లెంత ప్రాథములూ మీ రసికతయు నంత ప్రాథమయినది.

శ్రీ : మీ సామనస్య ముట్టిది లేవా?

మల్లన : నృత్తియు చేయుచున్న ఆ నీరజాక్షిని చూచును తల్లనకవీ. ఇందునిభాష్యచెనుట చెక్కుటద్దములందు గ్రమ్మి మృగవాళిపత్రమును భంగపఱచుచున్నది.

శ్రీపతి : ఇంద్రవనవయే యా వధూటి. పన్నీటితో మేళవించిన చందనద్రవ మింపయ్యెను చూడుకు. ఆ మెలతేమునకు.

లక్ష్మీ : మహామంజ్రులవారు లేచుచున్నారు. అందలము నాను త్తముచేసి తెచ్చివారు.

(కావాలాది మంగళతూర్యవాదములు.)

నరహరి : అగ్రు లొక్కరొక్కరే శ్రీనాథ కవిశేఖరుని ముగ్ధులను గైకొనిరి. తాలవృంతములతో నరుగుచున్నారు. తల్లనకవీ, ఎచ్చట నున్నారు తెందు.

కవిపార్యభౌముడు ఇట వచ్చుచున్నారు.

జయ సర్వేశ్వర జయ హ్యోకజనకా

జయ సర్వేశ్వర జయ సర్వభోకజనకా

జయ తై రేంద్రజావల్లభ జయగిరికా

జయ దక్షాస్వరమర్దనా జయ మహేశా

కామితార్థఫలదా, యాత, రక్షింపకే.

పల్లెపక్క పిల్లకాలువ

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

తెల్లు తెలి తెలిపూలు

వెల్లివిరిసిన ఎడద

సుడులతో వడులతో

ముడివిడిన నడలతో

పల్లెపక్కన దుడుకు

పిల్లకాలువ నేనె !

ఎల్లకాలము మాట

లేమోను

ఈనాటి నాబ్రతుకు

నిజమేను !

అలలలో చిరుకలలు

మలపుల్లో మైకాలు

అడుగడుగు పడుగుల్లు

ఒడుగుల్లు వోవుచూ

పల్లెపక్కన పరుగు

పిల్లకాలువ నేను

ఎల్లకాలము మాట

లేమోను

ఈనాడు యీబ్రతుకు

త్రుళ్లేను !

పంటమడిగట్టునే

పల్లెపడుచుపదాల

గండిలో ఇల్లాలి

గుండె వెచ్చని సొదల

పల్లెపక్కన ఉలియు

పిల్లకాలువను...

ఎల్లకాలము మాట

లేమోను

మబ్బువానకు విరిసి

మొరసేను !

‘७४०’

“తామ్రలు”

ప ర కీ య

[సకాంకిక]

శ్రీ పాకల వేంకటరాజమన్నార్లు

పాత్రలు:

బ్రహ్మనందం

ప్రభ—అతని భార్య

సత్యం, మోహన్ రావు—అతని స్నేహితులు

కృష్ణరావు—డాక్టరు

బండివాడు.

[వీరూరులో బ్రహ్మనందం ఇంటిలో గది. ఇం
ఫులో చెత్తే 'ద్రావిడసూర్యము' అవతమృతం.
మధ్యన బల్ల, చుట్టు వాలును కుర్చీలు. బల్ల ఎందుకై నా
ఉపయోగించుకోవచ్చును-కాఫీ, టీ పుచ్చుకోదానికి,
కేకాబ అడుకోదానికి, ఉత్తగా లబి ప్యాసుకోవ
దానికి, పుస్తకాలు, పత్రికలు పడేయదానికి. ఒకమూల
మంచం. ఇంకొకమూల ఇంటిలోపలికి వెళ్లదానికి
లిబ్రరీ, రంగంకుడివైపున పిగిలోకి వెళ్ళదానికి లిబ్రరీ.

బ్రహ్మనందం, సత్యం కూర్చున్నారు. బ్రహ్మ
నందం వీరూరులో స్కూలుమాస్టరు. 30 ఏండ్లవాడు.
అవయవాలలో వీరూరులో కనపించదుగాని, ముఖంలో
తేలికైన రేగు, అరిపోయిన పొయ్యిలాగ...సత్యం
కూడా అవయవమే. లోకజ్ఞానం గలవాడుగా
కనబడతాడు. చర్మం గట్టిపడింది. మద్రాసులో వీధి
కంపెనీవారి ఏజెంటు. కనిపించ వీరూరు వచ్చాడు.
సీగరెట్టు తాగుతున్నాడు.]

బ్రహ్మ—అయితే, సత్యం, వీరూరు వచ్చి
మూడు రోజులైందా? ఇప్పటికీ జ్ఞాపకం వచ్చా
నప్పుడు.

సత్యం—కాదురా. వచ్చినరోజు చాలా అలసి
పోయి, ఎక్కడా కదలబుద్ధివయ్యలే. నిన్న పని
ముగించుకొని ఇక్కడికి వస్తానుమనోని బయలుదేరాను
చాలిలో పాశాత్రుగా మోహన్ రావు కనబడ్డాడు. చూచి
చాలాకాలమైంది కదూ. హలో అంటే హలో
అనుకొన్నాక, "ఎంతకాలానికీ కలుసుకున్నాం"
అని అన్నాను. అనగానే, వాడు "అవునా, ఇది
ముదిసం. కనుక ఉచితరీత్యా గౌరవించాలి సంతో
షంగా. రా. నాకు ఆకలి అవుతున్నది. హోటల్లో
పార్టీ చేద్దాం" అని నా అడుగులు తిప్పి వేసి లాసుకొని
వెళ్లాడు. అంత అమాయకంగా అడుగుతూవుంటే ఎలా
అడ్డుచెప్పమి సతే. హోటల్, అవైవి రావాఖానీ...
ఈరోజు విఘ్నం లేకుండా పెండలకడే వచ్చేశాను,
స్కూలు పెలవుకదా అని.

బ్రహ్మ—అరే! మోహన్ ఈ పూర్ణో పున్నా
దా! ఉండిపోడా ఒక్కరోజై నా మా ఇంటికి వచ్చాడు
కాదే! అంత స్నేహంగా వుండేవాడు.

సత్యం—ఈ పూర్ణో పున్నాదంటే, నిన్న
ఉన్నాడు. ఈరోజు ఉంటాడేమో, వాడి నిలకడ

కూడానా? పదిహేడు లాకటే ఊర్లో ఉండవలసిందనే ప్రాంత్యాగం చేసుకొంటాడు.

బ్రహ్మ—ఒక్కరోజు అయితే మాత్రం! నాకు ఈ ఊర్లో ఉద్యోగమని తెలుసుకో. మాడుమాసాల క్రితం తన ఖండికార్యసంప్రది నాకు పంపాడే!

సత్యం—(అలోచించి) నీకు వివాహమైంది తెలుసునా వాడికి?

బ్రహ్మ—తెలియకేం? అసలు నాభార్యది కూడా బందరు. వాడి ఊరే.

సత్యం—అయితే నాకు ఒక కారణం మృత మ్నావుంది. భార్యతో సుఖంగా నీవు గౌరవంగా కాత్రురం చేస్తున్నావుకదా. ఎందుకు తనలాటివాడు మర్యాదస్థులించితి కి రావడం అని మాని వేసివుంటాడు.

బ్రహ్మ—ఏమిటోయి విపరీతంగా మాట్లాడు కున్నావు. వాడికి తాగడం అలవాటు మనం కాశే జీలో వున్నప్పుడే జంపేది. అంతమాత్రానికేనా...

సత్యం—(నవ్వి) అయితే నీకు వాడి చరిత్ర అంతా తెలియదన్నమాట. వాడికి పెండ్లి అయింది తెలుసా?

బ్రహ్మ—(తెలియదని తల ఆడించుచు.)

సత్యం—నిన్ను వుండే అయింది. కావరాని! వచ్చిన మూడోలోనే భార్యతో చెప్పాడు—“నీతో జీవితం నాకు మృత్యువుతో సమానం. నీ జేమీ కిప్పు చెయ్యలేదు. వీలంటే నీవు ఇంకొకరిని వివాహంచేసు కోవడం నాకు సమృతమే. నా ఆస్తి కావలిస్తే, నీకు రాయమని నాన్నగారితో చెప్తాను” అని, అలాగే తండ్రితోకూడా చెప్పి, వెలతిరగకముందే, నిక్కంక వారి కోడల్లో రేచిపోయాడు. వాడి తండ్రి శుద్ధధాం దనుడు. మండిపడి ఆ స్థితో సగం కోడలికిన్నీ, ఇంకొక సగం బ్రష్టిలకూ వప్పుచెప్పి, మాసానికి వందరూపాయలు కొడుకుగ్గు ఇప్పించవలసిపడిగానూ నిల్లువ్రాసి, పాపం, స్వర్గం చేయకున్నాడు.

బ్రహ్మ—ఎంత గ్రంథం! అయితే మూసాకా, ఇప్పుడు అవిడతోనే...

సత్యం—అదృష్టవశాత్తు అవిడ త్వరలోనే వచ్చిపోయింది. ఎంత కష్టపడ్డో. అఖండమైన అనిందం అవభవించింది చంటాడు వాడు మాత్రం.

బ్రహ్మ—ఆ తరవాత?

సత్యం—నిరంతరసంచారం, హోటల్లోభోజనం! వైద్యశో పడక. చేతులూ డబ్బుంటే వ్రాందీమవు, లేదా, పానికొంప. వాడు మర్యాదగా కాలం గడుపు తున్న నీయింటికి వస్తే నీ మేముగొంటావో అని బంటిలే ఆకృర్యమేమింది?

బ్రహ్మ—పాపం! జీవనోపాయం?

సత్యం—చెప్పలేనా? తండ్రినిల్లుప్రకారం ప్రతిమాసం ౧౦౦ రూపాయలు బ్రష్టిలు ఇస్తారు. ఆ వందరూపాయలు ఏ పదిరోజుల్లోనో ఖర్చు అయి పోతివి. ఆ తరవాత జీవితం నిరంతరసమిష్టి-ఎలాగో ఒకలాగు పూర్తి అవుతూవుంటుంది. నిన్న నాతో హోటల్లో తిన్నాడా, మల్లీ ఇంటివరకు పస్తుండినా ఉండివచ్చును. తిక్క-తిరిగిలేమాత్రం అదృశ్యంగా వ్రాస్తాడు. అలాటివాడికి మన సంఘంలో చోటు ఎక్కడా కనబడదు. ఏం, ఆలోచిస్తున్నావు?

బ్రహ్మ—ఎంత బ్రలియంటుగా వుండేవాడు. జాలిజేస్తోంది. కొద్దిగానో గొప్పగానో సంపారం చేసుకుంటూవుండి బాల్యస్నే హితుడు పస్తుంటే సహించలేనురా? సత్యం! ఎక్కడుంటాడో ఇప్పుడు?

సత్యం—దృఢంగా చెప్పలేను. ఎందుకు?

బ్రహ్మ—నేను హోటల్కు వళ్లడం బాగుం డదు. వాడిని ఇక్కడికి తీసుకొనివచ్చానంటే కడుపు నిండాటిఫీకా, కాఫీ ఇచ్చి పంపిస్తాను. నాకు తృప్తిగా వుంటుంది.

సత్యం—ప్రయత్నిస్తాను. (రేచి) కానీ, మీ అవిడ ఏమంటుందో అలోచించావా? పరివ్రతి అంటే అవిడే అని అంటూవుంటుంది కోడలితో మా అమ్మ. ఎటువంటి దుర్మార్గుణ్ణి మన గడప ఎలా తొక్కించా రంటుందేమో! పైపెచ్చు తిప్పు నామిదికే వస్తుం కదా!

బ్రహ్మ—అలాటి భయం ఎవరు లేదు. నా యిష్టమే అదియిష్టము.

సత్యం—(నివృత్తూ, రాగంతీర్తూ-) తనవులు రెండైనా మనసు ఒకటి. ఏ... నాకు అకలిగానే వుంది.

(నివృత్తీమణి.)

బ్రహ్మ—(కొంతసేపు మానంగా ఆలోచిస్తుంటాడు.)

(ప్రవేశం ప్రభ. బ్రహ్మనందంభార్య. నిండు పేరు ప్రభావతి, కాని అందరూ ప్రభ అనే అంటారు. చామనచాయ; ఏండ్లు ఇరవై అయినా, ఎంతో కాలం కాపురం చేసిన ఇల్లాలంతోపాటే ఉంది. పెద్దకళ్లు. ఆ కళ్లల్లోకి ఏ కాగ్రంగా చూస్తే ఎంతో లోతుగా కనిపిస్తది. కాని అలా ఎవ్వరూ చూడరు. భర్త కూడా చూచిపరుగడు. చూడనివ్వజేసా.)

ప్రభ—ఏమిటండీ ఆలోచన?

బ్రహ్మ—ఆర. ఆలోచనా? నిన్ను గురించే.

ప్రభ—(నవ్వి) నిజంగా? నన్ను గురించి మీ రెవ్వరైనా ఆలోచిస్తారనుకోలేదుమమండీ. అంటే జబ్బుగా వున్నప్పుడు తర్పు.

బ్రహ్మ—అంటే?

ప్రభ—అల్సే. ఆకృర్యం ఏమీలేదండీ. రోజూ పండుకు నేనుంచుంటుంటే మనం ఆలోచిస్తామా చూడండి. దాంట్లో ఏదైనా లోపంఉంటే, అప్పుడు ఆలోచిస్తాం. మరమ్మత్తు చేయిద్దామా, పోరని కొత్తది కొనుక్కుందామా అని. అలాగే.

(ప్రభ మాట్లాడుతూ ఉన్నా, ఏదో పని చేస్తూనే వుంటుంది. బల్లమీద పదుపులు కుద్దతూ, సోడమీద క్యాలెండరులేదీ చూస్తూ పనికిమాలిన కాగితాలు బుట్టగా వేస్తూ.)

బ్రహ్మ—పొరబడ్డావు. నిజంగా నిన్ను గురించే కీర్తనలుచెబుతోపడ్డావు.

ప్రభ—ఓంలే కొట్టుకొంటూ వుందండీ. ఏమిటో చెప్పేద్దరూ.

బ్రహ్మ—నాతో చదువుకు నేనాడు మోహాక రావు, ఎరుగువుగమా. అసలు మీరూరే కాబోలు.

ప్రభ—(ఉలికిపడి, మళ్లీ పస్తాయించి) ఆ.

బ్రహ్మ—చాలా తెలివైనవాడు. కళారాధకుడు. కవి.

ప్రభ—పత్రికల్లో ఎప్పుడైనా చూస్తుంటా అయినపద్యాలు. కాని, ఎందు కీర్తనగట్టా?

బ్రహ్మ—నాడి ఉత్తరగాఢంలా తెలుసునా నీకు? భార్య పవదలిపెట్టడం, ఎవరితోనో రే దిపోవడం, త్రాగడం, తిరగడం వివరీతమైపోయింది నాడి జీవిత మంతా. ఎంతో ముందుకు రావలసినవాడు. కట్టి పోకిరి అనే పేరుపొందించుకొన్నాడు. పాపం. (తలుక్కున) ప్రభా, నేనుకూడా అలా అయిపోతా నేమో అని నీకు భయం వేస్తోందా?

ప్రభ—లేదు.

బ్రహ్మ—ఏర. ఎందుచేత?

ప్రభ—(కొంచెం విశుకుతో) దుర్మార్గంగా వుండాలంటేమాత్రం అందరికీ పాశ్చాత్యపురుషుందంటే!

బ్రహ్మ—(రెంపకాయ తిన్నట్లు ఉక్కిరి చిక్కిరై, మళ్లీపద్దుకొని) మోహాక ఇప్పుడు ఈ వూళ్లో వున్నాడు.

ప్రభ—(తోపంతో) చాల్లేండి; ఈ గొడవ. (కాంతించి) ఇదేనా నన్ను గురించి మీ రాలోచిస్తూ వున్నది?

బ్రహ్మ—కొందరపడితే ఎలాగు?

ప్రభ—క్షమించండి.

బ్రహ్మ—సత్యన్ని పండించాను; మోహాక కనబడితే మనయింటికి కిల్చుకొనిరక్కరి. ఏదో ఇంతటి చచ్చి బాత భాని కొడదామని. నీవు ఆక్షేరిస్తా నేమో నని ఆలోచనలో పడ్డాను. సత్యంకూడా అన్నాడు "మీ అవిష ఆక్షేరిస్తుంటేమోనా" అని. అంటే నీ అన్నాను. "ఆ భయంలేదు. నా యిష్టమే అదియిష్ట"మని, లేదిగారు ఏమీ తెలివిస్తారు?

ప్రభ—మీరే అన్నాడు గదా. ఇక మళ్ళీ నన్ను గడం ఎందుకూ? మీరు మీ స్నేహితులూ టీ పుచ్చుకొని కాలక్షేపం చేస్తే నా కేసు అభ్యంతరం ఉంటుందండీ!

బ్రహ్మ—బ్రతికాను. (కొంతసేపు ఇద్దరూ మాట్లాడగా) ప్రభా! బందరులో వున్నప్పుడే తాగే వాడిటకదూ. మరి ఎక్కడైపోయిందట. వెళ్ళవ అలవాటు.

ప్రభ—(పలకడు).

బ్రహ్మ—రికౌంట్ వారి అమ్మాయి, నీకు తెలుసుకున్నదూ, నానాపొట్టు పడిపోయింది. అప్పటినుంచీ ఏ సాని దొరికితే అదే అంటారు. వాడి తిండి ఎంత ఖాందసుడు! ఎంత ఆచారపరాయణుడు! అలాంటి ఆయన కొడుకు ఎందుచేత ఇలా పరిణమించాడో పాపం!

ప్రభ—(వారి ప్రకాశంగా) అందుచేలేనేమో? ఇక లోపలికి వెళ్ళాలండి. బోలెడు పనులున్నాయండీ
(నిష్క్రమిస్తుంది)

(బ్రహ్మకిందం లేచి పచారు చేస్తాడు. లోపలికి వెళ్లి ఒక శ్రాత్త పేవిట్ క్లాక్ తీసుకువచ్చి బల్లమీద పరుస్తాడు. కుర్చీలు చూడు చుట్టూ ఉంచి ఇంకొక కుర్చీ దూరంగా మంచందగ్గర వేస్తాడు. మళ్ళీ ఏమునుకున్నాడో దాన్ని కూడా బల్లదగ్గరే వేస్తాడు.)

(ఇంతలో ప్రవేశం సత్యం)

బ్రహ్మ—అరే. ఒంటరిగా వచ్చావేమో, మోహన్ పరార అయ్యడా?

సత్యం—(విచారంగా) కాదు. ఈ ప్రాణాన్నే ఉన్నాడు. కానీ ఇక్కడికి వచ్చే స్థితిలో లేడు.

బ్రహ్మ—జబ్బుగా వున్నాడా?

సత్యం—అరే, జబ్బుంటే జబ్బే. కారణం అమితంగా తాగడం. మన స్మరణలో కూడా లేడు. చూచి పలకరిస్తే చనవాల పట్టలేదు. వెర్రిమాపులు, మాటలు; లేదా ఖట్టుగానుకుంటాడు. ఒక్కంతా వేడిగా ఉంది, జ్వరం వచ్చిపట్టు. నా కేసు తోచకుండా వచ్చేశాను పూటకూళ్ళ మ్యుజింట్లోనే వున్నాడు.

బ్రహ్మ—ఎలా జరిగింది ఇంతా?

సత్యం—గుడ్డ అయిపోవడపు బ్రహ్మం! ఏ కథంకాదు ఇలాంటివాళ్ళ దృశ్యం. ఏ పత్రికవాళ్ళో పంపించివుంటారు బబ్బు అంటే. పైసా అయిపోయే వరకూ తాగివుంటాడు.

బ్రహ్మ—ఎలా మరి?

సత్యం—డాక్టర్ చూడాలి ఒకటి. ఎక్కడైతే నా మంచివోట్లో ఉంచి సంతోషించే ఏర్పాటు చెయ్యాలి, గండు. పాపం! చూస్తే బాలిగా వుంది. ఇది మాఫూరైతే మాయంటికే తీసుకువెళ్ళేవాడిని గానీ లైట్లో ఎక్కించే స్థితిలో లేడు.

బ్రహ్మ—ఈయింటికే తీసుకొస్తే?

సత్యం—అంతకన్నానా?

బ్రహ్మ—బండిలో వేసి తీసుకొనిరా.

సత్యం—లేకపోతే మోసుకొనిరావాలి. మంచం సిద్ధం చేయించు.

బ్రహ్మ—అరే, అరే (గట్టిగా) ప్రభా! ప్రభా!

(సత్యం వెళ్లిపోతాడు. ప్రవేశం ప్రభ—మనీ వేళ్ళతో.)

ప్రభ—తెచ్చుంటారా టీ? (అని ఎవరూ లేకపోవడం చూచి) మీ కొక్కరికేనా టీ?

బ్రహ్మ—చూడు ప్రభా. మోహన్ చాలా ప్రమాదకరమైన స్థితిలో వున్నాడట. సత్యం చూచి వచ్చాడు. జ్వరం, మన స్మరణలో లేడట. పాపం, వెళ్ళవ అలవాటు. అదీ ఒకరకమైన ఉన్మత్తవాడైపోయాడనూ.

ప్రభ—త్రాసుడా?

బ్రహ్మ—అరే. నాకు చాలా బారీకసింది; ప్రభా. వాడి కీ ప్రాణాన్నే నా అన్నవాళ్ళు లేరు.

ప్రభ—సరే. వెళ్లి చూచిరండి. టీ లేనా? పుచ్చుకొని వెళ్ళండి.

బ్రహ్మ—మళ్ళీ వేసు చూడడం ఎందుకు? మన యింట్లోనే ఉంచుకుంటే ఒక్క నయమయ్యాక వెళ్లిపోతాడు.

ప్రభ—(కోపంగా) ఎంతమాత్రం పిలుకాదండి.

బ్రహ్మ—(వివృతముతో) ఏలే!

ప్రభ—కాంతిస్తే హాస్పిటల్లో చేర్పించండి. ఎక్కడైతే కాంచండి.

బ్రహ్మ—ఏమిటి ప్రభా, ఇలా మాట్లాడుతున్నావు? పనిమనిషిని రాత్రి ఇక్కడే పండు కొమ్మను ఒకపూట. శేవు కొంచెం నయమైనాక పంపించేస్తాను—వ్వంగా వుంటే నీకు.

ప్రభ—(కౌత్యం పోయింది. దీనంగా) బలిమా లాగున్నానంటి. కద్దు. వద్దాడీ కద్దు. వామాట వివరూ? వెల్లి రంకి. వచ్చిస్తే, ఎవ్వరైతే చూచుకుంటారు. అన్ని సదుపాయాలూ ఏర్పాటుచేయండి. సత్యవారా యణ్ణాను మాడా ఉన్నాను కదూ. ఆయనకి లోక వ్యవహారాలన్నీ బాగా తెలుసును.

బ్రహ్మ—(కోపంతో) నామా తెలుసును. నేను నట్టి చవట పెద్దబుద్ధులు గాను. ఏమనుకున్నానో, బడి పండులవైనా, నాయంటికి నేనే యజమాన్ని. ఇది నాయెల్లు, నా వాకిలి. నాయెల్లో నాన్నీ హితుణ్ణి ఒకరోజు ఉంచుకోదానికి నా కధికారం లేదా? మహాపతివ్రత నని శ్రావ్యతిగడించినదానవు, నా కా అధికారం లేదంటావా?

ప్రభ—(అతిదీనంగా) రామరామ! అంతమాట అంటావా నోటితో. నేను బలిమాలుకొన్నాను. అంతే. భర్తను బలిమాలుకోవడానికి సహా భార్యకు అధికారం లేదా? నేడుకొంటున్నాను. ఈపని మానరూ?

బ్రహ్మ—నల్లి మొదలుకే వచ్చావు? మానను. ముమ్మాటికి మానను. నీవు గంటనీవు వాదించినా, ప్రార్థించినా మానను.

ప్రభ—(నిరాశతో) పరే. నా చేతులెంత వరకు ప్రయత్నించాను. నామాట విన్నారగారు. ఇంక నే నేమి చెయ్యాలి. మన కర్మ అనుకొంటాను.

బ్రహ్మ—ఏమైతే అనుకో. సత్యాన్ని అప్పుడే పంపించాను, తిరుగుకమ్మని. దాక్కో మాడా ఉస్తాడు.

ప్రభా, నీ కిష్టంలేని కార్యం అని అక్రద్ధచేయవు కదూ.

ప్రభ—అంతమాత్రం నమ్మకం లేదా?

బ్రహ్మ—(భుజించిద తనమా) ఎందుకు లేమా. మాటవరసకి అన్నానగాని మరి కానీ. ఆ మంచంబాడే పడుకో పెడదాం.

ప్రభ—అలాగే. (అని లోపలికి వెళ్లి, తిలగ డెయి, దుప్పటి తెచ్చి పడక తయారుచేస్తాంటుంది).

(బ్రహ్మవందం బల్ల ఒకమూలకు వాగి, కుస్మిలు రెండు మంచంపక్కన వేస్తాడు.)

(సత్యం, బండివాడు చెరి ఒకప్రక్క పట్టుకొని మోహాకోరావును లోపలికి ప్రవేశపెడతారు. మోహాకో కళ్లు మూతలుపడిఉన్నాయి. నల్లని బొడుగాటి జాట్లు చిందరవందరగా నుదుటిపై పడివుంది. కోలమొహం, కోటిర్చిన ముక్కు, లావు కనుబామలు. చెక్కిళ్లు పల చవే, కానీ ఎండిపోయిన ట్లున్నవి. పెదవులు మాటి మాటికి వంకరగా తిప్పుకొంటాడు. పన్నని జాబ్బా, లాగూ, కొంచెం మాసివది.)

సత్యం—బ్రహ్మం! ఆమంచం మీదేనా?

బ్రహ్మ—(చకితుడై చూస్తూ, ఆ అని తల ఊపుతాడు.)

(సత్యం, బండివాడు మోహాకోని మంచంమీద పడుకో పెడతారు. ప్రభ లోపలించి కాలవా తెచ్చి కప్పకుంది.)

బండివాడు—నే వెల్లెనా బాబూ!

సత్యం—(బాడుగ ఇచ్చి) వెళ్లు. దారిలో దాక్టరుగార్ని నల్లి హెచ్చరించిపో.

బండివాడు—చిత్తం. (వెళ్తాడు)

(సత్యం, బ్రహ్మం ఒకర్నొకరు చూచుకుంటారు మాట్లాడకుండా. ఆవెనక ఇద్దరూ మంచంపక్క చూస్తారు. ప్రభ మోహాకో చెడిరిన జాట్లు పరిచేస్తుంటుంది.)

ప్రభా—(నుదురు పట్టి చూచి) అబ్బ! ఎంత బడిగా ఉంది! బ్వరం బాగా కట్టేంది. ఉడుకు

అంతా మంచి చేతిగమలు కొనుగొనిన వెళ్ళి
నాంకి? మంచి దంపతు.

(ఎవ్వరూ జవాబు ఇవ్వరు. ప్రథమ స్త్రీ గుమలు
ఉడుకునాకాలో తిరిగి వెళ్ళి పురుటిగొనిన చేస్తుంది.)

(ఇంతలో డాక్టర్ కృష్ణరావు వస్తాడు.)

కృష్ణ—హలో బ్రహ్మం! నుడే ఈవిరింగ్
సత్యం.

బ్రహ్మ—డాక్టర్! (మంచంవంక చూసిస్తూ)
మోసాకావు నా స్నేహితుడు. ఈస్థిలో వుంటే
చూచి సత్యం ఇక్కడికి తీసుకొనివచ్చాడు.

(డాక్టర్ వెంటనే మంచందగ్గరికి వెళ్లి, మోసా
నుని పరీక్ష చేస్తాడు; భర్తాహిటార్ పెట్టి చూసి.)

డాక్టర్—నురి వేరే జబ్బు ఏమీ లేదు. జ్వరం
ఉండినాని అది ఒక లక్షణము. ఆల్బూమిన్ అమి
తంగా తాగడంచేత, సర్విచాలంకూడా వస్తుంది ఒక
ప్రకారము. రాత్రిఅంతా మంచినిట్లు తప్ప వేరే అహారం
ఇవ్వకండి. సత్యం, నాతో రా. మంగు ఇస్తాను. ఒక
డోసు ఇవ్వడు, ప్రాద్దున్నే ఇంకోకడోసు ఇవ్వండి.
ఎక్కువగా శ్రేణి అది ఉంటే నిద్రపట్టడానికి
ఒక స్లీపింగ్ డ్రాప్ వంటిస్తాను. ఇవ్వండి. రేపటికి
ఆల్బెటాగా ఉంటాడు. నుడే వెళ్ళి.

బ్రహ్మ—సత్యం! వెళ్లిరా.

(డాక్టరు, సత్యం వెళ్లితారు.)

ప్రథ—(మంచం ప్రక్క కుర్చీగొనిన ముందు
టుంది.)

బ్రహ్మ—(మెల్లగా) ప్రభా,

ప్రథ—అరే.

బ్రహ్మ—మోసేవాడికి తెలుస్తుంది కావడి
బరవు. నా కేం? చాలా దయతో ఇంట్లో ఉంచు
కుంటానని ఆహ్వానము గాని, పొట్టుపడేదానవు నీవే
కదా. నేను ఆలోచించకలేదు. తమిళం ప్రభా.

ప్రథ—అబ్బేయ్యే. మీరు పారబడ్డారండి.
ఇంతలో కొంతో నాకు పనిమకుతుందని కాదండీ నేను
అక్షేపించింది. ఇదొక లక్ష్యమా నాకు? మీకు

మైఫాయిడ్ జ్వరం వచ్చినప్పుడు ఇకవై నోకాని రుపు
మోస్తూగా పని చేశాను. జ్ఞాపకం లేమా?

(ఈ సంభాషణ జనుకూతుళ్ళు వచ్చు మోహా
నూలుగునూ, గొణుగునూ, చేతులు కదిలిస్తూ ఉం
టాడు. ప్రథ మాట్లాడుతూనే చేతులు అణచి పట్టు
కుంటుంది.)

బ్రహ్మ—కొంచెం నిమ్మలించగానే ఏదో
విధంగా పంపించేస్తాను.

ప్రథ—ఆయనమాత్రం ఉంటాడటండీ.

బ్రహ్మ—(జవాబు వచ్చలేదు. కాని ఏమన
డానికి తోచక ఊరుకుంటాడు.)

ప్రథ—ఏమండోయి! చీకటి పడుతోంది. దీపం
వెలిగించండి.

బ్రహ్మ—(దీపం వెలిగిస్తాడు) ప్రభా, నీవు
మోసాన్ని బాగా ఎరుగుదువా?

ప్రథ—అంటే?

బ్రహ్మ—మీ ఊరివాడు కదూ. ఫలాకా అని
మాత్రం తెలుసునా, లేక పరిచయం ఉందా అని?

ప్రథ—ఎప్పుడైతే నా మాయంటికి వచ్చేవాడు.
నానాన్న అయన్ని పర్యాయం చదవమనేవాడు.

బ్రహ్మ—అవును. బాగా చదివేవాడు—హాస్టల్లో.
(ఏదో ఆలోచన - కొంతకాలం చూసం.) ని
న్నావవాలు పడ్డాడా?

ప్రథ—(అపహాసం చేసి) ఆ ప్రశ్న! నీ నెలా
జవాబు చెప్పగలనండీ!

బ్రహ్మ—అవునులే.

(సంభాషణ ఆగిపోతుంది. బ్రహ్మనందం పచారు
చేస్తూవుంటాడు... ఇంతలో సత్యం వస్తాడు రెండు
మందునీసాలతో. నీసాలు బల్లగొనిన పెడుతూ—)

సత్యం—ఇదుగో, ఈ నీసాలో మంగు ఒక
డోసు ఇవ్వడే ఇంకొక్కాడు ఇంకోడోసు రేపు
ప్రాద్దున్నే ఇస్తే చాలు. ఈ నీసాలో ఒకడోసు
ఉంది. పెండ్లిగా నిద్రపోతే ఇవ్వక్కలేదన్నాడు.
నిద్ర పట్టకుండా, వెళ్లిగా మాట్లాడుతూవుంటే ఇమ్మ
న్నాడు.

ప్రభ—(కీచి మొదటి సీసా తీసుకొని ఒక జోడు ఒక గ్లాసులో పోసి త్రాగిస్తుంది)

సత్యం—ఫస్ట్ బ్లాస్ వచ్చు.

ప్రభ—అలస్యమైంది. వెల్లిపో సత్యం.

సత్యం—లేవు మర్నీంగ్ టెయింక్ లో వెల్లి పోవాలి. వెలవు. మోహన్ సంగతి వ్రాస్తావు కదూ.

ప్రభ—అఁ.

(సత్యం వెల్లిపోతాడు.)

ప్రభ—ఇల్లి భోజనం చేసి రండి.

ప్రభ—నీవో?

ప్రభ—ఉపవాసం ఉండనులెండి. ఎవ్వరూ లేకుండా ఎలాగండి? నేను తరవాత భోజనం చేస్తాను. మీరే కట్టింతుకుంటారాగదూ?

ప్రభ—ఓ. (లోపలికి పల్తాడు.)

ప్రభ—(నీళ్ళిత్తులు గ్లాస్ లో పెట్టి వస్తుంది.)

(రంగస్థలంమీద డీపాలన్నీ ఆర్పి, మల్లీ వెలి గించవలెను-కొన్ని గంటలతర్వాత అని చూచించ దానికి.)

* * *

(అర్ధరాత్రి. మోహన్ మాత్రం మంచంమీద పడుకున్నాడు. ఇంకెవ్వరూ లేరు. మొదట అస్పష్టంగా మాటలు వినిపించింది. తర్వాత స్పష్టంగా, దిగ్గరగా.)

మోహన్—అబ్బ! దాహం! దాహం! జ్వాల, రక్తజ్వాల, రక్తధార, హోమకుంఠంలో రక్తజ్వాలలు, ఎర్రవాజకలు, మంట, రక్తం. అబ్బా, బాధ. (కండ్లు తెరిచి తేరి చూస్తుంటాడు.)

(ప్రవేశం ప్రభ. కేకలు విరి వచ్చింది. నిద్ర పోకున్నట్లు కనిపిస్తాడు. మంచం సమీపించి నిలచుకుంది)

మోహన్—(కండ్లు గట్టిగా చూసుకొని) చూడు. ఏమి చేశాలో రాక్షసులు. ప్రభా!

ప్రభ—(ఉలికిపడుతుంది.)

మోహన్—నా గుండెలో పాడిచేతా! ప్రభా! హృదయేశ్వరి! ఇప్పుడు నా హృదయంలో రక్తం

లేదు. ధారగా పోతాడు ఆ గుండెలో. అదుగో, అదుగో, వాళ్ళని తరిమేయి. తరిమేసి ఆ రక్తం నీ చేతుల్లో నాగుండెలో మల్లీ పోనీయి. (కండ్లు తెరుస్తాడు. ఒక్కక్షణం చూపు ప్రభమీద ఆనింది) ఎవరు నవ్వు?

ప్రభ—ప్రభమ. మీ హృదయేశ్వరిని.

మోహన్—(ఉలికిపాటుతో వెరిగా నవ్వి) రాక్షసీ! నా ప్రభ వచ్చిపోయింది. నీకు తెలియదా? నవ్వే చంపేకావు. నాకు తెలుసును. పోలీసువాళ్ళతో చెప్పేస్తాను. (లేవలోతాడు)

ప్రభ—(ప్రయత్నంతో యథార్థి పడుకోబెట్టి) ప్రభ వచ్చిపోలేదు. పడుకోండి.

మోహన్—(మాటలు విన్నే స్థితిలో లేడు) దాహం, దాహం, దావాగ్నిజ్వాల, మంట.

ప్రభ—(గ్లాసుతో మంచీకిళ్లు త్రాగిస్తుంది.)

మోహన్—వచ్చావా. మల్లీ వచ్చావా? బాగా చూడనీ (అని కండ్లు గట్టిగా చూసుకుంటాడు.) నీదీ ముద్దు. (ముద్దు పెట్టుకున్నట్లు పెదవులతో కబ్బం చేస్తాడు). అబ్బ, ఎంత తీసి, మధుమధురం, మధుమధురం, దధిమధురం, నీ అగరం మధురాలిమధురం. (దిగ్గరగా) అయ్యోయ్యో, రాక్షసుడు నా ప్రభను బలాత్కారంగా, అబ్బా, ఎంతపాటు పాడిచావురా (అని చేతులతో గుండె గట్టిగా పట్టుకుంటాడు.)

ప్రభ—(చేతులు విడదీసి, బుజాలు కట్టుకొని) ఎవరూ లేరు. భయపడకండి. పడుకోండి.

మోహన్—(కండ్లు తిరిచి) రాక్షసీ, ఎంతా ఉన్నావు? నామీద కన్న వేగావు? నా ప్రభను ఖూనీచేసి, నన్ను పెల్లొడుతావుకదా? పో, పో. (అని విడిదీంచి కండ్లుచూసుకుంటాడు.)

ప్రభ—(కీచి, తటాకన ఏరో స్ఫూరించుట్టు వట్టింది, బల్లమీద ఉన్న ఇంకోకనీపాలో వున్న మంచు త్రాగిస్తుంది.)

మోహన్—విషం! విషం! హో హలం..... పర సిక్వరుడీ కంకంలలో వుండే హలాహలం. ఎట్లా

దొరికిందయ్యా నీవు, డాక్టర్. (కండ్లు తెరచి) వాడు తెలుసు, డాక్టర్. శివుణ్ణి చంపేసి ఆ బియ్యం తీసుకొచ్చావు కదా! ఇంక శివుడు తాండవనృత్యం చెయ్యకుదా? (వెలికి నవ్వుతో) ఓహో, మా ముమ్మిగాడు కూడా చేస్తాడు శివతాండవం. అరవపాటతోనూదా. పాడనా. కాల్తె తూక్కి నిండాడు దైవమే మిగతా ముక్కలురావు. నవ్వుతో వెండుకురా? నీ తల ముక్కలుముక్కలు చేస్తాను. దొక్కచీరేస్తాను. — (ఆవులిస్తాడు) అరే, అలా మేఘాలమీద వెల్లిపోతున్నావేమి ప్రియా. ధూమకేళిలిప్పలమరుతాం— (మల్లి ఆవులింతి, కండ్లు మాతలు పడుతున్నవి.) ఏమి చల్లగాలి! (గొలుసుతో) మద్దం మద్దం నుదతి పవన శ్వాసమూలో యథాత్వం - (ఆవులింతి) గోదాగరి. కృష్ణవేణి, అరుణాదుగళేఖలు, తిరుణేమణిమాపుర ధ్వజాలు, పరిజాతరంగిణీదరవికస్పరనాల్మకమలకపాయ గంధము వహించి... (ఆవులింతి) చీకట్లు, గోధూరి, భీరవమోరే, యమునావీరే. అరుగో రాధ. రాధా-ప్రభా—(మాటలు నిల్చిపోయినవి. నిద్ర)

ప్రభ—(నుదుటిమీది జాట్లు చనక్కతోసి, తల గడ నవరించి లేచి కొంతసేపు మోచి మెల్లగా మారం నుంచే ముద్దుపెట్టుకొని, చప్పుడుచేయకుండా వెల్లిపోతుంది.)

(మల్లి రంగస్థలంమీద దీపాలన్నీ అరిపోతవి.)

(మర్నాటి ఉదయం. దాదాపు తొమ్మిదిన్నర. మోహన్ ఇంకా నిద్రపోతూవున్నాడు.)

ప్రభ—(ద్రవేశించి మంచంపిగ్గిర నిలబడి నుదురు పట్టి మాన్తుంది. వేడిగా లేడు.)

మోహన్—(మేలుకొంటాడు) ఎవరు? ఎక్కడ, ఎక్కడున్నాను?

ప్రభ—ఇక్కడే. చెప్తా నన్నీ మెల్లగా. ఎలా వుంది మీకు?

మోహన్—ఏమీ లేదు. (తల ఆడించి) కొంచెం తలకొప్పిగా వుంది, అంతే. ఇది హాస్పిటల్, నవ్వు వర్చువా?

ప్రభ—(నవ్వి) ఒకవిధంగా వర్చునే. ఇది మీ చిన్నవాటి శస్త్రం, బ్రహ్మచందంగారి ఇల్లు.

మోహన్—(ప్రభ మాట్లాడుతూవుంటే తడవ దృష్టితో చూస్తాడు. తటాకన ఏదో స్ఫురిస్తుంది. వేడిగా) చూడు! చూడు వెంకటరామయ్య మామయ్య ప్రభవు కావూ నవ్వు?

ప్రభ—అవును. ఇప్పుడు నీరి భార్యను.

మోహన్—ఆఁ. బ్రహ్మయ్య పెండ్లి చేసుకొన్నావుకదా. ఎక్కడ బ్రహ్మం?

ప్రభ—స్కూలుకు వెళ్లేవేళ అయింది. భోజనం చేసి బట్టు చేసుకుంటున్నారు. ఇప్పుడే వస్తారు.

మోహన్—మాస్టర్ కదా. వాణ్ణి కాలేజిలో వున్నప్పుడే తేము మాస్టారండి అనేవారేం. చాలా నుంచి వాడుగదా.

ప్రభ—(మందహాసంతో) బాగుంది! భార్యను భర్తకు పరిశీలించే ఇష్టంంటున్నారా?

మోహన్—చతురత్వం! పోలే దింకా. (చెప్పవాలకుండా మాన్తూ) అరే, చిన్నప్పటికన్నా అందంగా ఉన్నావు నుమా!

ప్రభ—నాకేం తెలుస్తుంది?

మోహన్—ఆయన చెప్తాడూ?

ప్రభ—స్కూలుమాస్టరు భార్యల్ని ప్రతిదినం వర్జిస్తూవుంటారటండీ?

మోహన్—నుంచి రెబ్బ! (మెల్లగా లేచి, గోడకానుకొని కూర్చుంటాడు) రాత్రి అసహ్యంగా ప్రార్థించివుంటాను. అయితే ఈప్రపంచంలో లేను. కుదించాలి. ఆ చెప్పవ్రాందీ నుంచినయ్య గాదు.

ప్రభ—మొఖం కడుక్కొని కాఫీ వుచ్చుకోండి. నీళ్లు చేతికొ పట్టుకొస్తాను.

మోహన్—వద్దు. నేనే లేచిరస్తాను. (అంటూ లేవబోతాడు నీరసంగా).

ప్రభ—వద్దు, వద్దు. నీరసంగా వున్నాను. (అంటూ లేవబోతున్న మోహన్ ధుజాలు పట్టుకొని కూర్చోచెతుకుంటే, మోహన్ తటాకన తన చేతులతో

(ప్రథమేమిట పట్టుకొని దగ్గరకు లాగుకుని ముద్దు పెట్టుకుంటాడు.)

మోహన్—పాపం చేశాను. క్షమించు. బాధ పెట్టాను.

ప్రథ—(పర్యం మరిచిపోయావు!) లేదు, లేదు. (అంటూ సమీపించి, తన చేతులతో మోహన్ తల పట్టుకొని ముద్దు పెట్టుకుంటుంది. ఆక్షణంలోనే బ్రహ్మానందం లోపలికి వచ్చి కస్తాడు, స్కూలుకు వెళ్ళడానికీ బట్టలు వేసుకొని, జరిగినదంతా చూడ లేదుగాని ఏదో సందేహం వృద్ధుని అల్లకల్లోలం చేస్తున్నది. పైకి కనబరచడు.)

బ్రహ్మ—మోహన్ లేచాడా? ఎలా ఉంది?

ప్రథ—(ఖంగారు నద్దనంటూ) ఆ, ఇప్పుడే లేచాడు. తలనొప్పిగా వుండటం. లేచటానికి పడిపోయాడు.

బ్రహ్మ—మోహన్, ఇవ్వూర్ కొంచెం విక్రాంతి అవసరం. మంచంమీదే వుంటే మంచిది.

మోహన్—బ్రహ్మం, నాకు విక్రాంతికి చాలా దూరం. అయినా మెన్టాగ్స్, ఆనాథసంరక్షణ చేసినందుకు.

బ్రహ్మ—నిన్నరాత్రి చాలా చెడబడతానని వున్నట్లు చెప్పాడు సత్యం. తక్షణమే ఇక్కడికి తీసుకొనిరమ్మన్నాను.

మోహన్—సత్యం ఏమిటా ఇప్పుడు?

బ్రహ్మ—లేదు. ప్రాద్దున్నే వెళ్లిపోయాడు.

మోహన్—మరిమరీ థ్యాంక్స్. కానీ, కాఫీ తాగి వెళ్లిపోతానోయి, నెల విప్పిస్తే.

బ్రహ్మ—నో, నో. (మల్లీ ఆలోచించి) పోనీ నేను స్కూల్ నుంచి వచ్చాక చూద్దాం. వెళ్తాను. నీవు ప్రథమ ఎరగవూ!

మోహన్—ఆ, ఏదో చిన్న పప్పుడు కించితో పరిభయం. బండరువాళ్ళ మేగడం.

బ్రహ్మ—అదేలే. లైనుంది, వెక్తాను. (నిశ్చయం)

ప్రథ—వెళ్లి వీధికి వెళ్తాను. (వెళ్తుంది)

మోహన్—(రెండు చేతులతో తలపట్టుకొని కళ్లుమూసుకుంటాడు)

(తెర)

(మల్లీ తెర ఎత్తేటప్పుటికి పొయంతం నాలుగు

గంటలు దాటుకుంది. ప్రథ మంచంమీద కూర్చుంటుంది. మోహన్ ఇల్లా అట్లా పచారుచేస్తూ వుంటాడు.)

మోహన్—అయి పోయింది. నాలుగు గంట దాటింది. స్యప్పూకంలోనుంచి యథార్థ ప్రపంచం లోకి దిగాలి. ప్రభా, ఇక గంటలో వెళ్లిపోతాను.

ప్రథ—అవును, గంటలో వెళ్లిపోతాను.

మోహన్—(మాటలు విన్న మొనట అధం పూర్తిగా గ్రహించడు. తర్వాత హఠాత్తుగా స్ఫురిస్తుంది) ఏ! ఏమన్నావు?

ప్రథ—గంటలో వెళ్లిపోతాను అని.

మోహన్—అంటే?

ప్రథ—కవీశ్వరులకు నామూలం తెలుసుభావం అధంకావటం లేదు కాబోలు. గంటలో మీరూ నేనూ వెళ్లిపోతామని అన్నాను.

మోహన్—ప్రభా, వీల్చిగా మాట్లాడుకున్నావు. స్యప్పూ ప్రపంచంనుంచి ఇంకా బయటపడలేదా?

ప్రథ—వీడి స్యప్పూ ప్రపంచమే, వీడి బాగ్రత్ ప్రపంచమే నిర్ణయించడము నా కవసరం లేదు. మీరు వెళ్లిపోతామని మీతో వచ్చేస్తున్నాను. నాబట్టి అవీ పద్దుకున్నాను. వారు చేయించిన సకతులు ఇక్కడే వదిలేశాను. ఇదంతా స్యప్పూ మీ అంటారా?

మోహన్—వద్దు ప్రభా, వద్దు.

ప్రథ—ఎందుకూ? పాపకార్యమనా?

మోహన్—కాదు.

ప్రథ—లోకులు తిట్టిపోస్తారనా?

మోహన్—కాదు.

ప్రథ—స్నేహితుణ్ణి ద్రోహంచెయ్యడమనా?

మోహన్—కాదు.

ప్రథ—నేను కష్టపడతాననా? ఇల్లా వాకిలి లేక మీరుంటే మీతో తిరుగుతూ అన్నావారాలూకూడా ఒక్కొక్కప్పుడు లేక బాధపడతాననా? ఆ భయం నాకు లేదు.

మోహన్—కాదు.

ప్రథ—మీ స్వేచ్ఛకు భంగంకలిగిస్తాననా?

మోహన్—కాదు, ప్రభా, కాదు.

ప్రథ—(నిరంతరం) అయితే, తెలిసింది కాకగా, నామీద నీవు లేదు. (లేది నిజమవుతుంది.)

మోహా—అయ్యయ్యా, ఎంత భూరంగా పారబడుతున్నావు! నీమీద ప్రేమవల్లనే వద్దని వేడుకుంటున్నాను.

ప్రభ—(వీరపంగా నవ్వి) ప్రేమవల్ల!

మోహా—(ప్రభను సమీపించి తొందరగా) అవును, ప్రేమవల్లనే. అసాధారణమైనటువంటి ప్రేమ, అపూర్వమైన ప్రేమ, పరిత్రప్రేమ, రాధమీద కృష్ణుడి ప్రేమనంటే ఆమోఘప్రేమ. ప్రభా! కించిత్ మోహానికి లోబడి అటువంటి మన ప్రేమను మరలించేస్తావా? మోహం తాత్కాలికం. ప్రేమ కాల్యతం.

ప్రభ—ప్రేమచేతనే మీవంట వస్తా నన్నాను. మోహంచేత కాదు.

మోహా—నేను ఒప్పుకోను. ఎందుకంటే మోహం ఫలాన్ని ఆశిస్తుంది. ప్రేమ ఫలాతీతమైంది. సాఫల్యంతో మోహం నశిస్తుంది. ప్రేమను భవాలి! సాఫల్యమన్నదే లేదు. అందుచేత దానికి నాళే మెన్నటికీ లేదు.

ప్రభ—మరి కమలం, నిక్కంకవారి కోడలు మీతో వచ్చేసి ఆనందం అనుభవించలేవా?

మోహా—లేదు. మోహాన్ని లో భస్మమై పోయింది. కొంత సౌఖ్యం అనుభవించిందేమోకాని, ఆనందం ఎన్నటికీ అనుభవించలేదు. ఆనందానికి హెచ్చరికగలూ, సంకల్పస్థి ఉండవలసి మనుచరిత్ర, జ్ఞాపకం లేదా, 'మంభగతప్రదీపకలికాత్ర దోషం' అటువంటిది అనందం.

ప్రభ—ప్రేమించిన పురుషునకు దేహమూ, ఆత్మ అర్పించడంకన్నా స్త్రీకి వేరే ఆనందం ఉంటుందా?

మోహా—మర్రి కలిపేస్తున్నావు. ఆత్మవర్పించుకో. వద్దన్నావా? దేహాన్ని అర్పించుకున్న తులంలా దాని విలువ తగ్గిపోతుంది. ప్రభా, నీవు నా దేవతే. నీదేహాన్ని నా కర్పించి సామాన్యవనిత వైవాహికావా?

ప్రభ—అయితే ఈప్రేమను ఎలా అనుభవించడం?

మోహా—ప్రేమానుభవం నిష్కామకర్మ. ప్రేమంటే కోరిక కాదు,—తీందానికి. ప్రేమనూ, భక్తికీ తృప్తి లేదు. అనుభవించడంవల్ల ఎక్కువవుతుంది. అదీ పరమరహస్యం.

ప్రభ—నీమీద లోచనంలేదు. కాథవడిపోతూ వున్నాను.

మోహా—నాకు తెలుసును, దేన్నిగాని చంపుతున్నప్పుడు బాధ సహజం. ఇప్పుడు మోహాన్ని చంపుకోదానికి ప్రయత్నిస్తున్నావు. అందుకే బాధ.

ప్రభ—(చప్పుడు విని) వస్తున్నాను.

(ప్రవేశం బ్రహ్మనందం.)

బ్రహ్మ—(ఇద్దరినీ ఖరీ చూచి ఖంగారుపడి తాడుగాని అడగడానికి బంకు.) మోహా...ఒంట్లో ఎలా ఉంది?

మోహా—చూస్తున్నావుగా. ఓ. కే. గా వున్నాను. ఇతివరకు లెక్కర్లతో మీయిల్లాలిని విసిగించేస్తున్నా. వెలవిప్పించాలి. మీ యిద్దరినీ ఎలా క్యాంక్ చెయ్యిలో ఊహించడంకంటే బాధాను.

బ్రహ్మ—అరే, దీనికేనా...అయితే వెల్లిపోతా నంటావా?

మోహా—నీవు వచ్చేవరకూ ఉంటానని చెప్పాను గదా అని ఇంతవరకూ ఉన్నాను.

బ్రహ్మ—సోమరి. (అని తేలుసుంచి పద్మ తీసి పదిహేనాయలతోటు ఇవ్వతోతాడు)

మోహా—పద్మ, తమించు.

బ్రహ్మ—నీయిద్దం. (నోటు తేలులోపెట్టుకొంటూ.)

మోహా—(ప్రభతో) ఏమండోయ్, వెలవు. మీ నయ, మీ అభిమానం మరిచిపోలేను. బ్రహ్మం, వెలవు. మర్రి ఎన్నాళ్లకో?

బ్రహ్మ—(ప్రభతో) గుమ్మంవరకూ వెలిచస్తాను. (మోహా, బ్రహ్మం నిష్క్రమిస్తారు.)

ప్రభ—(మొదట నిశ్శబ్దంగా నిలబడుతుంది. తర్వాత మంచమీద కూర్చుని చేతుల్లో మొఖం కప్పి వేసుకుంటుంది.)

(పునఃప్రవేశం బ్రహ్మనందం)

బ్రహ్మ—(ప్రభను చూసి, సమీపించి మంచం మీద చక్కినీ కూర్చుని, భుజంమీద చెయ్యివేసి) ప్రభా! నీవు వద్దంటే విన్నానుగాను. అర్థంకాలేదు. నిన్నంత కష్టపెట్టాను!

ప్రభ—(వెక్కివెక్కి ఏడుస్తున్న కబ్బంమాత్రం వివబడుతుంది.)

(మిగతా అంతా నిశ్శబ్దం.)

[తె]

నరేంద్ర ప్రభ

పాఠాణికులును, కవులును,
పండితులును, నాట్యకళా
విదులు, చాటుకారు, లగ్నిపు
వికోదార్థ ముంకురు గద.

తంత్రవాపములలో
ధర్మప్రతిపాలనలో
ఆభేదములోన కాల
యాపనము భూధవులకు.

శ్రీ శ్లో

వ్యాయామములో వాహ్యోభులలో
మల్లక్రీడల మరతురు కాలము.
వనవిహారములు వారిక్రీడలు
పానగోష్ఠులును ప్రమదాకేభులు
ఎన్ని యున్న ధరణీశుల కెడనెడ
కాలయాపనము కష్టము సుమ్మా!

నరేంద్ర ప్రభ

అందులకే శ్రీశేఖా,
ఆందోళన మతిశయించు.

విభుడు సంతసింప నెట్టి
వినోదములు కూర్చగలమొ.

శ్రీ శ్లో

ఆందోళన పడ నవనర మేదీ ?
సర్వము వైశమె సంపన్నం బగు.
మకుటము తొల్పని మహిషతి నీపతి,
ఆతడు తలచిన దగు త్రుటిలోపల.
పూర్వపరిచితుడు భూపతి నీపతి,
కగుకతమున లే దబ్బురపాటును.

శ్రీజన్మంబును చిన్నతనంబును
నిర్దేతుకముగ నిన్ను కలంచును.
పంధ్రమ మేటికి ? జనపతి మైనను
ప్రజల నూరకీ బాధింపకు గద !

నరేంద్ర ప్రభ

అది కాదే శ్రీశేఖా,
అవనివిభుడు మహానరసు
డని యొక సందర్భములో
యజమానులు పలికినారు.

అట్టిసరసు మానసమున
శాష్టాదము కలుగురీతి
నన్ని విధములందు మనము
యత్నింపగ వలయుగదా.

శ్రీ శ్లో

అవును ప్రియసఖ, అటులే చేతము:
నేను విత స్తయు నీనహచరులము.

(విత స్త గంభీరగమనముతో ప్రవేశించి యిటు
నటు విలాశించి, మందముగా)

వి త స్త

యజమాను లేరి ! అగుపించ రేల ?
ఎదు రేగినారొ ప్పథివీశుకొరక ?

శ్రీ శ్లో

ఎదురు పోవలే దీప్రాంతమునన
స్వాగతయత్నమునలుపుచునుందురు.

వి త స్త

ఇంక సంతలోన ఏతేరగలడొ
మను జేత్యరుండు మనహర్యమునకు!

శ్రీ శ్లో

ఎన్నివిధుటికల కేతెంతురొ నే
గనుగొన వైతిని శార్తాంతికువలె.

(విత స్త మూతి మడుచుకొనును)

త్వరితముగానే దయచేయుదు రని
మాత్రము తెలిపిరి మనయజమానులు.
నాయనుంగునఖ నరేంద్రదేవికి
ఆందోళన మిపు దతిశయించినది.

విరత్త

ఎందు కమ్మ నీకు నిపుడు కలవరమ్ము ?

ప్రభువు నిన్ను గొనుచు పారిపోవలేదు

శ్రీ శ్రీ

(మండకాపమతో)

పరుగువారు నెడల పర్యవర్తమ్ముతో లె

అధిపుత్రోవ నీవె అడ్డు నియవ వొక్కా!

నిపుణురాల వైన నిన్ను జూచి రేడు

చనును నిన్నె కొనుచు;

సఖి భయము లేదు.

విరత్త

(ముసిముసి నగవుతో)

అదరిపాటు తగదె అందకకై కాన !

జవ్వనంబు పిల్ల, శాశ్వతమ్ము కాక !

శ్రీ శ్రీ

నేను భయపడను నీచందంబున—

వచ్చిన రాసీ వార్ధకభావము !

అయిన వితస్తా, అటు లందువు, నీ

జవ్వన మింకను జారన లేదే.

(సఖితోపాటు నవ్వును. ఒకపార్శ్వమునండి

ప్రవేశించిన నోగకుని జూచి మానముపహింకుడు)

నోగకుడు

మన ప్రతాపాదిత్య మనుజనాయకు డీచటి

కేతేర నున్నవా డించుమించుగ నర్థ

ఘటికకాలములోన కాననస్థలినుండి

జాగరూకత యనుచు జాంఘాలికుడు చెప్పె.

అరుదెంచి యుదయాన యాభేటకేల్లికై

మన సమీపారణ్యమండలమునకు రేడు

వచ్చుచున్నా డిటకు వాంఛ జనియింపంగ.

రెండుమూడు దినమ్ము

లుండనోపును రాజు

విస్మృతిం గని రావ్వా)

విషయాలు మనయింట.

అవకాశ మొనగకే

అరుదెంచుచున్నాడు:

నృపుమనోరంజనం

బెటు చేయనేర్తుమో

డిదయ మొందుచునున్న

దొక్కింతసంశయము

జ్ఞప్తి వచ్చుటజేసి

గత మైనవృత్తంబు.

విరత్త

రాజు వచ్చినను రాసీ నిండుగ

పరివారముతో ప్రభాభవనమున,

కమరాంబు మటు లన్ని విధంబుల

విసేదములతో వేడ్కం దేలును.

నోగకుడు

ప్రభువునాహ్వానాన

ప్రాసాదమున నేను

పవలు రేయియు గడపి

పయనించు సమయాన

దరహాసమున రాజు

దరిసి యాదరముతో

సౌఖ్యశాయకునోలె

సౌఖ్యమా, నిండుగా

నిద్ర పట్టెనె శ్రీశ్రీ,

నీకు గతరాత్రమున

అని యడుగ నిట్లంటి

నాలోచనము లేక—

నరేంద్ర ప్రభ

ప్రభువుమనసు చివుక్కనెడి

పలుకు నోట వచ్చినదా ?

దుర్లభక ప్రతాపుడు

దొడ్డవాడె యని వదంతి.

నోణకుడు

రసవంత మగు విందు, రాజోపచారముల్
విస్మరించుట కెపుడు వీలు కానివి దేవ !
కాని, సుందర మైన కక్ష్యలో దీపికా
తతసీలధూమాన తలనొప్పి పుట్టినది—

నకేంద్రప్రభ

ప్రాసాదమునందు ధూమ

పటల మేల యలముకొనెనో !

కుపితుడు కాలేదు గదా

కువలయేసు డిమాటకు?

నోణకుడు

మీహర్ష్యమున కెపుడో

మేము వత్తుము లెమ్ము

దివనత్రయము సేద

దేరగా ననె రాజు.

వి తి స్త

మనభవనములో మణిదీపికలే

వెలుగును గావున విడువు విచారము.

నకేంద్రప్రభ

మణిదీపికలకాంతి మాట యొకటే కాదు,

రసికు డైనన్యపాలు రంజనార్థం విచట

సర్వకర్తులతోడ జతనంబు చేయవలె.

నోణకుడు

నిజము : లోపము లున్న

వృవతి సరసుడు గాన

అన్యథా భావింప,

డయిన సిగ్గు మనకు.

శ్రీ శేఖ

• రా జెటు లుడును ? రసికుడు సరియే:

చక్కనివాడా, సాధారణుడా ?

నకేంద్రప్రభ

తినజోవుచు రుచు లేటికి ?

దేవరదర్శనము మనకు

సంప్రాప్తించుచు నుండగ

క్షణములోనే శ్రీలేఖా !

నోణకుడు

వ్యాయామకర్మశం బయ్య మెత్తనియొడలు

భయదనంగరంగ పరిచయంబును గాంచి

చెక్కు చెదరని మేను, స్నిగ్ధగండద్వయము

నిగనిగలనెమ్మోము నిండుయశావనమూర్తి-

(సఖులు పరస్పరము ముఖావలొకనము చేయదురు.)

వి తి స్త

నియమితస్థానాల నిలిచి యుండము ముందు

నపరివారమ్ముగా, చనుడు ద్వారముకడకు-

జనవిభం డేతెంచునమయ మానన్నంబు.

(అందరు సింహద్వారముకడకు జోవునప్పటికి

పూర్ణకుంభములు, పుష్కాంగనలు, మంగళవాద్యముల

వారు బారులు తీర్చి కాసజదురు.)

నోణకుడు

(ముందరికి పరికించి నూచి)

అప్రమత్తులు కండు ! అడుగో మహారాజు

అశ్వ మారోహించి అరుదెంచుచున్నాడు :

కొలది పరివారమే కూడ కానంబడును.

(నోణకుడు పునః ప్రేక్షిలోనికిని, ప్రభాతప్రభ

ములు శ్రీ ప్రేక్షిలోనికినిబోయి, అగ్రమున నిలుచుగ

నోడన మూర్ఖుని ముహూర్త వివరిండును.)

పురుష బృందము

జయజయ కాశ్మీరరాజ్య

జలజ జాగరప్రదీప !

జయ జయ సంపూర్ణనమిత

శాత్రవన్యపత్రిప్రతాప !

జయ జయ కీర్తిప్రమదా

స్తవసీయాఖలకేతా !

జయ జయ నూత్నప్రతాప

సన్నగరి నిర్మాతా !

జయ జయ రాజప్రతాప,

జయ జయ జయ.

(లాజలు, పుష్పములు చల్లుదురు. రాజు ముందరికి వచ్చి నిలుచును.)

శ్రీ పాదము
(హాంతి పశ్చిమములో)

మంగళము కాశ్మీర నాయక
మణికి, శ్రీమదనంగలేఖా

రాజ దుర్లభవర్ధనాత్మజ
రత్నముకు జయ మంగళమ్

ధర్మమార్గప్రవర్తకునకు,
దయాపీరున, కంగనాజన

పంచచాణున, కన్యదీయ
ప్రభువునకు నన్నంగళమ్.

శోభకుడు
(ముందరి కడుగు వేసి)

స్వాగతము దేవా, నదయహృదయులొమి
పదకమలస్పర్శచే ప్రాంగణము పాలించె !
స్వగృహముగా ఈ నదనసీమ దేవా,
తలచి తాము నన్ను భన్య తేయవలయు!

(నమికుడై చేతులతో హర్షము యాపును, రాజు మందహాసముతో నశేంద్రప్రభవంక జూచును. ఆమె చెక్కిరియి జాజావారులు)

ద్వితీయ రంగము

[మరునాడు ప్రాతఃకాలమున ప్రభాభవనములో రాజు నివర్ణకమున నుపవిష్టుడైయుండును, శోభకుడు ప్రవేశించును]

శోభకుడు

సుప్రభాతము దేవ !
సుఖనిద్ర వృత్తినా ?...

ఇది యేమి నేత్రము
తెరవారివ వేల ?

రాజు

సుప్రభాతము శ్రేష్ఠి !
సుప్తి తృప్తిగ లేడు,
కలతనిద్దురలతో
గడచి పోయె త్రియామ.

శోభకుడు

బాధ మయ్యెనే కుసుమ
పరిమళములు, దీప
కాంతిచే గలిగనా
కన్నుదోయికి క్షమము ?

రాజు

సాంద్రముగా లేదు
సౌరభము, మణిదీప
కాంతిచే కనుగవకు
క్లాంతి యొదవన లేదు.
కాని బడలిక తెందె
కాయము, మానసము
కలతనొందెను, లేదు
గాఢ మైన సుషుప్తి.

శోభకుడు

స్వస్థమే కద ? కాక
వైద్యులిరిపించెదను
ఆజ్ఞ యిత్తురయేని
అధిపు, లీక్షణములో.

రాజు

స్వస్థమే దేహము స్నానానంతర,
మగదంకారున కవసర మీది ?
స్నానద్రోణులు చక్కని వోయీ
శ్రేష్ఠి, ఎచ్చట చేయించితివో ?

శోభకుడు

దేవా, రోహితదేశ నిర్మితము,
లంపుదు కోటకు నానతి యగుచో.

రా ౩

పంపకు, మూరకె ప్రశ్నించితిలే !
నీవిభవమునకు నిండుహర్ష మగు.

సోనకుడు

దేవరదయయే దీనికి హేతువు:
అంతయు స్వీయం బని భావింపుడు.
ద్వారముకడ తమదర్శనార్థమై
ప్రముఖులు కొందరు ప్రతీక్షించెదరు

రా ౩

అన్వయత యని అందర నెట్లో
చల్లనిమాటల సాగనంప వలె.

సోనకుడు

విప్రకవిని తను వేడుకకొరకై
అహ్వనించితి ఆనలియిత్తుర ?

రా ౩

మంచి దా కవినిమాత్రము ర మ్మను:
అన్యులతో మాటాడం బాలను!

[రా ౩ కన్నులు చూసికొనుడు. సోనకుడు
వెడలిపోయి, భర్తసహ్యులతో ప్రవేశించును]

కవి

స్వస్తి భవతే దేవ !
సంతోష మీనాడు

కశ్మీరనాయకుని
కనుగొనం గలిగితిని.

రా ౩

కుశలమా తరుణకవీ ?
కూర్పుండుము వీకమువై.
నిలుచుండెద వేల శ్రేష్ఠి?
నిజనామం దేమి కవీ ?

కవి

వరదు డైన దేవుబట్టి
వర్తనపూర్తిగా చూడెడి

పేరు పెట్టినారు నాకు
పెద్దివారు మహాప్రభూ !

రా ౩

అంద మైనపేరు కవీ !
అట్లై కవిత్వము కూడ
వరన మైన దని తలంతు:
సంస్కృతమా, ప్రాకృతమా ?

కవి

సంస్కృత ప్రాకృతముల
సమముగానె కవిత్వము
చెప్పగలను దేవవాణి
స్థిరము చేసికొంటి దేవ !

సోనకుడు

ప్రాకృతమునందు కవిత
పామరులకు గూడ చెలియు.

స్వామి, మానుకొంటి వేమి
జనరంజక మైన వాణి ?

కవి

తీరిపోయె చారోజులు !
దేవభాషకే ప్రశస్తి,
కవిశేఖరు లీవాక్కున
కావ్యములన్ గ్రథియింతురు.

రా ౩

నీవు పలికినట్టి మాట
నిక్కువము కవిశేఖర !
కాశ్మీరమునందు మహా
కవులది గీర్వాణవాణి.

గాథ లైన, అనిబద్ధ
గ్రంథభాగ మైన కవీ,

జ్ఞప్తి యున్న వినిపింతువ

గావనకలో నొక్కించుక

కవి

సంతరించుచున్నవాడ
 సర్గబంధ మొకటి, కాని
 కలుగకుండు విసువు తమకు
 గాథలు పాడెదను దేవ !
 తుహినసంఘన్న మై
 తోచు కశ్మీరమ్ము
 సగరాజపుత్రికా
 నాథు దేహప్రథల.
 మైభాగమున మహాపద్మనామకసరసి
 కశ్మీరశిలికంతు గళదీప్తి బాలుపారు.
 తెల్ల పై కశ్మీరదిశలుభస్మముదాల్చు
 వీరమాహేశ్వరులవిధమునం జెలువారు.

రాజు

నిర్మలం బైనవాక్కు-
 నీది కవీ ! శివస్తోత్ర
 పరిపూతం బైన జిహ్వ
 ప్రసవించుదు కవితాసుధ.

కవి

హృదయము లేక పలుకుడి సత్యమ్ము
 భరతవర్షప్రజలే, బాగుగాయోజించి
 కశ్మీర సుందరీగణముకన్న మనోజ్ఞ
 మైన దెచ్చట నైన అవనిపైగలదేమొ
 కశ్మీరముం గాంచి కాదె కవిశేఖరులు
 స్వర్లోకకల్పనము నలుప బాలినవారు?

రాజు

ఎంత దేశభక్తి నీది !
 ఈ హారము స్వీకరించు
 కాశ్మీరప్రభువుచేతి
 కానుకగా కవిశేఖర !

కవి

ఈ యమూల్యహారము నే
 నేమి చేసికొందు ప్రభూ !

దేవరకంఠమునందే

దీపించుచు నున్న శుభము.

రాజు

కానుక యన్నను కవు లెగబడుదురు,
 నిస్సహ కలదే నీకు కవీశ్వర !
 నీకు వలదులే, నీయిల్లాల్ని
 తాల్పగ నిమ్మా తన కంఠమ్మున.

(కవి సుందహాసము చేయును)

ఆహా తెలిసిన ! దవివాహితుడవ !
 ఉన్నను ప్రియురాలొనగు మాయమకు.
 కవి యగువానికి కాంతయొ ప్రియయో
 ఉండుటనిక్కువ, మూహమునరియా?

కవి

సర్వం బెరిగిన జగతీశ్వరునకు
 సత్యమె తోచుట నముచితమే కద !
 అయినను నాప్రియురాలికి హారము
 గళమున నుంచుట కష్టమే దేవా !

రాజు

(ఆలోచించి)

అంతటి దుర్లభురాలా నీప్రియ !
 కవిశేఖర, నే కనుగొన వచ్చున ?

కవి

దేవరయాజ్ఞకు తిరుగు కలదే ! మరి
 ఉన్నది యిందుల కొక యాతంకము.

రాజు

దాపక తెలివిన తగుసాయము నీ
 కగును కవీశా, అచిరముగానే.

కవి

ప్రభువు క్షమింతుర ! పరకీయారతి
 అందురు దోషం బభలగృహస్థులు.

సోణకుడు

క వి

పరికీమనాయి కాప్రణయమ్ము దోషమే
సంఘవ్యవస్థలో సర్వసామాన్యముగ.

క వి

సామాన్యదృష్టిలో సంఘవ్యవస్థలో
కావచ్చు దోషమ్ము: కానియొక్కొకయెడల
తీవ్రబాధాదగ్ధదివ్యానురాగమ్ము
పరికీయయెడ నైన ప్రస్తుతింపందగును.

రా జా

వేగిరపడి కవి, వేడి రక్తమున
అనుచితకార్యం బాచరించితివ ?

క వి

చేయలేదు మహాప్రభూ,
చిత్తవృత్తి ప్రకోపించె
ననుట నిక్కువంబె కాని
అణచుకొంటి ప్రయత్నమున.

కాని ఆమెమీద నిండు
కావ్య మల్లుచున్నవాడ,
వేడ్క గలుగునేని దేవ,
వినిపించెద రాత్రివేళ.

రా జా

వింత గొలుపుచున్నది నీ
విధానంబు! రాత్రి గాని
పవలు కానె కాద కావ్య
పఠనయోగ్య మైనవేళ ?

క వి

రాత్రివేళ నె రచించెడి నా
కావ్యము వినుటకు కాలము రజనియె.

రా జా

శ్రీనగరములో స్వేచ్ఛగ నుండువు
అస్థానమ్మున కరుగుచెరువా ?

క్షమియింపుడు దేవా నా
సాహసమ్ము ప్రతాపపురము
విడిచి యన్యనగరమునకు
వెడలి పోవు శక్తి లేదు.

రా జా

మాకు తెలిసె కవీశా, నీ
మనసులోని మాట ! వల

నిలువవలయు ప్రియురాలికి
నీకు నడుమ నెవ్వరైన ?

మనసు పుట్టినపుడు నీకు
మాసన్నిధి కెట్టివేళ

నైనను రావచ్చు కవి !
అధికారం విచ్చినాము.

క వి

చిత్తము, మహాప్రసాదము !
శ్రీనగరం బెప్పుడో వత్తు.

సోణకుడు

దేవర యెంతటి రసికులూ
తెలిసికొంటివా కవీశ !

(రాజుకు వివరుడై)

స్వామి కవీశయందె కాక
చతురంగమునందు గూడి
ప్రావీణ్యము కలుగువాడు
పరికింపగవచ్చు దేవ !

రా జా

చెప్పవు శ్రేష్ఠీ శ్రీఘృమె పాళిక
హంసపదికచే నంపంగలవా ?

(సోణకుని ప్రశ్నావము)

చిన్నవాడ వయిన నీకు
చెప్పవలెను రహస్యమ్ము

దాచి యుంచి మనసులోనె

తగువాక్కులు పలుకగలవ ?

క వి

శక్తికొలందిని స్వామి సేవనము

చేయుటకై నే సిద్ధ మెల్ల పుడు.

(హంసపదిక వచ్చి విశ్రయి చతురంగపాళిక పీకముకై నమస్కరి, నమకకు నడిచి నిలిచి, మెల్ల గా)

హంస పదిక

ఆతురముగ తమయనామయమ్మును

విస మాస్వామిని వేచియున్నయది.

అనతి యగుచో నరిగి యాయమకు

విభవాక్యంబులు విన్నవించెదను.

రాణ

(కాంచనాలోచించి)

గతరాత్రమున నిచట కలతనిద్దురై కాని

గాఢమైన సుషుప్తి గనవైతివని చెప్ప.

మాకోటలో నైన మణినిపికాశ్రేణి

నేటివరకును లేదు నిజముగాననిచెప్ప

దేహమ్ము నాకు స్వాధీనమే యెల్ల పుడు

కానినామానసముకలకఁ బారినదనుము

(హంసపదిక నమస్కరించి వెడలిపోవును.

ఉభయులు చదరంగ మాడుదురు.)

క వి

దేవా, యేదో తెలుపుదు మంటిరి.

మాటలనడుమను మరపు కలిగినది.

రాణ

కాదు కవి. సీతావ్యము వలెనే

విభావరిని నే వినిపించంగల.

పగటివేళలో పలుకం జాలని

రహస్యవాక్కులు రాతిరి వెడలును

చంద్రకాంత మణిచాలున రసనయు

అర్జునచాక కుడి చిత్తు దోడయనును

(ఎత్తు వేయను)

క వి

అదిగో దేవా, అట గట్టుటకు

సిద్ధం బైనది ; చిత్తగించితిర ?

రాణ

గట్టివాడ వోయి కవి !

కట్టిపోయె నాట; యిపుడు

ఏకాగ్రత లేదు సుమీ,

ఎత్తు వేయజాల కవి !

హంస పదిక

(ప్రవేశించి)

ప్రభు, మాయజమానురాలు

బాధపడియె తమపల్కుల

నాలకింటి, నను క్రమ్మర

నంచె నన్ని ధానమునకు.

ఉపచారములో లోపము

లున్నను క్షమియింపు దనియె,

ఏలికచేతోరంజన

కేది చేయవలయు ననియె.

రాణ

హంసపదికా, నీదు యజమానురా లెంత

నదయహృదయయైనాకు చక్కగాదెలిసినది.

తెలుపుదువ తన్నామధేయ జాజ్వల్యమ్ము

లా సువర్ణమ్ముల, నాలకింపగ వలకుం.

హంస పదిక

చిత్త, మానామమ్ము శ్రీనరేంద్రప్రభా—

రాణ

ఎంత మధుర మైననామ

మీయభిధయె శ్రేష్ఠి దివ్య

భవనమునకు నుంచినాడ

కావ్యబాని నక్తి, భేద !

నకలవస్తుసంభృతమా

సాధమ్మున లోప మేమి !

స్వస్థమ్మే యని చెప్పము

స్వామిని కుశలప్రశ్నకు.

హంస పదిక

చతురురాలు మాస్వామిని నాట్యము

సం దని దేవర కవిదిత మేమో.

అసతి యగుచో నభినయించు నట

స్వామిరంజనకు శర్వరివేళను.

రాజ

పౌభాగ్యము ! మీస్వామిని నాట్యము

స్వయముగ తేసిన స్వర్గోపమమే !

నాకభిమానము నాట్యం బన్నను :

స్వత్యము చేయుదు నేను— నమ్ముదువ ?

హంస పదిక

ఏటికి నమ్మును ? ఎల్లకళలలో

ప్రభువులు మిక్కిలి ప్రగల్భులే కద ?

రాజ

అరుగుదెంతువా యామినివేళను

అలోకింపగ అభినయమ్ము కవి ?

కవి

చిత్తము దేవా ! సెలవా ప్రకృతము ?

పుస్తకమ్ముతో పునర్దర్శనము !

(కవి యాలోచితముగా ప్రస్తావనము)

రాజ

హంసపదికా, రాత్రి అద్భుతమ్ముగ నీవు

చేసితివి నాట్యమ్ము చిత్త మిగు రొత్తంగ.

హంస పదిక

ప్రభువుననుగ్రహ పాత్రం బగునెడ

ధన్యురా లగును దాసి మహాప్రభు !

రాజ

నీస్వామినికి గూడ నేర్పు కల దంటివే

స్వత్యమ్ములో, నెచట నేర్చికొన్నది దేవి ?

హంస పదిక

చెప్పించినారు మాశ్రేష్ఠి తమయిల్లాలి

కెల్ల నాట్యము గురువు నేర్పాటు కావించి

రాజ

నిరుపమసుందరి నీస్వామిని సుమి !

వైశ్యకులమ్మున వజ్రము పుట్టెను !

నిన్నటిపాటయు నేత్రద్యుతియును

అచ్చుపడియె నాయంతరంగమున

తలచిన కొలదిని తస్మయత్వమే !

స్వామిని కెంతటి సంతానంబో ?

హంస పదిక

(తుండహాసముతో)

నేటివరకును నెల తప్పదు మా

నరేంద్రదేవికి— నమ్మును దేవా !

ఇచ్చట బడినది యేమి కర్మమో

రాచకొలమ్మున రంజిల దగినది !

రాజ

అవును, నిజమే హంసపదికా !

అమె రాచకొలమ్ములోనే

రత్నముల్లు విరాజిలం దగు

రమణియే సుమ్మి !

నిజము పలికెద హంసపదికా,

నిన్న సాయంసమయమందే

మీనరేంద్రప్రభును గాంచిన

మీద మతి పోయెన్ !

హంస పదిక

తెలియదనుకొంటిరాదేవ, యీమాత్రమ్ము ?

గ్రహియించితిమిమోము కనుగొన్నతోడనే.

రాజా

నిజముగా నర్తకి, నే బయట బడితినా ?
శేష్టి కీ విషయమ్ము చెవి సోక లేదు గద !

హంస పదిక

మాన రేంద్రాదేవి మాత్రమ్ము గ్రహించె-

రాజా

ఆమె యే మన్నదో హంసపదికా, చెప్ప !

హంస పదిక

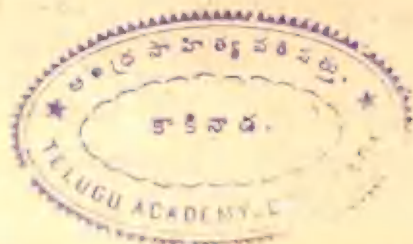
పయి కేమి యనకున్న బాధపడుచున్నయది
మాన రేంద్రాదేవి మానసమ్మున ప్రభూ !

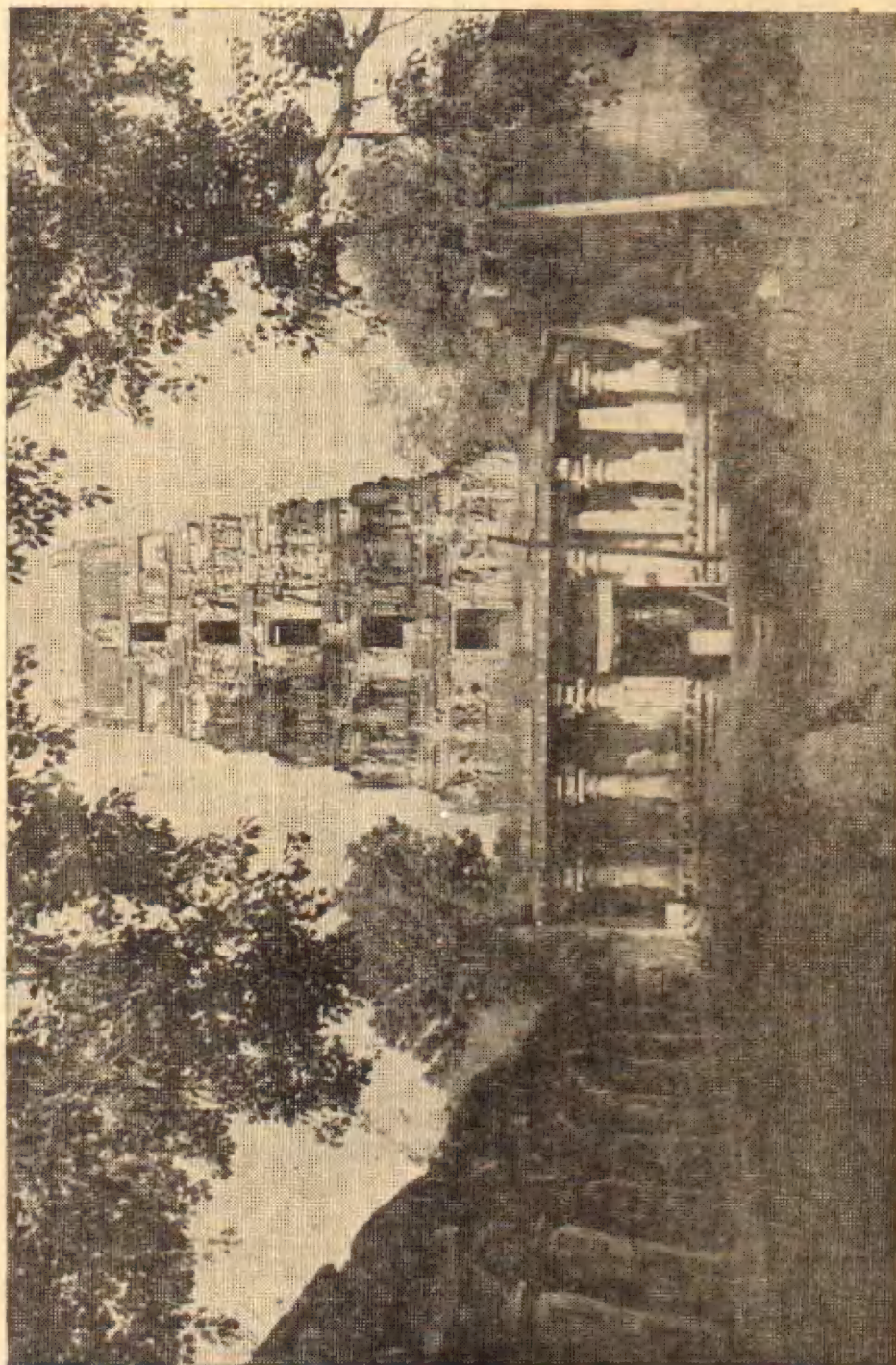
రాజా

మధురవార్త తెలిపితి వీ
మణిహారము కైకొమ్మా
హంసపదిక, ఆమెకడికు
నరిగి మరల నరుడెందువ ?

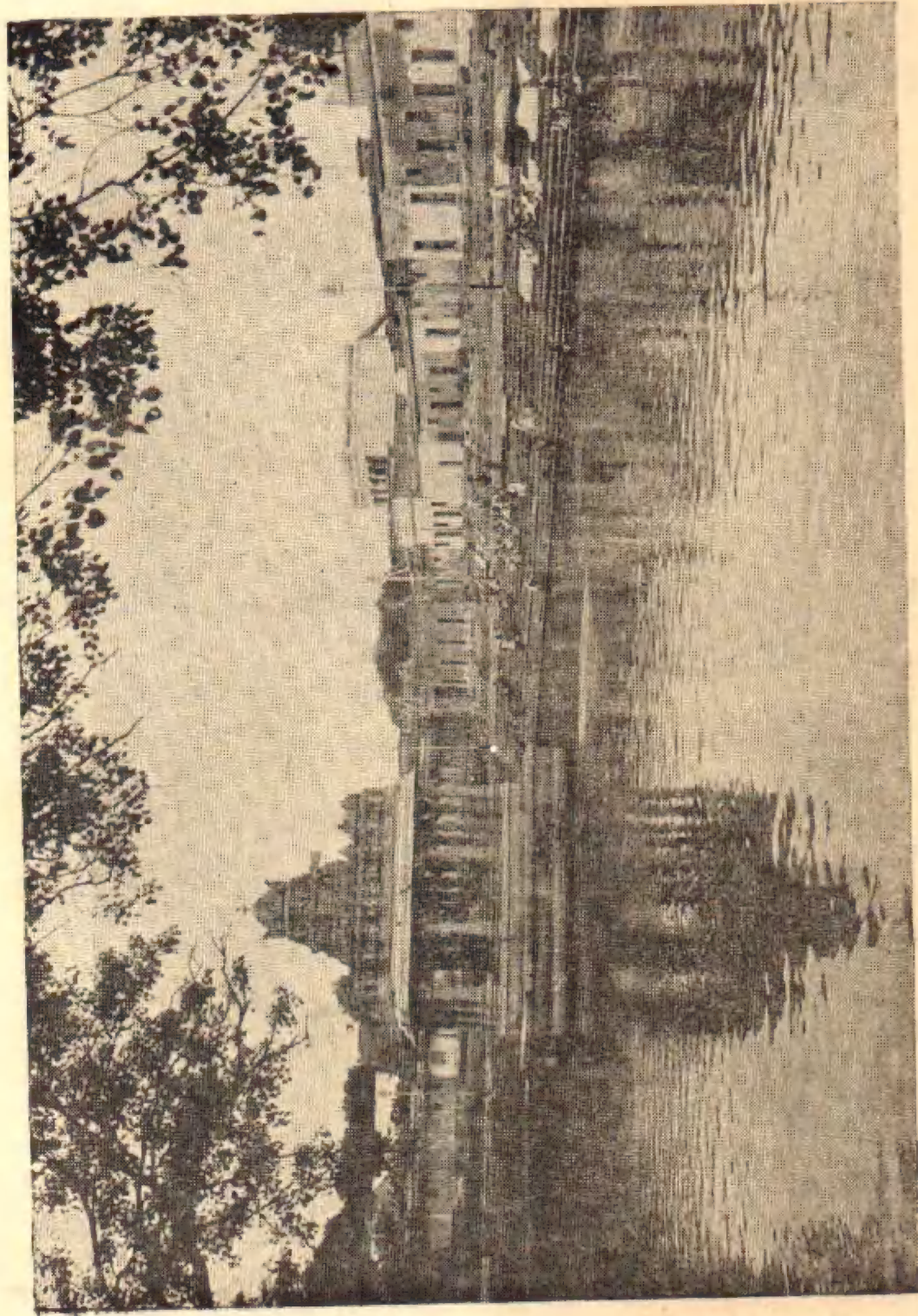
హంస పదిక

చిత్తము దేవా ! చెప్పెద దేనికి
వీలు చేసికొని నిజనతలమ్మున
[బయలుదేరును]

శ్రీ వైకుంఠానికి మల్లికార్జునస్వామి ఆలయము

శ్రీనివాసుని సన్నిధి నున్న పుష్కరిణి

‘అమ్మా! అమ్మా! వస్తున్నా!’

[కథానిక]

శ్రీ పంతుల శ్రీరామకృష్ణ

ఇప్పుడంటే ఎవరికి లెక్కలేకుండాపోయిందిగాని, ఒకప్పుడు టెయిలరువీరాస్వామి కున్న పేరు మాటల్లో నూవ్వరికీ లేదు. అతనిది మొదట ఈ ఊరు కాకపోయినా, వచ్చిన ఆరు నెలల్లోనే ఊరంతా అతని పేరు వ్యాపించిపోయింది. ఊల్లోకి ఏ కొత్త ఛావను వచ్చినా అలాగే చేతిమీదుగా రావలసినదే. అసలు ఎవరయినా కొంటేం వింతగా ఉన్న చొక్కాగాని కోటుగాని తొడుక్కన్నా, అది వీరాస్వామి కుట్టినదంటే మరి మాట్లాడానికి వీలేదు. కంఠంలో పోసిన తీర్థం, అతని టెయిలరింగుహోము మెయినుకోర్డు మీదికి లెకపోలే నేం, ఛావను పనివాడితనం కావలసిన వాళ్ళంతా అతనివద్దకే వెళ్తుండేవారు. అయితే అతనికి ఇంకొకకీర్తికూడా ఉండేది. పని ఒప్పుకున్నాడంటే అన్నవాటికి ఖచ్చితంగా చేసి ఇచ్చేసే డబ్బు చూపే. కాక, కేవలం మెషినుమీద పనిచెయ్యడానికి తనవద్దగ నలుగురు పనివాళ్ళూలేవు, కత్తిరింపుయంత్రా తను స్వయంగా చెయ్యవలసిందే. ఎవరయినా హిత కాంక్షలు “ఏమయ్యా వీరాస్వామి, ఇంకోపని ఇలా నానల్ల కాదని విడిచిపెట్టెయ్యకపోతే మరిక ఇద్దరు పెద్దపనివాళ్ళను పెట్టుకొని, నవ్వుపైవ ఆజమాయిషీచెయ్యకూడదా? అసలు నువ్వీంకా తనిఖీపెట్టుకుకూర్చొడమేమిటి? నువ్వే వస్తానంటే మెయినుకోర్డులో స్థాపే దొరక్కపోతుందా?” అని అన్న సమయాల్లో, “ఏదో బాబూ, ఇలా నడిచిపోతే చాలదా, ఆ పరమేశ్వరుడి కటాక్షం, ఒకళ్ల చేత పని చేయించి, వాళ్ళకి రావలసింది రాకుండా చేసిన పాతకం ఎందుకు బాబయ్యా! ఇప్పు డీపట్టా కున్నా

రంటే వీళ్ళు పనినేర్చుకొన్నాక, నా క్లుంటానున్నా నే నుండనియ్యకు. ఏదో ఓమిషనుడొక్క సంతాదించిపెట్టి నీమావాస నవ్వు బతకరా బాబూ అని పంపించేస్తాను. ఇక నాకేమిటిబాబయ్యా, ఈ వీధిలో కాదు ఊరంతట ఉన్నా నేను చెయ్యగలిగిన పాటి పని రాకపోదు. అంతకంటే నాకు మరి ఆశ లేదు. అంతా ఆ సర్వేశ్వరుడి కృప” అని ఒకతరహా వేదాంతలా మాట్లాడేవాడు.

అటువంటి వీరాస్వామిగొట్టు ఎక్కడుందో ఇటీవలివాళ్ళకి చాలామందికి తెలియదు. మొదటి నుంచి తెలిసినవాళ్ళయినా, ఇప్పుడు వీరాస్వామి గొట్టంటే అకొకమాదిరిగా విమిటా తమకే తెలుసు నన్నట్లుగా తల పంకించి పెదవిదిరిచేవాళ్ళే. ఎంత అభిమానం ఉన్నవాళ్ళయితేమట్టుకు ఇచ్చిన బట్టలు కుట్టకపోతేమానె, అరునెలలనాడయినా స్వస్వకూ పంలో అయినా తిరిగిరాకుంటే ఎలా భరించగలరు? పూర్వం వీధిఆరుగులమీద కుడితట్టున ఒక మెషిను, ఎడమవైపున రెండుమెషిన్లు స్థాపించికాలకంటే నియామకంగా తిరుగుతూఉండేది. కుడితట్టు మిగిలిన చాగాను అతను కత్తిరింపుబల్ల పెట్టుకొని కూర్చోనే వాడు. సూర్యులలో కాజాలు కుట్టే చట్టవాళ్ళు ఒకళ్ళిద్దరు ఉండేవారు. ఆరోజుల్లో అతని గొట్టు ఆ వీధికి సినిమాహాలువంటి అంకారంగా ఉండేదన్నా వింత లేదు. అప్పుడు కొందరు, “ఏమయ్యా, నువ్వే ఒక పెద్ద హోర్డయినా కట్టవు” అంటే వీరాస్వామి రాగతరుపని ‘జగ మెరిగిన బ్రాహ్మణుడను జంజం తేలా’ అనేవాడు. ఇంటి చూరు బల్లకు కొంటేం చేసుకగా నానాలకు

తలగట్టిన బి. వీరాస్వామి, పెయిలరు (ఇంగ్లీషులో) అన్న చిన్న వట్టి బోర్డుతప్ప మరేవిధమయిన పటా బోధనూ ఉండేది కాదు.

అప్పుడతను చెప్పినట్టే బోర్డు అనవరం ఉండేది కాదు. ఇప్పుడు అందుమీద అక్షరాలు చాలా భాగం అప్పట్లగా అయిపోయాయి; కాక వాటి ప్రయోజనమూ అట్టే లేదు. ఏమంటే అసలు మనిషింటూ ఇంటి దగ్గరఉండి ఎప్పుడయినా పనిచేస్తేకూడా, ఎవమైనా చిన్న కొట్టూ అరుగునూ కలిసి ఇప్పుడొక కిరీసాదాను కాణంగా పరిగణించాడు. వీరాస్వామి ఇంటిగర్ల ఉన్నా లేక పోయినా, అరుగు అలంకారార్థం అన్నట్లుగా ఒక మెషికమాత్రం వుడి తట్టు కనిపిస్తూఉంటుంది. అంతే కాని, ఎవరూ బట్టలు కుట్టడంమాత్రం కనబడదు. అయితే అప్పుడప్పుడు సామంతులాలనూ, రాత్రి పదిగంటలవరకూ ఇంటిలోపలనుండి మెషీనుకట్టం వినిపిస్తూ ఉంటుంది. అటువంటిపనుయూల్లోమాత్రం పిరిఅరుగుమీద మెషికా కనబడదు.

ఆవేళ రాత్రి పదిగంటలు దాటిపోయింది. కాని, ఇంకా మెషీనుకట్టం వినిపిస్తూనేఉంది. గదిలో ఒక పెద్ద వందిరీమంచం, రెండు చిన్న మంచాలూ, ఒక బట్టలుకుట్టే మెషికా, వీరునా, ఒక టేబిల్ ప్రధానంగా ఉన్నాయి. గది ఒకమాదిరిగా వికాలమయినదేకాని, ఉన్న సామానుమూలాన మృగ్యస్థలం అట్టే లేక కొంచెం ఇరుకుగా కనిపిస్తుంది. చిన్నమంచాలలో ఒకటి కిటికీకి దగ్గరగా ఉంది. అమంచంమీద తలగడ చేసుకొని, కిటికీకి అనుకొని ఉంది కాంతమ్మ. అసలే పొలిపోయిన మొగం, లోతుకు పోయిన కళ్ళు! ఆ మనిషి కిటికీలోంచి వచ్చిపడే వెన్నెలవెలుగులో మరి బలహీనంగా కనిపిస్తుంది.

కిటికీలోంచి ఆలా చంద్రబింబంవంక చూస్తూంటే ఎందుకో సన్నని చిరువత్స ఆమెపెదవులమీద మెరిసింది. అంత లోతుకుపోయిన కళ్ళలోనూ ఏదో చిత్రమయిన వెలుగు వచ్చింది. అంతలో మెషీనుకట్టం ఆగిపోయింది. నిశ్శబ్దంగా ఉండే రోట సాకాత్తుగా కట్టం అయితే ఏలా గుంటుందో, ఎవరెగవండా అయే

కట్టం ఆగిపోయినా అలాగే అనిపిస్తుంది. ఆ మెషిన్ పై చంద్రబింబంమీదకుంటే మెషీనుమీద పనిచేస్తున్న కుకూర్ల రేపటిముఖబింబంమీదకి ప్రసరించింది. కాని, అట్టేనేపు నిలవలేదు. మళ్ళీ చంద్రబింబంవంకకే దృష్టి తిరిగింది. కాని ఈమారు పెదవులు చిరువత్సవో వికసించలేదు. మీదపెదం కొద్దిగా కంగింది. ముకుత్రుటాలు కొద్దిగా పెద్దవయ్యాయి. కళ్ళలో ఇంచాకటి వట్టి వెలుగు కాక, చంద్రబింబాన్ని స్పష్టంగా కనబడనీయని నీటితెర ఏర్పడింది. అయితే ఈ పరిస్థితి ఆమె సద్దకొని, నవ్వు ఏమిటా రెండూ లేని, మామూలు మనిషి ఆవడానికి అట్టేనేపు పట్టలేదు. కాని, అంతలోనే ఎప్పటికంటే నిబ్బరంగా మెషీను కట్టం కాసాగింది.

ఆమెమంచంమీద కొంచెం ముందుకు వంగి, "అమ్మాయి, లేవలేమ్మా, మరి పడుకోక్తుంటే, మొదటి అట పినీమానునుభ్యులు వెల్లిపోయి చాలానేవయింది. గుమ్మంలో రాజమ్మ కొట్టుకూడా కట్టేసి వెల్లిపోయింది." అంది. అంత బలహీనమయిన మనిషికి అంత నిండయిన గొంతు ఉందని ఆనకోడం కష్టమే. మామూలు ఏమీ మాట్లాడకుండా పనిచేసుకోడం చూసి, "అమ్మాయి, మరి పదిగంటలకల్లా పడుక్కొంటా నన్నావు, ఇప్పుడు పదిన్నర దాటిఉంటుందికదా, రేపు ఉదయం మళ్ళీ లేవడం కష్టం" అంది.

తన పని ఆపకుండానే లేవతి, "రేపు శనివారం అమ్మా. అయినా, ఇరుగో అయిపోయింది. ఎలాగూ ఆరెండు చొక్కాలూ అయిపోయేయికదా. ఇవొక్కటి ఉండిపోవడం ఎందుకని. ఇదయిపోగానే పడుక్కొంటాను. రేపు ఉదయం నవ్వు కత్తిరించి ఇచ్చేసేవంటే, ఆ జాకట్లూ గౌనులూ అదివారం సాయంకాలంలోపుని అయిపోతాయి."

"ఆర, ఎప్పుడో అయినప్పుడే అవుతాయి, నీ కెండుకమ్మూ. దాధ, నీచదువో, నీఆలో పాటో చూసుకోకుండాను"

"నా కిదే సరదాగా ఉండమ్మా, కాక, ఏం, ఇక మరికొన్నాళ్లలో స్కూళ్లలో అందరూ ఏదో

ఒక పులివిద్య నేర్చుకోవాలని పెడుతున్నారటమ్మా. కాదుగాని, అమ్మా, రేపు ఉదయం, ఆ వాక్కులు వాట్లో రోజులో ఒక్కొక్కటయినా వచ్చు నాచేత కత్తిరింపించాలి.”

“అలాగేలే అమ్మా, మరిప్పుడు పడుకోకుదాదా, తే పెలానూ కలవేకదా. ఆ మిగిలినది రేపు వుట్టకూడదా?”

“అంత అయిపోయిందమ్మా, ఒక్క జేబు వెయ్యడమే ఉంది. రేపు పొద్దున కీపని మరి ఉంపకూడదని”

“నుంచి వుట్టదలే. పోనీ, ఆకుట్టు వేదో పూర్తి చేసి, కాబాలు వుట్టరం ఉదయూని? ఉంచెయ్యి.”

“అలాగే ఉంచేస్తానుగాని, మరి నేను వుట్టకూ ఉంటే, వింటూ పడుక్కొంటే నీకు నిద్రవస్తుందన్నావు!”

“నిజమే, ఇంచాకా చిన్నవనుకు పట్టింది కూడాను. కాని, ఆ సిగీమావాళ్లు తిరిగివచ్చేటప్పుడు కొట్టే సోదాలకుంయ్, కుంయ్ చప్పుడుతో మెలకువ వచ్చేసింది.”

“అయిపోయిందమ్మా నావరి. పోనీ, ఇప్పుడేదయినా పుస్తకం చదువుకునా అమ్మా!”

“ఇంత రాత్రప్పుడేం చదువుతావులే”

“ఎంతయితే నేనుమ్మా. రేపు ఉదయూ ఎన్ని గంటలకు లేచినా బాధలేదు. అమ్మా, అసలు రేపు వంటే ఆలస్యంగా చేసుకొందాము. ఒకవేళ వంటయి పోయినా నేనూ పన్నెండుగంటలదాకా తినను. నాన్న రోజూ పన్నెండుగంటలకికదూ ఇంటికి ఒస్తున్నాడు. నేను రేపు నాన్న వచ్చేదాకా ఉంటాను.”

“అలాగే లే అమ్మా, రేపటినుంచి ఇప్పుడలా చన ఎందుకు?”

“అందరూ ఎన్నో నెలలూ సంవత్సరాలనుంచి అలాచిస్తారుకదా. అటువంటిది రేపటినుంచి ఆలోచించకూడదా? అయితే, మరేమిటి, తెలుగుపద్యాలు చదవమన్నావా? కథలు చదవమన్నావా?”

“పద్యాలెందుకులే క్రమ. కథలే. మెల్లిగా చదువుకో. నీకూ నాకూ ఇద్దరికీ నిద్రవస్తుంది” అంది.

కాంతమృత్యుక్షేపం సరిఅయినదే. చదవడం మొదలుపెట్టిన పదినిముషాల్లో రేపటి చదవడంలో తడతాటుపడడం, చదివిన వాక్యమే మళ్ళీ మళ్ళీ చదువుతూ ఆగిపోతూఉండడం జరిగింది.

కాంతమృత్యు మంచం దిగివెళ్లి, నెమ్మదిగా పుస్తకం తీసుకొని, “పడుకో అమ్మా, చాలా రాత్రి అయింది” అంది. అమాట సరిగా తెలియకేలేదు రేపటికి. కాంతమృత్యు తగ్గిం, దానిని యథాస్థానాన మిషిమదగ్గరగా పెట్టివచ్చి కిటికీలోకి చూస్తూ కూర్చుంది. చందమామ కిటికీ అందనంత ఎత్తుగా వెల్లిపోయేదు. అక్కడయినా మబ్బులు కమ్మినట్లున్నాయి; వెన్నెల ఏమీ కాంతినుండుకుగా లేదు. ఇంచాకా చందమామ ఉన్నప్పుడు పరిగా కనబడని ఒకటిరెండు నక్షత్రాలు ఇప్పుడు స్పష్టంగా మినుకు మినుకు మంటున్నాయి. కొంచెంసేపు అలా చూసేసరికి తలనొప్పి వచ్చినట్లయింది.

లేచివెళ్లి దీపం తెచ్చి కిటికీలో పెట్టి, అమ్మాయి ఇంచాకా చదివిన పుస్తకం తెచ్చుకొంది. కాని, తీరా తెచ్చుకొన్నాక చదవాలనిపించలేదు. పాపం, అమ్మాయి యింతరాత్రినకూ కుదుకూసేపుంది. ఇక రేపొద్దున దానికోసమేకదా విడిచిపెట్టాలి. ఇప్పుడు ఎలాగూ నిద్రపట్టేది లేదు. ఆ కాబాలు కట్టేస్తే కాలక్షేపంగా నయినా ఉంటుందనుకొని, వెళ్లి అమ్మాయి వుట్టిన చొక్కాలు తెచ్చి మంచంమీద పెట్టుకొని, కాబాలు ఒక్కొక్కటే వుట్టపాగింది. అలా కొంచెం కుదుకూ ఉండేసరికల్లా ఏదో ఆలోచన వచ్చేదికాబోయి, కొంతసేపు ఆగిపోతూఉండేది. కాని, ఇంచాకా ఊరికే నక్షత్రాలనంక చూస్తూఉంటే వచ్చిన తలనొప్పిమాత్రం ఏమీ లేదు. న్యాయంగా తను పది నిమిషాల్లో చెయ్యవలసిన పనే కాని గంటపైగా అయినా పూర్తికాలేదు. అయినా కాంతమృత్యు విసుగు కలగలేదు. తను కాలక్షేపంకోసమేకదా ఈపని చేస్తున్నది.....నువ్వూ పన్నెండున్నర అవుతూ ఉండగా నిద్రవచ్చినట్లయింది. అయినా చేతిలో ఉన్న

ఒక్కటి పూర్తిచేయ్యాలనుకొంది. కాని అది పూర్తి కావడమే కష్టపడలేదు. అలా చిన్న కుసకు వస్తూంది పోతోంది.

అంతలో వీధిలోనుంచి చప్పుడయింది. ఆ చప్పుడ మేకు వృద్ధతమయినది. మొదటి మారు చప్పుడు తోనే ఆమెనిద్ర అంతర్ధాన మయిపోయింది. కాని, ఆమె లేచివెళ్ళి తీసిలోపునే, వరసగా అదేధోరణిని చప్పుడు ఎవరెరిపిలేకుండా కాపాగింది.

కాంతమృకు నిజంగా కోపమే వచ్చిందిగాని దానిని వత్సలానికి మార్చుకొని, తలుపు తీస్తూ, “ఎందుకంటే చప్పుడుచెయ్యడం, అమ్మాయి నిద్రపోతుంది. ఇగురుపొరుగులవాళ్ళుకూడా వడిరాత్రి నిద్ర పొడయిందంటారు.” అంది పసిస్థితిగా.

వీరాస్వామి ఏమీ సమాధానం చెప్పకుండా ఆమెమొగంలోకి తీక్షణంగా చూచి, ఛత్రున వెళ్ళి పెద్దమంచమీద కూలబడ్డాడు.

కాంతమృకుడిను వేసుకొని, నెమ్మదిగా వచ్చి “ఒక్కమారు లేస్తే, దుప్పటి దులిపి పక్క పరుస్తాను” అంది.

వీరాస్వామి మంచమీద అడ్డుగా గోడకు చేరగిలబడి, సగం కళ్ళుమూసుకొని, “అవును, ఇప్పటివరకూ కానిది, ఇప్పుడు తిరిగియింది. పక్క వేస్తుండటం పక్క చాలిందికాదేమిటి, హుం” అన్నాడు.

కాంతమృకు తెలుసుకు ఇటువంటి సందర్భాలలో నేమి మాట్లాడినా ధోరణి మరీ చెడుతుందనీ, అశేష కోపం తెచ్చుకొని వీధిలోకి వెళ్ళిపోతాడనీ. అంచేత మాట్లాడకుండా వెళ్ళి తన మంచమీద కూర్చుంది. ఇందాకా కొంచెం వస్తున్నట్లునిపించిన నిద్ర మాయమయిపోయింది. పోనీ, మళ్ళీ కుదుతూఉంది, నిద్ర వస్తుందేమోనని. ఇందాకా ఆగిపోయిన పనిని అందుకొంది.

ఇంకా ఆమె ఆరంభించి ఒకనిమిషమయినా అయిందో లేదో, ఉరిమివట్లుగా వీరాస్వామి గొంతు వినిపించింది. “ఏం, పగలూ రాత్రి ఇతే నని చెప్తున్నా

నని నాకు చూపెట్టడానికా? నిద్ర మోసుకొని, ఇల్లాంటి తెలివితప్పు వచ్చడవల్ల చేస్తేనే ఆ దగ్గ మరీ ఎక్కువవుతుంది” అన్నాడు.

“నిద్రపట్టకపోతేనే ఇలా కూర్చున్నాను. ఇంత నేపూ, పాపం, లేవకే, నేను వద్దంటున్నా వినకుండా ఇవి కుట్టింది. నాకు నిద్రరాలేదు. అయినా ఉదయం మళ్ళీ అది చెయ్యివలసినదేకదా అని ఇలా చేస్తున్నాను.”

“అంతే నీమాటేమిటి? నే నేపన చెయ్యక పోయినా నవ్వు నీకునుకూ ఇద్దరూ కలిసి, నన్ను పోషిస్తున్నారనేకదా. నేను కష్టపడిచేసి, తెచ్చినదంతా ఎవడికి కనబడదు.”

“మరి లేకపోతే మేం తెస్తున్నామా? తెస్తామా? ఏమో ఇంట్లో ఊరికే కూర్చోలేక ఊసుపోక చెయ్యడం గాని.”

“ఊసు పోకపోతే మరోపనీ మరోపనీ లేదా? ఇదొక్కటేనా? అసలు నామేనూ బట్టాపెట్టి తియ్యడం ఇదివరకన్నోమార్లు చెప్పేను. ఇక నీయివ్వం. అవతల అరుగుమీద రాజమృకిల్లిదుకాణం ఉండికదూ. ఇంతటి అరుగుమీద కాంతమృకు కిల్లిదుకాణం, దానికూరురు విషమకొట్టాను. ఎలాగూ చేస్తూచేస్తూ దాన్లో దొంగతనం ఎందుకు?”

‘మరికొన్నాళ్ళకి అరి కాంతమృకు ఏమో చెప్పజోయింది. కాని అంతలో దగ్గతేర బలంగా వచ్చింది. ఎలాగో సర్దుకొంటూ పెరట్లోకి వెళ్ళింది. వీరాస్వామికి ఒక్కసారిగా కొత్త చైతన్యం వచ్చినట్లయింది. తానూ లేచి పెరట్లోకి వెళ్ళేను. అప్పటికింకా కాంతమృకు దగ్గరూనే ఉంది. అంతేనేపూ మనకుమనకగా ఉండి అప్పుడే వెలుగెక్కిన ఉమ్మిలోని రక్తపు ఎరుపు మరీ భయంకరంగా కనిపించింది వీరాస్వామికి. నెమ్మదిగా ఆమెను పట్టుకొని, “అప్రమాదం ఇంతమేర రావడం ఎందుకు? అగడిలోనే ఇంత పొయ్యిబుగ్గి వేసిన మూకుడు ఒకటి ఉండుకొంటే, మంచిదని చెప్పేను కదూ” అన్నాడు.

సగం ఎగఊపిరితోనే, కాంతమృకు, “నాకేం కాదలేదు. అమ్మాయి భయపడుతుంది. ఇక్కడయితే

రెండుచెంబుల నీళ్లు పోస్తే ఆవరేటికి కడుక్కుపోతుంది” అని చెంబు కుండీలో ముంచుతూఉంటే, వీరాస్వామి చెంబు అందుకొని, తానే నీళ్లుపోసి, ఆమెను నెమ్మదిగా తన ఒంటికి ఆనించుకొని, తీసుకొనివెళ్ళి మంచం మీద కూర్చోబెట్టి తాను పక్కనే కూర్చున్నాడు. కాంతమ్మ కొంచెం పద్దుకొని, “నిద్ర వస్తున్నదికోబోయి, పడుక్కోకూడదు” అంది.

అతను “అలాగే, నా పడుకోదాని కేసుంది! నవ్వు పడుక్కో.” అని తాను మంచంవీరకు జరిగి తన తొడమీద ఆమెతల ఉంచి, “ఇలా పడుక్కో, మెల్లిగా. జోకొడుదునా, అసలే వంట్లో బాగులేదు కదా, ఇంత రాత్రిదాకా నిద్ర మానుకుంటావా, ఇదంతా నామీద కోప మేకదూ” అన్నాడు.

ఈ మంత్రంతో కాంతమ్మ తన కోపాన్నే కాదు, జబ్బునుకూడా మరిచిపోగలిగింది. పెళ్ళయిన కొత్త రోజుల్లో, తను బలంగా ఆరోగ్యంగా ఉండి నవ్వుకు, తనకు రోపం వస్తే భర్త అనునయ్యుతూంటే పొందిన అనుభూతివంటి అనుభూతిని పొందగలిగింది ఆ మధురస్వరంతో, ఆ మృదువాకావ్యంతో.

అతను నిద్రపోస్తున్నాడేగాని, ఆమె నిద్ర పోవడం అతనికి ఇష్టమా? ఆమెకుమాత్రం అంతటి ఆనందసమయంలో నిద్రవస్తుందా? చాలాసేపు అతి ఆనోగ్యంగా, ఇటీవలి చిక్కుల కేమాత్రం జైప్రీ! తెచ్చుకోకుండా, ఐనుకటి రోజులలోని మధురిమను సంస్కరించుకొంటూ, భవిష్యత్తులో చెయ్యవలసిన కార్యక్రమంనుంచి కలలుకంటూ, గడిపేరు. కలలంటే కొన్ని మరీ ఆసంభవంగా కనిపించేవి కావు. రాజమ్మ కిల్లీరుకాణం ఎత్తిపెట్టించేయడం, ఇల్లు కొనుక్కున్నాయనకు బాకీపడిన రెండునెలల అడ్డ చెల్లించేసి అవతలి గదిలో ఆయన పెట్టిన బస్తాలు తీయించెయ్యడం, అమ్మాయి చదువుకోవాలనుకున్నంతవరకూ ఎంతయినా సరే చదివించడం, మల్లీ కొద్దిరోజుల్లో పని బాగా పొగడంతో, ఒక రెండువందలరూపాయలు పట్టుకొని వెళ్లి పెద్ద చాక్లరుగారి చేతిలో పెట్టి, బాబూ, అప్పుడు నాకు అంత చచ్చినంత జబ్బు చేస్తే, మీరే

దేవుడిలా బ్రతికించేరు. ఇప్పుడు మీరే ఎట్లాగో మాట దక్కించుకోవా లవడం... ఇటువంటివే కలలు.

ఇద్దరికీ బోపల్లోపల ఇది మరి నయం అయే జబ్బుకాదేమో నన్న భయం ఉంది కాని ఒకరి పనులంతా ఇంకొకరికి ఆమాట అనదానికీ ఇష్టంలేదు.

ఆర నింకా అలా మాట్లాడుతూఉండగానే ఆమెను నిద్రవట్టింది. తనకూ కొంచెం నిద్రవస్తున్నట్లుపించింది. మెల్లిగా ఆమెతలను తలగడమీద ఉంచి తాను వెళ్లి తన మంచంమీద పడుకొన్నాడు.

తీరవారే ఒక గంటలోపునే మళ్ళీ దగ్గ వచ్చి లేచిన కాంతమ్మ తెల్లవారేవరకూ మేలుకొనే ఉండడం అతనికి తెలియనే తెలియదు.

ఉదయం నిద్రలేచిన వీరాస్వామి, తొలివాటి రాత్రి వీరాస్వామి కాడు. ‘వెళ్ళవది కాఫీసండుకూడా లేకపోతే, ఇక ఇల్లెంచును దిరిద్రం’ అని విసుక్కు పొగాడు.

కాంతమ్మ “ఇదిగో ఎంత, అమ్మాయిని లేపి, ఎదురింటిరామన్న గారొంటి దగ్గరనుండి తెప్పిస్తా”నంటూ ఉంటే, “ఎందుకూ? అక్కరలేను, నేనే పోయి తాగి వస్తాను. దాన్ని లేపకు. పడుకోనీ. ఏమయినా చిల్లర జబ్బులుంటే ఇలా పాగెయ్యి” అన్నాడు. అసలు నిజానికి వీరాస్వామికి కూతురు చేపతిదగ్గర ఒకరకం మొగ మాటల ఏర్పడింది ఇటీవల తాను ఇంటికి సరిగా రాక పోయినదగ్గరనుంచీ. తాను వచ్చినా రాకపోయినా, మూలకు వెళ్లినప్పుడో రాత్రో నాన్న వస్తున్నారనీ, ఇన్నడిప్పుడే మల్లీ వీధిలోకి వెళ్లిపోయారనీ కాంతమ్మ కూతురితో అబద్ధాలు చెప్తన్నట్లు అతని కేం తెలుసును? తొందరతొందరగా వెళ్లిపోయాడు కాఫీక్లబ్బు కని. ఆ పోవడం అంతే. మల్లీ రెండురోజులనాడు రాత్రి ఒంటిగంటకే రాక.

* * * *

పెద్ద మంచయూ వీరువా లేచిలూ లేకపోవడం వల్ల ఆగడే ఇప్పుడు వెనుకటికంటే వికలంగా కనిపిస్తోంది. తల్లికూతు స్పృహకూ మాత్రం యథాస్థానాల లోనే ఉన్నార, కూతురు మెప్పినమీద కుట్టుకూ,

తల్లి మంచమీద కూర్చుని. అయితే అప్పటికంటే తల్లి మరి కలహించగా తయారయింది. మామయి పనిలో అప్పటికంటే ఎక్కువ వైఖరిగల సందడించింది. అంతేకాదు, అప్పటిలాగే తల్లి కిటికీలోకి కూర్చున్నప్పుడు లోలో మామూ మామోలేదు. అప్పటికంటే మామూ లో హిసమయిన వేళ్ళతోనే కాకాలు కుట్టడం, పోగు పోయ్యడం మొదలయిన పనులు చేస్తోంది.

తనది చేతిలోని పని అయిపోయేక ఇంకొకటి తీస్తూ "ఎందుకమ్మా నీకు శ్రమ, పడుకోవడమే పొద్దున్న పొరుగువాళ్ళ బానికే చేసేస్తుందికదా, లేక పోలే నేనే చేసిస్తాను."

"బాగుండమ్మాయి నీమాట. నిన్ను ఒక్కతైను ఇలా రాత్రంతా పని చెయ్యమని చెప్పి, నన్ను హాయిగా నిద్రపొమ్మన్నావా?"

"మరి నాకు నవ్వు హాయిగా నిద్రపోవడమే కావాలి."

"అందుకయినా ఇప్పుడేదో ఇలా కొంత పని చేస్తే తరవాత కొంతసేపయినా నిద్రపడకుండా అయినా నవ్వు నీవరుపుకూడా మానకొని, రాత్రంతా బగ్గు తిన్నగా తిండయినా తినకుండా, ఇంతపని చెయ్యడం ఏమీ బాగులేదమ్మాయి."

"ఒవ్, ఎంతపనికి ఏమంది. ఈ ఒక్కసెల్లాళ్ళే కదా. తరవాత పండుగ వేళ్ళేక, మనం చేస్తామన్నా అట్టే పనిరాదు. కాని, అమ్మా, ఒక్కసంగతి..."

"ఏమిటమ్మా? చెప్పు."

"మరి చేస్తావా, నేను చెప్పినట్టు?"

"ఏమిటమ్మా? చెప్పుమా."

"ఏమీ లేదమ్మా, ఈ కుట్టుకూలి అంతా నాకే ఇచ్చెయ్యాలి. ఇందులో మరి నువ్వేమీ తీసుకో కూడదు. నేనేం చేసివానో అడగకూడదు. నాకు వేరేపనుంది."

"అలాగే కానీ అమ్మా"

"అవు, అలాగే అంటావు. ఏదేదో ఖర్చుదేసేస్తావు. ఇప్పుడు నాకు ఈపాళ్ళ బట్టలు చాలాను. అయినా మరి

మ్మాయికు వేళ్ళేకదా. నవ్విప్పుడు వాదగర్ అలాగే అంటావు, నాన్న వచ్చేపరికట్లా ఎక్కడెక్కడ మాల వన్నగీ తీసివచ్చేస్తావు. మరి ఈమాగు ఇదేమీ ముట్టు కోడానికి వీలేదుమా. నేను అంతా బాగా లెక్క చేసేను. ఇప్పుడు నాచిన్న పొడుగుపెట్టిలో ఉన్న ఇరవైపదిది రూపాయలూ, ఈపండుగలోపున ఇప్పటికంటే పని ఎక్కువే ఉంటుందిగాని లెక్కవ ఉండదుకదా, మన ఇంటిఖర్చులు పోను, అంతా రెండువందలరూపాయ లవుతుంది. ఆ రెండువందలూ పెడితే....."

"ఒక చిన్న బరిగారపుగొలుసు కనుంగి నీకు"

"నాకు గొలు రెండుకమ్మా, ఇంకా కావా లంటే ఈ చెవుల జుమకాలే అమ్మేదా మనకొంటున్నాను. రెండువందలు పెడితే అక్కడికి తానిటోరి యంతో రెండుసెల్లా నవ్వు ఉండవచ్చునట, పెద్ద డాక్టరుగారు చెప్పారు. తరవాత నెలనెలా వంద యొప్పున తేస్తాను."

"బాగుండమ్మా, ఇదా నీ ఆలోచన? అందు కయితే నువ్వేం కన్యకడకు. అక్కడికి వెళ్ళివండు న్న ఏమీ లాభంలేదు. బాగా డబ్బున్నవాళ్ళు మగి కొద్దికోసాలు బరికదానీ, లేదు బాధపడుతూ లెక్కవవాళ్ళను బాధపెట్టడానికిని."

"అదేమిటమ్మా నువ్వలా అంటావు. నేను పెద్ద డాక్టరుగారిని అడిగాను. ఆయన చెప్పేను మీఅమ్మ కేం భయంలేదమ్మాయి అని. అయినా అక్కడికి వెళ్ళి ఉంటే వేగం బాగాయిపోతుం దన్నారు. అసలు ఇప్పటిలాగ అప్పుడు నేను కుట్టుపని మొదలుపెట్టిన దగ్గరనుండి పనిచేసిఉంటేనా? ఈపాటికే రెండు వందలూ వచ్చిఉండును."

"ఇప్పుడుమాత్రం రాలేలేమిటి? మరి ఇంటి ఖర్చురా నీసంపాదనేకదా." అంది కొంతమ్మ. ఈమాట అప్రయత్నంగా తననోటను రావడంతో కొంతమ్మ కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగేయి. చేస్తున్నపని అలా పక్కన ఉంచి కిటికీవైపు తిరిగింది. కాని,

లేకతి మాత్రం అమాటలో మరికొంత ఉత్సాహమే కలిసింది. ఏదో మనసులో పాడుకొంటూ వుట్టపొంది.

మరికొంతసేపటికొంతస్వ సద్దకాని మళ్ళీ పని ఆరంభించింది.

లేకతి చేతిలోపని అయిపోగానే, అప్పుటికి వుట్టిన మూర్తులెన్నో, వాటికి కావలసిన మజారి ఎంతో లెక్కచేసుకొని అది సుదృఢీకతో కట్టి, కొడుకులాంటిగా బాకట్టు తీసింది.

అంతసేపూ ఇంక పని ఎత్తివెట్టేయింది కాబోలని ఆమెకు గమనికకొందికాక కాంతమృతి మరీ ఊరుకో లేక, “పన్నెండువగ్గర కావస్తూందికదా, మరి నువ్వు వేలుకొన్నంతసేపూ వేనూ ఇలా వూర్చుంటాను. నీయిద్దం” అంది.

లేకతి పద్దుబాటుగా “ఏమందమ్మా, ఇది రెండే బాకట్లుకదా. లేపుదనం వాళ్ళబాబులు వచ్చేసరికి వాళ్ళొంటినన్నీ ఇచ్చేస్తే—ఇంకా వాళ్ళ పిల్లలకి పంట్లాటా కోట్లూకదా వుట్టాలిట.” అని కొంచెం అగి, “కానీ, అమ్మా, ఆవేళ నువ్వు అంత పట్టుదలపట్టి మెషీన్ అమ్మేస్తే వత్సా వేనూ నూతిలో పడిపోతామని అంత గట్టిగా చెప్పబట్టినానీ, లేకపోతే ఈసరికి ఇది తక్కిన వీరువా, పండిరిమందం, లేబిలు, కుప్పిలు, చిందెలు, వీటితోపాటే అయిపోవును. ఈదబ్బుకదా పట్టుకట్టి.....” లేకతికి తన తండ్రి డబ్బులున్నపెట్టే విధానాలు చూచాయగా తెలియకపోలేదు. కానీ, తనే ఆనడానికి ఇష్టపడలేదు. అమ్మ ఏమీ మాట్లాడక పోవడం చూసి, “ఎప్పుడూ అంత నెమ్మదిగా ఊరుకొనేవారని, ఆవేళ నీ కంఠ పట్టుదల ఎలా వచ్చింకో?” అంది.

“పట్టుదలా? నీ కోపమే నమ్మా. అది లేకపోతే డబ్బుకూట దేముడెటువను, నీ కనలే ఊసుపోదు. మూలంకుకదా వెళ్ళడం చూసేసేవు. అయినా ఎలా వెళ్తావులే, ఒక నాలుగుజరిల బట్టలయినా లేవుకదా.”

“లేకేమమ్మా, ఉన్నాయి. ఇంకా ఆ పాతివి అక్కడక్కడ కొంచెం చిరిగినవి తీసి, ఎప్పుడయినా పని తక్కువగా ఉన్నప్పుడుగానీ వుట్టేయకుంటే

నాకు కావలసినన్ని ఉన్నాయి, పరిగేడిలా బాకట్లూ. వోడియ రెండు ఇంకా కొరికగానే ఉన్నాయి. నీకే, అసలు ఉన్నకే రెండు వీరలు. ఇనుసో ఈ పండుగ అయిపోనీ, అప్పుడు నిన్ను అక్కడికి దిగబెట్టేయందు కొనుక్కొందాం. అమ్మా, ఆ కానిటోరియంలోకి నన్ను రానిస్తారా? అయినా మరి వా కిక్కడ పని ఉంటుందిగానీ, ప్రతి ఆదివారం పొద్దున్న బయలుదేరి వచ్చి సాయంకాలానికి తిరిగి వచ్చేమూసంటాను. ఈ మెషీనంటూ ఉంటే చాలును. ఇదే మనవి కాపాడుకుంది. నాన్న, అవేళ, ఎంతకీ, రెండువందలకా లేదం కుదుర్చుకొనివచ్చారు!”

“ఉహూ, పూర్తిగా రెండు వందలూ లేదు. మాటకొందైవీ నట.”

“ఎంతయి లేనేమి, రెండువందలు కాదు, చూడువంద లై లేమాత్రం మరి మళ్ళీమళ్ళీ రాడుకదా! ఆ డబ్బు ఖర్చయిపోవడంలో సరి. ఇండాకా నువ్వు చెప్పికట్టు ఇప్పుటికే మనకు ఆరెండువందలూ దీనిమీద వచ్చేసేయి. ఇది మన కింక ఉట్టిసే ఉన్నట్టే. నా మూలంలో పిల్ల సరస్వతి వీరి వేర్చుకొంటోంది. వీరి తీసినప్పుడల్లా దానికి దండం పెడుతుంది. అలాగే నాకు పొద్దున్నే లక్ష్మీదేవిపటానికి, కురిసమ్మకూ, నీకు దండం పెట్టే మెషీనుకుకదా దండం పెట్టాలని పిస్తుందమ్మా. ఏం, తప్పా?”

“తప్పేయి లేదుగానీ, మెషీను కేం ప్రాగం ఉందా?”

“అయితే మరి సరస్వతి వీరిగుమాత్రం ప్రాగం ఉండేమిటి? కాకపోయినా, మనకు దేవుళ్ళేగానీ, కాగితానికి చెట్టుకూమాత్రం మన కున్నలాటి ప్రాగం ఉందా?”

“ఏమోనమ్మా, నీతో నేను వాదించలేను. లైలుకూ, కారుకూ, పైకిలుకూ, మెషీనుకూ ఎవళ్లూ దండం పెట్టడం, పూజచెయ్యడం నాకు తెలిదు.”

“లేదమ్మా, హాస్పిటలుకు వెళ్ళేవారిలో ఒక పెద్ద తెయిలగుమవుంది. అందులో అమిమను పక్కనే మన లక్ష్మీవటంలాటిదే, ఇంతకంటే చిన్నది

గాని, ఒక పటం ఉంది. రోజూ ఆ పటానికి నమస్కారంచేసి, హారతియ్యారం హారతిచ్చి అగరు వత్తి వెలిగించి పటానికి ఒకమూల తిరిగించి, మెషినుకి దండం పెట్టివరకవారే గాని అత నేపనీ ముట్టుకోవటం అందుకే అంత బాగా ఉంది అతని పని. పెద్దవిగ్రహ బట్టల హేవులో సగంవటా తీసుకొంటున్నాడట. ముసలివాడే గాని, అమ్మ, ఎంత జోరుగా కత్తిరిస్తాడనుకొన్నావు? ఆసలు కొల్లలు చూస్తున్నాడా అని పిస్తుంది. మళ్ళీ అన్నీ ఒక ఆరంభకమయివా అటూ ఇటూ కావుట. అతని దగ్గర కుట్టించినది ఏదయినా సరిగా లేదంటే, మళ్ళీ తనే స్వయంగా బట్ట కొని కుట్టిఇస్తాడట. అసలు ఎప్పుడూ ఇప్పుడవకపోవం అంటూ ఉండడట. ఎప్పుడూ ముగ్గురు పనివాళ్లు పనిచేస్తూనే ఉంటారు. అయినా పని ఎక్కువేనట. అక్కడి ఇచ్చిన బట్టలు నెట్లాగో వచ్చినా వేగం వచ్చినట్టేనట. అయినా అతను మరి వెయ్యిలేక, కొంతపని ఒకరుజుకుంటున్నాడట. అప్పుడు నాన్న ఈ ఊరొచ్చిన కొత్తగానూ అలాగే ఉండేది కాబోయి."

అంత వీళ్ళూ మాట్లాడుకుంటూ వింటున్న కాంతి మృకు ఎక్కడలేని ఉత్సాహంవచ్చింది. అదివరకు కొన్ని వందలూర్లు చెప్పకొన్నచే అయినా, ఆ మొటిటిరోజుల కలుగల్గిన నిర్లక్ష్యాల్నిదానికి నిత్యనూతనంగా ఉండేది. అలా వింటూంటేగా లేవతిపని తనకు తెలియకుండానే ఆగిపోయింది.

వినివిని లేవతి "అవునమ్మా. నాన్నకు ఆ ధర్మ గుణం ఇప్పటికీ పోలేదు. ఎవరయినా అడుక్కోతే వాడు వస్తే, తన కేబుల్ నిబ్బందిదారీగాని, అజోలేడో పావలో ఎంతో వాడి అబద్ధం, ఇచ్చేసే లేన్నమాటే. కాక, తన ఇంటిదగ్గరున్నప్పుడు మనం గాని ముప్పివాడికి ఎండికయినా బియ్యం నిండుకొన్నాయన్నామంటే, దగ్గర ఏది కనిపిస్తేఅది, గిన్నీ, ముంతో, గ్లాస్, లేక తన బనీనో ఏదోఒకటి ఇచ్చి 'వాయి అమ్మకోరా' అంటారు. అయితే అమ్మ అప్పటి రోజుల్లో ఇంటేనే మజారీలేట్లు లేవుకదా."

"ఇంటే నెక్కడమ్మా? అయితే ఆరోజుల్లో అన్నీ అంత వనకగానూ ఉండేవి."

"ఇప్పు డెంతిల్లుంటే ఏంటాధం? మనకు బాగా పనిచేసే కట్టావోకడు, మరొక్క మెషిను ఉంటే బాగుండును. ఈ ఒక్కవానిమీద ఏమాత్రం చెయ్యగలం. అప్పుడు నాలుగు మెషిన్లకూ నిండుగా పని ఉండేదికదా?"

"నాలుగుమిటమ్మా, చెప్తే వింతగా ఉంటుంది గాని, పధ్నాలుగింటికయినా సరిపడే పని వచ్చేదంటే వచ్చు. అప్పుడేగాని, పెద్దబజార్లోకి మార్చేసి, అరకంగా మరొక్క పడేట్లు చేసిఉంటే..."

"ఈపాటికి మనకూ ఓ పెద్ద మేన, బట్టల హేవు ఉండును. నీ జబ్బుకు మందుకుమాడా, ఇక్కడి కాక పోతే, మరెక్కడికయినా సరే, ఎంత ఖర్చయినా సరే..."

తన మనసులో ఉన్నమాట అనకుండా ఉండలేకపోయింది కాంతి. "మీనాన్నే సరిగా పనిచేస్తూ మామూలుగా ఉంటాఉంటే, జబ్బింతవరకూ చాకనే పోనమ్మా" అంది. అనేసిందిగాని, ఎందుకన్నావా అని తరవాత నొచ్చుకొంది.

"ఇప్పుడయినా, అమ్మ అక్కడికి వెళ్ళినా బాగుకాదంటావా?"

తన సంగతి బాగానే తెలుస్తూన్నా, "ఎందుకు బాగుకాదమ్మా, అసలు హేవు మెన్న పోస్సిటలునుండి తెచ్చిన మందుతో చాలా గుణం కనిపించింది. దగ్గర వచ్చినా, ఊపిరి పోయిగా తీసుకోబడుతుంది. సుందెల్లో లేలికగా ఉంది."

"ఇప్పుడు మరొక్క మోతాదు ఇస్తామండమ్మా" అంటూ లేచింది లేవతి.

"ఇందాకా తగామకాని, పోనీ, కే, పోయిగా నిద్రపడుతుంది. మరి పడుక్కొంటావా? పన్నెండు అక్షరయింది."

"అలాగేనమ్మా. ఇరుగో ఇంద, మరొక పది నిమిషాల్లో అయిపోతుంది. పడుక్కొంటే, నాకేం

నీలూ కాదు, వెంటనే నిద్రపట్టిపోతుంది. మళ్ళీ ఉదయం అయ్యిగుంటుంటున్నాని లేచేది లేదు.”

“అయితే మరింకా పడుక్కోవా? ఇంక, గ్లాసు, ఆ కొంచెంపనీ ఉండిపోలేనేమి? కానీ అంటే తెల్లవారుజామున నాలుగుగంటలకు లేపుతాను.”

“ఆఁ, అలాగే అంటావు. ఏడుగంటలదాకా శేషేవకపోయినా ఊరుకొంటావు. ఏనుక్కా అంటే నేనూ ఇప్పుడే లేచానంటావు.”

“మరయితే నామాట నమ్మకం లేదా అమ్మయి?”

“ఇప్పుడిప్పుడు అయిపోతున్నానా? మరెందు కమ్మా. నువ్వే మునుపు చెప్పేదానిని నాచదువు గురించి, ఎప్పుడు చెయ్యగలసిన పని అప్పుడే వెంటనే చెయ్యడం మంచిదిగానీ, వాయిదా వెయ్యకూడదని”

“అలాగని, ఒక్కమారే, ఎవరెవరి లేకుండా చేస్తారా? మరి నేను పడుక్కొంటున్నాను. వీయివ్వం, నువ్వెప్పుడు పడుక్కొంటావా,” అని కళ్ళు మూసు కొని కిటికీపట్టు తిరిగి పడుక్కొంది కొంతమర్న. నిజంగా అన్నట్లుగానే చేతిలో పని అయిపోగానే పదినిమిషాలలో కూతురు పడుకోవడం గమనించి, తృప్తిగా లేచి, ఆకాశాన్ని చూస్తూ కూర్చుంది ఎందుకో ఎదురు చూస్తున్నట్లుగా.

* * *

రెండురోజుల్లో పండగ వస్తుంది. ఎంత చెప్పినా వివకుండా లేవలి, రాత్రి చూడుగుంటల దాకా కుట్టి, ఇక మిగిలినవి లేపురాత్రిలోగా కుట్టి ఇచ్చేయగలవని నిబ్బరంగా అనుకొని, అప్పుడే పడుక్కొంది.

ఒంటిగుంటప్రాంతంలో కొద్దిగా నిద్రపోయి లేచిన కాంతమర్నకు లేవలి చూడవుతున్నా ఇంకా కుట్టుకూండడం ఎంతో కష్టమనిపించింది, కానీ, మరి వాించి లాభం లేదు. తన పట్టుదలే తనదితప్ప ఏం చెప్పినా వినిపించుకోదు అమ్మయి.

లేవలి బాగా నిద్రపట్టనిచ్చి లేచి, మిగిలి ఉన్న గుడ్డలు తీసి దగ్గర పెట్టుకొని, కుట్టుడానికి

కూర్చుంది. కూతురు కష్టపడ తొందన్న విచారం అయితే తనకు ఎక్కువగా ఉందిగానీ, తనకుమాత్రం ఈమగ్గను కొన్ని రాత్రులుగా, నిద్ర ఉంచా? కాక, కఠిరంలో ఏమయినా కత్తి ఉంటేకదూ. అయినా, ఏమో తాను భయపడినంత పాడుగా లేదు. అలా కుడుతూఉంటే, కొంచెంకొంచెం తొందరగా కూడా పని వడుతున్నట్టు కనిపించసాగింది. కిటికీ కూర్చుంటే ఊపిరితీసుకోవడం కష్టంగా ఉన్నట్టుందిగా, ఇలా పనిచేస్తూఉంటే ఏమీ లేదు, అనుకొని ఇంకా తొంది రగా ఉత్సాహంగా కుట్టుసాగింది.

నాలుగుగంటల ప్రాంతంలో దగ్గర విపరీతంగా వచ్చింది. లేవాలంటే చూచుకుంటూ లేచేట్టు లేవబడ లేదు. ఎలాగో పెరటిలోకి వెళ్లింది. చూచుకుంటూనే ఎక్కువ రక్తం పడింది. వెంటనే కడగడానికి కుండలో నీళ్ళు లేకపోయాయి. సరే, తెల్లవారేక కడగొక్క వచ్చని, మెల్లగా ఇంట్లోకి వచ్చి, ఎందుకయినా మంచిదని అమ్మయి తెచ్చిన మందు మరొక మోతాదు తాగి, మళ్ళీ కుట్టుడానికి కూర్చుంది.

తెల్లెలవారుతూఉండగా లేవలికి మెలకువ వచ్చింది. తన నాంచానా? ఎదురుగా ఉన్న లక్ష్మీదేవి పటానికి నమస్కరించి పెరట్లో తులసమ్మకు నమస్కారం చెయ్యడానికి వెళ్ళింది.

నూరిగయ్యమీద, అమ్మ, రక్తం, ఎంత రక్తం, మరక కట్టేసింది. ఎప్పటికప్పుడు కడిగేసేది, రాత్రి కడగ లేకపోయిందికాబోలు. ఎంత బాధపడ్డా? ఇన్ని తలపులూ తులసంలో మెరిసేయి. గలగల అమ్మా అమ్మా అనుకొంటూ గదిలోనికి వెళ్ళింది.

మంచంమీద అమ్మ లేచి, ఎక్కడికి వెళ్ళింది చెప్పా? ఆఁ, ఏమిటిది? కిందను పడుక్కొంటం చెంచో? పడిపోయింది కాబోలు.

“అమ్మా అమ్మా, లే, లే, కిందను పడుక్కొన్నా నేమిటి” అంటూ శవపోయింది.

ఆసలు పుర్నలోనే ఏదో కొత్తగా తగిలింది. కళ్ళు నిద్రపోతున్నట్టు లేవు, మేలుకొనిఉన్నట్టు లేవు. మరేమనడానికి తోచక ముందు మంచంమీదికి

తీసుకొని వెళ్ళాలని లేవబోయింది. ఎలాగో అధికపుం
మీద నిలబెట్టి, అటు కుడిచేతిట్టు వెళ్ళి వడిపిస్తా
నుమకొంది. ఇంతలో తన పట్టు బారి కఠినము నుల్లగా
ఉన్న కర్రవలె నేలను పడిపోయింది. అప్పటికి లేవలి
ఇంకా జరగరలసిన దేవో బరిగిపోయిందన్న పశ్చాత్తాపం
కలగలేదు. మంచం కొంచెం దగ్గరగా తూర్చి, ఈమారు
మరి నిలబెట్టకుండా 'అమ్మ ఎంత బరువుగవక, చూడి
కన్నా లేలిక' అనుకొని వెల్లగా ఎత్తి మంచంమీద
పడుకోబెట్టి, "అమ్మా, మరి మాట్లాడవుటమా? రాత్రి
నేను పడుకొన్నాక నువ్వు కుట్టేవుకదా. అందుకే
ఇంతలా నిద్రపట్టింది. పోనీ పడుకో" అని కొంచెం
నిదంగా వచ్చింది.

అంతలో, "నువ్వెక్కడ నిద్ర, ఇక ఒకటే పెద్ద
నిద్ర, మీ అమ్మ చచ్చిపోయింది." అని ఎవరో తన
చెవిలో చెప్పిపట్టియింది.

"అయ్యో, నే న్నమ్మను. రాత్రి అంత బాగా
మాట్లాడింది. అట్టే, లేదు. నిద్రే. ఈమధ్యని నాతో
పాటు మేలుకొంటున్నది. అసలే జబ్బు. అంచేత నిద్ర
బాగా పట్టింది. అంతే కదమా? అవు నంతే అనమ్మా,
లేవవూ? లేవవూ? నా కేమిటో భయంగా ఉంది
లేవవూ? ఇదుగో ఇవారే వాళ్లు ఆ దమ్మిస్తే రెండువం
దిలూ వా ర్రవుతుంది. ఇక్కడుండి మరి లాభంలేదు;
అక్కడికి వెళ్లాలన్నారు చాక్షరుగారు. ఎప్పటిదా
కానో ఎందుకు? ఇవారే వెళ్లాయి. అమ్మా, అమ్మా,
లేవవూ, అయితే మరి మాట్లాడవూ? ఇంతలోనా? ఉండు
మరయితే, నేనూ మీలాగే పడుకొని నీదగ్గరకే వస్తాను.
ఇదుగో పడుకొన్నావా, ఇంక వచ్చేస్తున్నాను.
ఇవ్వతే. ఏమీ అలవ్వంలేదు."

* * *

అసాధారణం వీరాస్వామి ఇంటికి వచ్చి,
తెలుపు పిలిచిపిలిచి విసిగి, గట్టిగా కాలిలో తంజే
అదివరకే సగం ఊడిపోతున్న గదియి పూర్తిగా ఊడి
పోయి రెలుపు తెరుచుకుంది. "ఏం వచ్చేరా? ఎంత పిలి
చినా పలకరు" అంటూ లోపలికి ప్రవేశించిన ఆతనికి
ఎదురుగా కనబడిన దృశ్యంతో కళ్లు చీకట్లుక మ్మయి.

ఎలాగో వెళ్లి మంచందగ్గర మోకరింబడతాడు. ముట్టుకొని
చూసేడు. అంతే. అయిపోయింది. మరి ఏ ఆననా
నమూ లేదు. లేకపోలే వస్తూనే అటువంటి నీచమయిన
రిట్టు తనవోట ఎందుకు వస్తుంది? అయినా ఇద్దరూ
ఒక్క మా రెలాగో? ఏమో ఏదయినా విషం పుచ్చేను
కొన్నారేమో తన పెట్టే బాధలు భరించలేక. ఏదో
నిశ్చయంచేసుకొన్నవాడూ లేచి, "పెరటిశా! వెళ్లి
నూనిదగ్గర రక్తంమరకలు చూసి, పాపం, ఎంత బాధ
పడిందోకదా, సరే ఇక నేనూ ఉండనుకదా. ఈ పెద్దవ
ఈర రాబట్టికదా ఇవ్వ దీ తాడు విప్పకొని ఇంతవని
చెయ్యవలసినవన్న దనుకొని, కోపంగా బాల్చీ
నూతిలో పడేసి గబగబ గదిలోకి వెళ్ళేడు.

అంతా నీదగ్గరయి ఇంక శుభంలా ముట్టు దూర్చే
స్తాడనగా "అమ్మా, అమ్మా, వస్తున్నా, ఇదుగో,
ఈపెద్దవ రై లింజు ఇంకా రాకుండాఉంది" అని తేక
పెట్టింది లేవలి.

ఆ తేకతో వీరాస్వామి ప్రయత్నం పటాపంచ
లయిపోయింది. గబగబా ముడిపిప్పి, తాడు ఇంకా
దగ్గరలో కనిపిస్తూఉంటే, మళ్ళీ ఏం దుక్కుద్ది పుడు
కుండా? అని, తీసుకెళ్లి నూతిలో పారసేవచ్చి, "నేనెంత
తెలివితక్కువవెదవని! నా బంగారుకల్లి ఇంకా బతికి
ఉండగానే నేనీ కానుకోలేకపోయేను. నాకల్లికి అమ్మా,
నాన్నా లేకుండా చేస్తానా? ఇక నే లోటయినా
రానిస్తానా?" అని లేచే ప్రయత్నం చేసేడు. ఏమీ
ఫలితంలేకపోయింది. కాని, ఊపిరి బాగానే తీస్తు
న్నది. ఒళ్లు మామూలుగానే ఉంది. మరేం భయం
లేదు. గాఢనిద్ర అనుకొని, ఎత్తి మంచంమీద పడుకో
బెట్టేడు.

తరవాత లేచివెళ్ళి ఎవరినయినా పిలుస్తానును
కొన్నాడు గాని, దూరం జబ్బులో ఎవరూ రాకపో
వచ్చును. కాక, వచ్చినా, ఉదయంలాపుని తీసుకొని
వెళ్ళేది లేదుకదా అని అలా ఒక్కడూ నేలను మతం
నేసుకొని, తపస్సు చేస్తుట్టుగా కూర్చున్నాడు.

అదివరకు ఆతను మళ్ళీ తాను చారిలో పడాలను
కొని చేసుకొన్న నిశ్చయాలు ఎప్పటికప్పుడే నీటిమీది

రాత్రులకంటె అంతరించిపోతూఉండేది. కాని, ఆనాడు, కంటిమీద కెప్పుడు చాల్చుకుంటూ రాత్రంతా కూర్చున్న దీక్షతో అతని నిశ్చయాలు పూర్వాయమీద కిలాక్షరాల లాగ అకుకురిస్తాయి. వీరాస్వామి మళ్ళీ మొదటి కోణాల వీరాస్వామి అయిపోయేడు.

“బాబూ, డాక్టరుగారూ, నా బుద్ధి తక్కువ వల్లై లేనేమి, దాని అదృష్టం లేక పోలేనేం అది పోయింది. ఇక నాకుమారుండే, ఇదే వాప్రాణం. ప్రాణం ఏమిటి, అంతకంటే ఎక్కువది. నా దీక్ష కోసం ఇచ్చేయమన్నా ఇచ్చేస్తాను. ఎంత శిర్పయినా మీరు చూడకండి. ఎలాగోలాగ సంతోషిస్తాను. మీరుమాత్రం దీన్ని మామూలుమనిషిని చెయ్యాలి” అన్నాడు వీరాస్వామి.

“నువ్వుంతలా చెప్పారీటోయి. నీభార్య దురదృష్టవంతురాలు. ఒకవిధంగా అదృష్టవంతురాలుకూడా. ఆజబ్బు ఏచ్చేక ఎక్కువకాలం యాతనపడేకంటే, వేగం పోవడమే మంచిది. కాని, ఈపిల్లఅంటేనే నాకు ఎంతో విచారంగా ఉంది. పాపం, అప్పుడు మందుకు వచ్చినప్పుడల్లా, ‘డాక్టరుగారూ! ఒక్క రెండునందలయితే చాలునుకదండీ మాఅమ్మజబ్బు నయంకావడానికి’ అంటూ ఉండేది. అంత తెలివయిన పిల్ల-పిపికా, పట్టుడలా, చాకచక్కిం ఉన్న పిల్ల ఇలా విపోయిందంటే... అందులోనూ నువ్వు మళ్ళీ నీ మొదటిపద్ధతికి వచ్చి, ఊర్లో పేరూ వట్టూ లేవు కొంటూ ఉంటే.....”

“ఏమిటో బాబూ, ఆ జీవసాయంత్రం నేనూ విపోవలసినవాణ్ణి. అంతా ఉరికి సిద్ధం చేసుకొన్నాను. అసలీదీ చచ్చిపోయిందనే వారెక్క. అంతలో ఇప్పుటిలాగే ‘అమ్మా, అమ్మా, వస్తున్నా’ అని కేక పెట్టింది. అందువల్ల నేను బతికినా, అది ఇలా అయి పోయింది.”

“ఇది చిత్రంగానే ఉంది. మామూలుగా కొందరికి నిద్రలోనే లేవడం, తిరుగుడం, మాట్లాడడం, పని తుంటుం చేసుకోవడం, తరవాత ఇదన్నీ జ్ఞాపకంలేక

పోవడం అన్నది ఉందిగాని, ఇలాగ ఆ మనపటిపిల్ల కానేకాదన్నట్లుగా ప్రబుగా ఉండడం, ఉండుండి అంతా ఒక వాటకంలాగ చెయ్యడమూను. ఆ జీవసాయం, వాళ్లన్నీ నను నిద్రపోయిఉండగా కిందపడి చచ్చి పోయిఉంటుంది. ఆ లేవడమూ తనే, లేవడమూ తనే, దబ్బుమని నేల పడిపోవడం, మళ్ళీ ఎలాగో తీసుకొని వెళ్లి మందంమీద పడుకోవెట్టడం, తను ఇంతా బ్రతికే ఉండటంలాని అప్పుడన్నటువంటి మాటలన్నీ అవడం.. ఇదంతా జరిగే తరవాత ఏమీ జ్ఞాపకం ఉండరుకదూ?”

“జ్ఞాపకం ఏమిటి బాబూ, అసలు మరి, ఆలోచన అన్నవే ఉన్నట్టనిపించదు. ఒకొకమాటు ఇదంతా వడిచిన పనులమూలంగా చేస్తుంది. మరొకప్పుడు తనలో తనే ప్రశ్న, జవాబు—అలా గంటలకొద్దీ మాట్లాడు కొంటూ కూర్చుంటుంది. ఉండుండి ‘అమ్మా, రమ్మం టున్నావుకదూ. ఇదిగో రైలుపట్టాలు, అడుగో రైలు వస్తున్నది. అబ్బ, మధ్యలో ఎందు కాగిందో? అడుగో, అని పన్ను దిగకరయకొని ఉండిపోతుంది. మరి ఇది కుదరదా బాబూ?”

“ఏమిటో, ఏమీ చెప్పలేకుండాఉన్నాను. కాని ఒక్కటి, ఆ మనలోకంజ్ఞానం వచ్చిన సమయంలో నయినా ఇంతకంటే కొంత నయంగా ఉంటున్నదా?”

“అప్పుడూ ఇంతే బాబూ. ఉండుండి, ‘అమ్మా’ అని పిలిచి, తను ఆరేతళ్ల పిల్ల లాగు, ‘అమ్మా, అమ్మ ఉండేదే, నాకు బడికి వెళ్లడానికి అన్నంపెట్టి గొను తోడిగేది. ఏమయిఉంటుంది? చచ్చిపోయిందంటుంది అత్తయ్య (అంటే మా పెద్దక్కలెండి). ఏమో, నిజమే కాబోలు, ఎందుకు చచ్చిపోయిందో? నాన్న కొట్టే నేడుకాబోలు’ అంటుంది బాబూ, దాని చిన్న తనంలో ఒక్కమాటు ఎందుకో కోపంవచ్చి పాళ్ల ముక్కు కొట్టేను. అదీని, మా మేనమామకొడు కొకడు పరిగిపోయిందని రైలుకింద పడి చచ్చిపోయేదని దాని ఆరోపిట ఉత్తరం వచ్చింది. బాబూ, అప్పుటి నుండి రైలుపట్టాలన్నా, రైలుఇంజను కూతలన్నా కొన్నాడు భయపడేది. ఆ రెండూ చిన్నప్పుడే మనిని

పోయినది ఇప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చేయి. తక్కినవన్నీ మాత్రం మరచిపోయింది. రోజు కొక మాడునాలుగు మాల్లనా ఈఫిట్లు వస్తాయి బాబూ."

"అయినా అప్పటికంటే కొంత క్లిష్టమైనదూ, మనపటంత ఉధృతం లేదుకదా, కాని, ఆ మరువూ అదీ ఆ జీవక క్తిప్రభావమే. లేకపోతే ఆ మామూలుగా కొంత ప్రపంచజ్ఞానం ఉన్న సమయంలో వాళ్లమ్య జబ్బుగురించి, చావుగురించి, ఏమీ జ్ఞాపకంలేక పోవడం. అలాగే ఉంటే ఆ దుఃఖానికి భయానికి బ్రతికే లేకపోవును. నిజంగా కూడా ఆత్మహత్య చేసుకొనిఉండును. అయితే ఇది ఇన్నాళ్లలో కుదురుతుందని ఏమీ చెప్పలేను. ఆ యిట్లు మార్చేయడం మంచిపని చేసేవు. పిలయినంతమట్టుకు కొత్తకొత్త ప్రదేశాలనూ, మనుష్యులనూ చూసేలాగ చూడు. తనకు కావాలన్నా అక్కరలేదన్నా ఏ గ్రామఫోనో, రేడియోనో కొని, అది సంగీతం తరుచు వింటేలా చెయ్యి. తరుచు సినిమాలూ అది చూపించు. అయితే అక్కడ

ఈ ఫిట్లు వస్తే చిక్కేగాని. అయినా ప్రయత్నించి చూడు. ఎప్పుడోమట్టి మామూలుగా ఉన్నప్పుడు దానంతటలే జ్ఞాపకం రావాలి. వాళ్లమ్య జబ్బూ, తను రాత్రింటిగట్లు బట్టలు కట్టడం అదంతాను. అంతవరకూ..."

అని ఇంకా ఏమో దాక్టరుగారు అంటూ ఉండగా, "అమ్మో, అమ్మో వస్తున్నా, ఇదానో, ఇప్పుడే అంటూ వచ్చి, ద్వారబంధం తెలుకొచ్చి అయి నట్లుగా అందు మీద మెడ ఉంచి పట్ల విగించి, కళ్లు మూసుకొని, బోరగిలా పడుకొని, "అదానో వచ్చింది ఇంజన, అమ్మో." అని పెద్దకేక పెట్టి మెడ పక్కకు వేలవేసింది.

దాక్టరుగారు లేవనియ్యబోతే, "వద్దు బాబూ, ఉండనియ్యండి. తీస్తే 'నేనూ చచ్చిపోయేను' అని గొధిమని కేలకు పడిపోతుం" దన్నాడు పతికి పలకని గొంతుతో కిరాపావ్వి.

స వ రణ

గతసంచికలోని వ్యాసమండూ నాగార్జునకొండశిల్పములను చర్చించుచు ౨వ యవనరూపశిల్పమును దైవాసియనురూపముని చెప్పితిని. పండిత బాంసురాట్ట్యుగారు ఆ చిత్రము దైవాసియనుచిత్ర మయిఉండవచ్చునని ఆభిప్రాయమును నూచించిరనిసయితము వ్రాసిరి. కాని ఆచిత్రము దైవాసియనుచిత్రము కాదు. చిత్రంలో ముగ్ధునవలగుదు దైవాసి కుగులు కలరు. వారందరు వేదాంతవేత్తలే. యవనదేవతలందు సయితము ఒక దైవాసి యగు కలదు. అతడు నాటకకళ కథిపతి యగుటయేకాక, సురాపానదేవత. ఈ దేవతను ఋగువుల దేవతగా సయితము వాళ్లు కొలుచుచుండెడివారు. అతని కొక శిష్యుడు కలదు. ఈ శిష్యుడు సిలేనస్. ఇతనిని ఒక ముగుసరి త్రాసుబోతుగా యవనలు చిత్రించెడివారు. ఆ నాగార్జునకొండశిల్పము ఈ సిలేనస్ చిత్రమని నా నమ్మకము.

మరొక చిన్న విషయ మేమన, ఆల్బాండరు దైవాసియనుయతిని దర్శించెనని ఒక కథ వ్రాసిరి. అది పొరపాటు. ఆయన దయ్యోగ్నిను.

ఆమంచర్లగోపాల రావు.

నాడీజాతకములు

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

జాతకాస్త్రమునుగూర్చిన గ్రంథములు మన దేశములో ఆదేశము లున్నవి. వానిలో నెల్ల నాడీగ్రంథములు అపూర్వము లయినవి. అత్యశ్చర్యకరమైనవికూడ. లోకకల్యాణార్థమై మన ప్రాచీన మహర్షులు వీనిని రచించినవారని ప్రతీతి. మన దక్షిణ దేశమందు ఈ నాడీగ్రంథములకు చాల ప్రచారము కలదు. చాలవరకు ఇవి అరణభాషలోనో, సంస్కృత భాషలోనో వ్రాయబడియున్నవి. తెలుగు, కన్నడము మున్నగు ఇతర దేశభాషలలో సంయితము కొన్ని చూపట్టుచున్నవి. ఉత్తరహిందూస్థానములోకూడ ఇట్టివే కొన్ని గలవేమో! ఈగ్రంథములలో కొన్ని పద్యరూపముగా, మరికొన్ని ప్రశ్నోత్తరరూప మయిన వచనముగా నిబంధింపబడియున్నవి. వర్ణి విశ్వామిత్ర సంవాదముగనో, నారదుడు పార్వతీ దేవి! ఉపదేశించినట్లో, మరి ఎవ్వరో వేరొకరి చెప్పినట్లో ఈగ్రంథములు వ్రాయబడియుండుట భృగునాడి, శుక్రనాడి, బుధనాడి, చంద్రనాడి, నంది నాడి, స్రువనాడి, కుమారనాడి, కాళికనాడి, నారద నాడి ఇత్యాదులు మనము వినుచున్నాము.

ఈ నాడీగ్రంథములు కాస్త్రగ్రంథములు కావు. అనగా, బృహజ్ఞాతకము, బృహత్పరాశరహోర, తైమినినూత్రిములు, సారావళి మున్నగువాని కంటెవి కాదనట. ఒక్కొక్క నాడీగ్రంథములో అసంఖ్యాకములయిన వ్యక్తిజాతకములు వ్రాయబడియున్నవట! అనుటచే ఇవి జాతకముల సంపుటములు. ఎన్ని నూర్ల, అథవా, వేల సంవత్సరములక్రింద ఈ గ్రంథములు రచింపబడినవో మనకు తెలియదు. తెలుగు కొను ఉపాయముసంయితము కానరాదుకూడ!

సపంచమందలి మానవుల జాతకములన్నియు

ఈ నాడీగ్రంథములలో వ్రాయబడియున్నవని నమ్మువారున్నారు. జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు వలసినంత ప్రావీణ్యము సంపాదించుటకు తగినంత బుద్ధి, చాలినంత ఆయుస్సు, సరిపడునంత అవకాశము - ఇవి లేని ఈ పాసి కలియుగమునందలి మానవులు సులభోపాయముతో తమతమ జాతకఫలములను తెలుసుకొనుటకై లోకహితైషులగు మన ప్రాచీనమహర్షి పుంగవులు ఈ నాడీజాతకసంపుటగ్రంథములు వ్రాసియుంచినట! అనగా, గడచిన ౫౦౫౦ సంవత్సరములనుండి పుట్టిగిట్టిన వారియొక్కయు, ఇకముందు కలియుగాంతముదాక జనించువారియొక్కయు జాతకములన్నియు ఈ గ్రంథములలో ఉన్నవట! ఈసంఖ్య ఎంత గొప్పది అనునో, మన అల్పబుద్ధికి అందని విషయము. ఇది అసంధనమని భావించునంతటి ప్రాపంచికవిజ్ఞానము కలవారు కొందరు ఒకవిధముగా దీనికి సమన్వయము కల్పించెదరు. ఖండాంతరముల గొడవ మాని భరత ఖండపుమహర్షులు భారతదేశవాసులకుమాత్రమే యీ జాతకపాతకర్యములు కల్పించినారట! వీరి యుక్తిరమ్యముగానే యున్నది. దీనిచే మన మహర్షుల క్రమ నూటినండి వరుసారింటికి తగ్గించినట్లయినది. మంచిదే! మనుషుటి కాలముమాట అట్లుండగా మారేండక్రింద జనించిన మనుష్యు లిప్పుడు సాధారణముగా లేరనవచ్చుకదా! అప్పటికి భారతదేశములో అధమపక్షము ౨౦ కోట్లయినా జనసంఖ్య ఉండు ననుకొనవచ్చును. ఆఇరవైకోట్ల జాతకము లిప్పుడు పనికిరావుకదా! ఇప్పుటి జనసంఖ్య రహూరమి ౧౨ కోట్లు. మారేండకు ముందు గలిగించినవా రెన్నికోట్ల? ఇక ముందు రాబోవువా రెన్నికోట్ల? ఇది గమనించితిమేని, ఎన్ని జాతకములు నాడీగ్రంథములలో వ్రాసి యుండవలయునో, దీనితోక మగుచున్నది.

ఇది ఇట్లుండ, ఇన్ని జాతకములును సిద్ధపరచుటకు కాల మెంత కావలయునో? కశ్యపవిద్వాంసులు సమావేశము కావలయును. అసభకు పార్వతీదేవి అగ్రాసవాధిపత్యము వహించవలసియున్నది. ఈ సభలోనే వశిష్ఠుని సిద్ధాంతము, విశ్వామిత్రుని పూర్వపక్షము, వశిష్ఠుని జవాబు, పార్వతీదేవీత్వపు ఈపద్ధతితో వదలవది కాళికనాడి. పార్వతీనారదుల సంవాదముతో వదలవది వారదనాడి. ఇట్లే ఇతరనాదులు కూడ. ఇట్టి సభాకార్యక్రమమునో ఒక్కొక్క జాతకునికి పంజరెండుభావముల ఫలములు నిర్ధరింపవచ్చుట! ఇంతకథ జరుగుటకు జాతక మొకటింటికి కనీసము ౭క గంటకాలమయినా కావట్టవా? త్రికాలస్నానసంధ్యలు, జవరేపములు, వైశ్యదేవబ్రహ్మయజ్ఞములు, అతిథిపూజాపునస్కారములు మొదలగు నిత్యవిధులను సక్రమముగా జరిపినతరువాతకదా మన మహర్షులు ఇట్టిసభలకు రాగలరు? ఇక, పార్వతీదేవివ్రాత్రము చేరువనులే లేవా? దిన మొక్కటింటికి గరిష్ఠపక్షము మూడుగంటల కాలము ఈ జాతకనాడీసభాకాలక్షేపమునకు ఈమహనీయులు అవకాశము కల్పించుకొగలరనుకొందము. అయినచో, దినమొక్కటికి మూడు నాడీజాతకములు సిద్ధమయినట్లు. తెలలో రెండునూడు దినసములు అసిద్ధమనాదులను వదలి లెక్కించుచి మేని, సరాసరి ఏడాదికి ఒక్క వేయిజాతకములు తయారగును. అనగా, కోటిజాతకములు వ్రాయుటకు రమారమి పదివేల సంవత్సరముల కాలము పట్టునని లేలుచున్నది! మహానుభావులగు మహర్షుల కింతకాల మక్కరలేదని వాదించుకొమో? పోనిండు. దినమునకు మూడు జాతకములవలెనగునని చూడుడు. నేడు భారతదేశములో నన్ను రక్షింపట్ల వ్యక్తులకుమాత్రము జాతకములు సిద్ధమగుటకు ౧౨వేల సంవత్సరము లయినా పట్టును. ఇక, కలియుగాదినుండి గతించినవారి, ముందు రాబోవువారి గతి ఏమా?

యత్కికాలరగు కొందరు మరియొకవిధముగా సమాధానము చెప్పరును. దివ్యదృష్టిసంపన్నులగు మహర్షులు తమ నాడీగ్రంథములను చూచుటకు ఎవ్వరు రాగలరో, ముందుగా నిర్ణయించుకొని, అట్టి భక్తులకు ఆ

భంగము కలుగకుండ, వారి జాతకములు మాత్రమే వ్రాసి వారని వీరి యుక్తి. కావచ్చుకేమో! నాడీగ్రంథాధికాగలకు పూర్వజన్మములో, ఏకారణమువలనవైనా సరే, ఎవ రెవరు అపవ్యవధియుండిరో, వారి జాతకములు మాత్రమే ఈ నాడీగ్రంథములలో వ్రాయబడియున్నవని ఎవరై నా వాదించినా, మనము కాదనలేము.

ఎట్లయిన నేమి, ఎటు చూచినా, ఇది తీర్పురాని సమస్య అనటకు సందేహము లేదు. ఈగ్రంథముల రహస్యము ఆభేద్యమైనది. ముద్రాణములు నేటిదాక ఈ వాఙ్మయమును స్పృశించుభాగ్యమునకు నోచుకోలేదు. ఈ గ్రంథములన్నియు తాళపత్రములలోనే వ్రాయబడినవి. వంగిపారంపర్యముగనో, దానవరీవర్తనముల మూలముగనో, వాస్తవభువనములకనో, ఇవి సంపాదించుకొనగలిగిన పుస్తకంతులు వీనిని మూలభవమునలె గుర్తుపరచి కాపాడుచున్నార. తమ జాతకమునకు ప్రాచీనమహర్షు లేమి ఘోషింపము చేసిరో, కనుగొనవలయునని కోరి తత్కృత్యయించినవారినుండి సందర్భాపారముగా, పాతికరూపాయలో, నూట పదార్థా స్వీకరించి నాడీగ్రంథాధికాగలు పృచ్ఛకుని వాస్తవభువనో, జాతకమండలిలో పరీక్షించి ఆయా భారమున తమ నాడీగ్రంథము నందలి జాతకములలో పృచ్ఛకునికి తగిన జాతకము పెత్తి చదివి, వినిపించి వ్రాసుకొమ్మనట సామాన్యచారము. అనేక సమయములలో సర్వసాధారణముగా, అయిదారు జాతకములను చదువుటయు, వానిలో చెప్పబడిన ఫలములను తన జీవితానుభవముతో పోల్చుకుడు పోల్చుకొని, ఏజాతకపు ఫలములు తనకు పరిపూరితమనని తోచునో అదే తన జాతక మనుకొని దానిని వ్రాసుకొని సమస్య జైతనని సంతోషించుటయు సంభవించుచున్నది. విశేష మేమనగా, ప్రతిజాతకమునకును జాతకుని జన్మగ్రామాదుల కర్షణము, పూర్తిగా చేరు, తిల్లి తండ్రుల నామములు, అన్నదమ్ములయొక్కయు, అక్కపల్లెండ్రయొక్కయు వివరములు, వారిలో గతించిన అభాగ్యుల సంఖ్య, ప్రస్తుతించిన నాటిదాక జరిగిన ముఖ్యసంఘటనలు ఇత్యాదులు పృష్ఠముగా, అత్యధిరగ్ధికరముగా వ్రాయబడి

యందును. ఇట్టి పరిస్థితులలో నాడీగ్రంథముల మాతో త్యక్తములపై జనులకు అపారవిశ్వాసము కలుగుట వింత కాదు. త్రికాలజ్ఞానసంపన్నులయిన వృద్ధ నారదాదిమహాతపాధులచే, ఎన్ని శేల దేంద్రులకు పూర్వమో, తమ జాతకములు గుఱింపబడి, గ్రంథస్థము చేయబడి, తమశారకై కాదుకొనియున్న వసు నవ్య కము వచ్చినపుడు, జాతకులకు కలుగు ఆశ్చర్యగ్రాసంద ములకు పారము లేదు. వారి భాగ్యమే భాగ్యము!

ఇంకే కాదు. కొన్ని నాడీగ్రంథములలో జాతకుల పూర్వజన్మవృత్తాంతములు, పుణ్యవృత్తముల పరిజానము, ఎన్ని జన్మములకు ముక్తిమో, కైవల్యమో రాగల దను మార్గమున్నగు విచిత్రాంశములు చెప్పు బడియున్నవి. ఈజన్మములో ఊరు, కేరు, వృత్తి మున్నగు వివరములు వానశ్యునకు నచ్చువట్టుగా, సరిపోయిన వని బోచినపుడు, పూర్వజన్మపునర్జన్మముల కళ్ళు సయితము విశ్వాసపాత్రము లేల కారాదు? మహర్షుల నూత్నముల అమోఘములు కదా?

నా మిత్రులలో పోదగు రిద్దరు (దాదాపుగా పాతికసంవత్సరములనాటి మాట) ఒక నాడీగ్రంథము నుండి తమ జాతకములను వ్రాయించుకొనిరి. మామూలు పద్ధతిలో కేర్లు, సంబంధములు, అనుభవములు, ఇందు మించుగా, అప్పటిదాక సరిపడుటచే, ఆ జాతకఫలములపై అపారవిశ్వాసము వచ్చినది వారికి. స్నేహితులు నలుగురు చేరినోట్ల తమ పూర్వజన్మపునర్జన్మ కథలను విస్తారముగా అభివర్ణించుచు సంతోషించుట వీరికి అలవాటు. వారిలో శ్రేష్ఠునికీ అధ్యాత్మికవిద్యపై ఎక్కువ ఆభిమానము, తమ్ముకు నుంచి ప్రాపంచిక విద్యావంతుడు. అపారమైన సంపత్తి, కొల్లలుగా భోగభాగ్యములు ఇతనికి రాగలనని నాడీగ్రంథము జాతకఫలము చెప్పినది. అన్న గొప్ప పుణ్యపురుషుడనియు, ఈ సృష్టికర్తయొక్క రాగల జన్మమే అతనికి కట్టకడపటి దనియు, అప్పుడు రిపుక మోక్షము సిద్ధించు ననియు నాడీగ్రంథములో ఏర్పడినది. అపారమైన సంపత్తితో భోగభాగ్యములు పామనశ్యపద్ధతులతో, సర్వసాధారణవృత్తితో కచ్చుట అపాద్య

మని విశేషాలియగు తమ్ముడు నిర్ధరించుకొని, అభివృద్ధి నూచకమై, పెంకు అయిదువందల రూపాయల నిచ్చుచున్న వృత్తిని పరిత్యజించి, గుర్రపుసంచెముల లాటరీ లగు వాడకచేసుకొని, ఆస్పత్రిలో సర్వస్వము కోలు పోయి, వేలకొలదిగా ఆస్వలు చేసి, కుటుంబధర్మ సామర్థ్యము వశించగా, ముక్తిద్రవపాలయి, దేశక్రిమ్యురిగా పడరానిపాట్లు ననుభవించి, హీనపరిస్థితులలో, నడివయస్సు వచ్చిరాకయే, ఇహలోకయాత్ర చాలించుకొన్నాడు. అతని పునర్జన్మ మెట్లున్నదో తెలుసుకోగల భాగ్యము మనకు లేదు. ఇతని అన్న మాత్రము అతిగప్పముతో కిరీరయాత్ర గడపుచు, మోక్ష మతిస్థినిహితముగా నుండుటవలన, తా నొక అవతారపురుషుడనియే విశ్వసించుచు, ముక్తికొరకై యెదురుమాచుచున్నాడు. ఒకవిధముగా ఇతడు యోగియే. అది యట్లుండె.

ఈ నాడీజాతకములలో ఒక వైచిత్ర్యము చూపట్టుచున్నది. గ్రంథమును చదివించి, జాతకమును వ్రాసుకొనువచున్నదాక ఫలములు సముగ్రముగా చెల్లి నచ్చుటయు, అటుతరువాతి ఫలములు చాలవరకు తారుమారుటయు ఆశీకుల అనుభవము. మహర్షుల వాక్యములు అసత్యము లగుట ఈ కలికాలప్రభావ ముకొని వారిలో పలువురు తృప్తిచెందుచున్నారు. ఇదేమో మోసమో, కలకట్టో కావచ్చు ననుకొను వారు మరికొందరు. భావిఫలములు చెప్పుచుండర్థములో "పూర్వజన్మపాపము కాలించినచో [ఇది] జరుగును, [అది] జరుగును" అనుమాటలు నాడీగ్రంథములలో వ్రాయబడియుండుట సామాన్యచార మగుటచే, తమ పాపఫలము పరిహారము కాలేదేమో అని భయకొందరు పెమ్మడిపడుచుండుటయు కలదు. మొత్తముమీద ఈ నాడీగ్రంథములు అర్థముకొని వ్యాపకములు.

కాని, ఈ గ్రంథములను వ్రాసినవా రెవరో, వారు వాస్తవముగా మహామహాపురో! వారి కిట్టి సామాన్యమానవులు ఊహించు వీలులేకట్టిరి. వారదుడు, విశ్వామిత్రుడు, వశిష్ఠుడు, పార్యుతి, సందీశ్వరుడు మున్నగు వారు అరవభామలోనో, అంద్రభామలోనో జాతకఫల చర్చ జరిపిరినికొని, జాతకములు వ్రాయించిరినికొని

వికృతములు సామాన్యార్థముకదా? ఈ కథాకలాప మంతయు దేవభాషలోనే జరిగియుండవలయును. అయినచో, దేవభాషలోనికి ఆగ్రంథములను ఎవరు, ఎందరు ఏకాలములో పరివర్తముచేసిరో? ఆ మూలగ్రంథము లెందున్నవో చెప్పవారు లేరు. ఒక వేళ, ఇవే మూల గ్రంథము లేమో?

ఏది ఎట్లయిన నేమి, ఈ నాదీజాతకములలో చెప్పబడిన ఫలితములు మాత్రము ఆశ్చర్యకరము లయినవి. కాని, ఏయే గ్రహస్థితియోగములు కారణముగా, ఇంత నూత్నఫలములు సాధింపబడినవో, ఆ రహస్యము మన మీగ్రంథములనుండి తెలుసుకొనవలయున్నాము. మన కిప్పుడు లభించు జ్యోతిష్యాస్త్రగ్రంథములలో చెప్పబడిన గ్రహయోగాదులవలన ఊరు, పేరు, బంధువుల కథలు మున్నగా, నాదీగ్రంథములు వర్ణించురీతిగా సాధించుట సాధ్యము కాని పని. అనుటచే, ఏకొందరు భాగ్యకాలురలో ఇవి ధవార్జనమునకు పనికివచ్చుచు న్నువేకాని జిజ్ఞాసువులకై నా, విద్యార్థులకై నా ఉపయోగపడుట కష్టము.

అనుభవములేనివారికి తాత్కాలికముగా నాదీ గ్రంథములపై కలుగు విశ్వాసమును కనిపెట్టిన కొందరు ఇటీవల “నాదీజ్యోతిషము” చెప్పెదమని బోధులు తగిలించి జనులకు ద్రుమకలిగించుచున్నారు. తన పేరు ప్రకటించుకొనక, మీనమో, మేషమో అనుపేరు పెట్టుకొని, “నాదీజ్యోతిషము” అను పేరుతో కొన్ని పుస్తకములు ఈమధ్యనే ప్రకటించి, ఒకానొక గ్రంథ కర్త డబ్బు గడించినాడు. అకేతో ఈగ్రంథములను కొని చదివిన విద్యార్థులు మోసపోలిమని నోరు చప్పరించుచున్నారు. ఇదికాక, ఈ నాదీగ్రంథములవలన జ్యోతిష్యాస్త్రమునకే కీడువచ్చిన దనవచ్చును. ఏలందురా? జాతకఫలములు తెలుసుకొనగోరువారు ప్రాచీన సంప్రదాయము ననుసరించి ఈరాశ్యాస్త్రజేతలతో జాతకములు వ్రాయించుకొనుటకు మారు నాదీజాతకములకు ప్రాకులాడుట పరిపాటి అయినది. నాదీజాతకములు అనుభవమునకు రానివారు శాస్త్రములపైననే విశ్వాసమునుబోలుచువుచున్నారు. జ్యోతిష్యాస్త్రముపై జాపాదరము తగ్గుటచే, జోతిష్కులకు సాధారణముగా

జీవిక నశించినది. శాస్త్రాభ్యాసమునకు, కాలసిన ఉత్సాహము విద్యార్థులలో తగ్గుట ఈ పరిస్థితుల ఫలము. శాస్త్రాభ్యాసానికి ఇది అంతయు గొప్ప ప్రతిబంధక సామగ్రికదా!

ఒక్క ఉదాహరణమును చూడుము.

౧౯౧౩వ సంవత్సరమున ఏప్రిలు నెలలో ౩వ తేదీనాడు (౧౮ ఉత్తరాషాఢాంశలో, ౮౧ పూర్వశేఖాంశలో) జనించిన నా మిత్రు డొకడు కలదు. సాయంకాలము ఒగంటలవేళ జననముని అతని పెద్దలు వ్రాసియుంచినారు. పసితనముండే, ౧౯౨౪వ సంవత్సరమున ఏప్రిలు నెలలో, నా మిత్రుని తండ్రి ఇహలోక యాత్ర చాలించుకొన్నాడు. ౧౯౨౬ వయస్సులో (౧౯౩౧ డిసెంబరు) వివాహమైనది. ౧౯౪౪వ సంవత్సరమున ఫిబ్రవరి నెలలో (౩౧వ యేట) బంగారు పంటి భార్య కాలభర్యము నొందుటచే నామిత్రుని జీవితమునకు అంధకార మావరించెను. అంగ్ల భాషాభ్యాసము చేసి, ఉపాధ్యాయవృత్తిలో పట్టభద్రుడై, నిర్మలమయిన జీవయాత్ర సాగించుచున్న సాధుశిలు డితడు.

పైసామగ్రితో చలినవారు సాయనముగనో, నిరయనముగనో జాతకకుంపలి నుణించి, తమతమ వాడుక కనుగుణముగా, దహపద్ధతులతో పైఫలములను సాధించుకొనవచ్చును.

చిన్నవయస్సులోనే గృహిణి గడించినది. ఆమె వలన కలిగిన సంతానముసయితము చేతి కందలేదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో పునర్వివాహసమస్య బహులు దేరకమానదు కదా? కాని, భావిజీవితములో నయినా సుఖ మున్నదో లేదో యని నా మిత్రునికి ధయము. మిత్రుల ప్రోద్బలము వలన, తన జాతకమునకు ప్రాచీనమవార్లు లేమి ఫలము చెప్పినాలో కనుగొనవలయునను బుద్ధి నా మిత్రునికి కలిగింది. వారద నాదీ వాక్రయించి, యుగపుల్లించి, తన జాతకమునకు సప్తమ (౭కేత్ర) భావమునుమాత్రము చదివించి వ్రాయించుకొన్నాడు. అరవభాషలో మన్న ఆగ్రంథమునకు తెలుగు తెలిసిన ఒకానొక తమిళసోదరుని భాషాంతరీకరణమిట్లున్నది!

వారదుడు:—“పార్వతీ! భూలోకము, భువ
లోకము, సువర్లోకము, జనలోకము, తపోలోకము,
మహాలోకము, సత్యలోకము అను లోకములలో,
వానికి ప్రాకారము లోకములలోనూ ఇక్కడ అక్కడ
ఎక్కడైనా, తూర్పుగాను పంచరించును, దీర్ఘత
లను తీర్చును. దైవధర్మగల మహావ్యూహ సంచరములు
తీర్చును. దైవధర్మ లేనివారికి నేను చెప్పును. రాక్షసు
లకు చెప్పును. దేవతలకు, మానవులకు, ఉపకారసంఘ
ధములు తెలియజేయును. వివిధముగానైనా భిన్న
ముందు.

కన్యాలగ్నము. దానిలో సుఖముగా కేకు
వున్నాడు. గురువు నాల్గింట, కుజుడు, బుధుడు
అరింట, రవిరాహువులు ఏడింట, శుక్రచంద్రులు ఎనిమి
దింట, శని తొమ్మిదింట ఉండగా జనించినబాలని
ఫలము చెప్పుచున్నాను:—

ర	కు	శ	
రా	చ		
కు	రాశి కుంఠి — (వారదనాది)		
బు			
గు			ల కే

అంద్రవగరులలో పుట్టింది, కీర్తిగా ఇతని
పేరు కాపుకొంటారు. ‘చిన్నకృష్ణ’ అని చెప్పు
వచ్చును. దానికి తరువాత—అని యుండును.
అతని తండ్రి చైకుంకవాసుని, నేను
ఎవ్వడూ పూజ చేయుచుండే విష్ణుని పేరుతో
—అని పిలువబడును. ఇతని పేరు కడపటి—
అని యున్నది. తల్లి రాముని భార్య అగు సీత అని
పిలువబడును. పంచపాండవుల స్నేహితు డయిన
శ్రీకృష్ణుని ఇతిరవాసుము కలిగిన నాడు ఇతని అన్న.

ఇతని తమ్ముని పేరు చైకుంకవాసుని మరియొక
పేరు.

పూర్వీకధనము పాడయిపోయినది. పూర్వీకవగర
ములో ఉండడు. ఇతని అన్న సహా పూర్వీకవగరములో
ఉండడు. కడపటి తమ్ముడు ఇంకొక్క వగరములో
నున్నాడు. ఈ జాతకుడు యోగవంతుడు.

పార్వతి:—వారదా! విధిపైన యోగము?

వారదుడు:—వినుము. కడపటి తమ్మునికి
తండ్రిధనము కొంచెము అయినా ఉండడు. ఇంకొక
రికి ఇతడు కుమారుడై, అనగా దత్తుపోయినాడు.
ధనము ఎక్కువ లేదు. సుఖము లేదు. ఇతడు అక
యోగము కలిగినవాడు. ఉద్యోగపు చదువు ఎక్కువ
లేదు. ఈ జాతకుడు యోగవంతుడు. అన్న ఇతరులను
జెదిరించి గంభీరముగా యోగము జరుపుకొనును.
అన్నదమ్ములలో జాతకునికి ఎక్కువ యోగము.
యోగవంతుడే! సంచరము లేదు. భార్య వచ్చినతరు
వాత మంచియోగము. ఆ భార్యగుండా యోగము అను
భవించినాడు. తరువాత యోగము పాడయిపోయినది.
భార్య పోయినది. పరితాపముతో పోయినది. లక్ష్మి
అని పేరు కలిగినది. ఆమె మహాలక్ష్మివలె ఉండినది.
ఆ భార్య కొన్ని దినములే సంచరము చేసును.
ఎవ్వడూ కోరిగానే ఉండినది. వ్యాసకోగము.
గర్భము భరించినది. ఆ గర్భము పాడయిపోయినది.
ఫలితము కాలేదు. అవస్థ అయినది. దగ్ధరసంబంధము
కాదు. రెండవభార్య ఇంకా దూరమునుండి వచ్చును.
ఆ భార్యవలన వచ్చిన యోగము పోయినది. అవస్థ సంద
భించినది. భార్య పోయి కొంతకాలము గడచినది.
సంచరము జరిగినది. 30 సంచరములవయస్సులో,
మకరరవిమాసములో గండము. ఏనుడు ఇచ్చినా
ఉబ్బుసము, వ్యాస ఎక్కువ అయి, కడుపు పెద్దదై,
అస్త్రీ తపించినది. పెండ్లి అయిన ఒక సంచరము
లోపలనే కోగము ప్రారంభమై ది.

పార్వతి:—పూర్ణముగా కోగము ఎక్కువ
అయి వ్యాసతో ననిపోయినది అని చెప్పితే, వారదా!
రెండవభార్య ఎవరు?

నారదుడు:—రెండవభార్య కలము కలిగినది, ఆమె అందమైనది, లక్ష్మికి సమానమైన వేరు.

పార్వతి:—అవే లేదు? నారదా! భాగ చెప్పుము. కంకరుని పేరా, ఏ వేవరి పేరు? ఎవరి పేరు? పరస్పరి పేరా? న్యాయముగా చెప్పు.

నారదుడు:—లక్ష్మిని అంద మున్నా, లక్ష్మి అని పేరు కాదు. పరస్పరి పేరు కాదు. సాధారణముగా కలియుగములో ఉండే వేరు. భార్య ఎట్లు వచ్చును? ఎవ్వరై వచ్చును? అని యోచించి, గంగ వ భావమును గురించిన కాండలో తీవతి అయిన కన్యకుగురించి చెప్పియున్నాను. ఆ కాండ జాతకుడు వినవలయును. ఇంకెవ్వరూ వినకూడదు. ఆ కాండలో భార్య పేరు, ఆమెజాతము సరిగా చెప్పుచున్నాను. ఆశ్రీతే ఇతడు వివాహమాడవలయును. దానిలో మర్యము చెప్పియున్నాను. వివరముల పూర్ణముగా చెప్పినాను.

పార్వతి:—ఏసంవత్సరము వివాహము జరుగునో, చెప్పుము.

నారదుడు:—తారణ నామసంవత్సరములోనే వివాహము జరుగును. గంగ కాండలో వివరములు చెప్పినాను, సమృద్ధిగా.

పార్వతి:—భార్యలు ఇద్దరూ, ముగ్ధరూ? ఎంతమంది? నాకు సంకేహమున్నది. తీర్పు నారదా! పూర్ణముగా ఏవవభావాధిపతి స్వ క్షే త్ర ము లో ఉండినా కూడా, కళత్రతోషము ఎట్లు వచ్చివది? ఇంకొక్క సంకేహము కొంత ఉన్నది. చంద్రకేంద్రములో సుక్రము ఉండుట నుంచి దయివది. ఎనిమిదింటి ఉండిన చెడుపు పూర్ణముగా లేదు. ఈ సంకేహము తీర్పు నారదా!

నారదుడు:—అమ్మా! విను చెప్పుచున్నాను. ఏమిట రవిరాహుపు లండుటచేత భార్య చనిపోయినది.

పార్వతి:—రెండవభార్యకూడా చనిపోయినదా? దాని విధ మెట్లు?

నారదుడు:—గర్భము చూచి గంగ కాండలో చెప్పుదును. భార్యలు ఇద్దరూ, ముగ్ధరూ అనే సంకేహము దానిలో తీర్పును. ఈ భావములో ఈ సంకేహము తీర్పు అని నేను చెప్పుచున్నాను.

పార్వతి:—ఈ భార్యలను యోగమున్నదా?

నారదుడు:—దీనిలో చెప్పును. జాతకుడే గంగ కాండ విని తెలుసుకొనవలెను. కళత్రతోషము పోవుటకు కళత్రములు రెండుగూడయిన దోషము పోవలెను. గంగ కాండలో రెండవభార్యవిషయము చెప్పబడును. ఇంతే ఏవవభావఫలము.

ఈ నారదు డెవ్వరో బలే అసాధుడుగా నున్నాడు. కలియుగానికి తగినవాడే! జగన్మాత పార్వతి క్రుచ్చిక్రుచ్చి అడిగినా, చెప్పనని మొండి చేయుచున్నాడు! భార్యలవిషయము కళత్ర (సప్తమ) భావములో పూర్తిగా చెప్పడం! వసుకొకండన భావ ఫలములోనే ఆ విషయమును నిర్ధరించుట. ఎందుకొ, కారణమునూ చెప్పలేదు. తన వాడీ గ్రంథమును సంపాదించుకొన్న అవృష్టకారి! రెండవవారు ముడుపు నిర్బింపులుకా ఈ నారదుని కుట్రయుక్తి? మరి యొక్కరింత విన్నూరుకదా? జాతకు డొక్కడే వినవలయునట! ఇతరు తెవ్వరూ వినకూడదట! ఇదేమి చిత్రంబరహాస్యమో? ఇతరులు విన్నచో ఫలములు చెప్పరావని కూ దీని ఆదము? అట్లయినచో, ఇది శాపమో, జాతకమో?

రత్నమువంటి ఆర్థాంగిని పోగొట్టుకొని కుభిం చుచున్న వామరైని! నారదమహర్షి మరింత ఆందోళనము తెచ్చిపెట్టినట్లునునది. రెండవవారు వివాహము చేసకున్నా, లాభము లేదేమో అని, తనకు కళత్రసాగ్యము లేదని తిలవ్రాత యున్నప్పుడు, ఏ కర్మము నెరగని మరియొక కన్యకు రెండవభార్యగా తెచ్చుకొని, తన మరద్యుష్టమును ఆమెకుసమైక్యము పంచియూయ నేల? ఇంతకు, తన ఆయుర్దాయ మెంత యున్నదో? అల్పాయుస్సుని యేర్పడినచో, ఈ ప్రపంచములే అనవసరమగునదా?

ఆయుర్దాయమును తెలుసుకొనట ముఖ్యమని నామరైని! తోచినది. మరిల నారదవాడి నాక్రయించి

దక్షిణ సమర్పించి అష్టమభాగకాండను చదివించి వ్రాసుకొన్నాడు. 'పునః కావన, పూచన' అరంభమైనది. మామూలుపద్ధతితో, మరల ఆదేశ రాశికుండలి, అవేశిల్లు, అవేశ సంబంధములు ఏకయపు పెట్టబడినవి. విశేష మేమనగా? ఇతికి గండము ఉండి ఆ ఫలము ప్రథమభార్యయైన బల్లిన దిరియు, ఇంకను కొన్ని కష్టములు వచ్చుననియు, ఇతిని అగ్రమున్నునగూర్చియు, ఇతిని రెండవభార్య గండములనుగూర్చియు, ఇతిర యోగములనుగూర్చియు ౧౧వ కాండలో విస్తారముగా చెప్పుచునని వారదుడు ఇంతటితో పార్వతీదేవిని నిరుత్తరము కావించినాడు. ఎనిమిదవ భాగకాండను చదివించుకొన్నతిరువాత, నామిక్రమ సంకేపములు తీగుటకు మారుగా కంకలు అధికముయినవి. ఇక, ౧౧వ కాండకు మునుపు చెల్లించి చదివించినతో, ౧౨వ కాండను చదువని వని వారసుని అజ్ఞ అరు సేమో అని నామిక్రమ భయపడినాడు. వారసుని కొక్క నను స్కారముపెట్టి నామిక్రమ అంతటితో చాలించుకొన్నాడు.

ఏడెనిమిది నెలలు గడచిపోయినవి. వారదుడు తెచ్చిపెట్టిన సందిగ్ధావస్థతో కాలము గడచుట నామిక్రమికి చాల కష్టమయ్యెను. కొంత విరక్తిని తెచ్చుకొన్నాడు. కాని, ప్రాపంచికముగా ఎంతో కథ జరుపవలసిన చిన్న వయస్సు. గౌరవాప్తమైన విద్య, విద్యకు తగిన కృత్రి, నీతినియముల కలవాటుపడిన జీవనము, జీవనమునకు వలసిన అర్థన. కాని, ఇంట్ల గృహాలక్ష్మి లేదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో మున్నగునకు కొంత లభించినది కాదు. ఏదో, బంధపరగట్టిపట్టు, అచ్చి తముగా తేల్చక వారదుడు సందిగ్ధావస్థ తెచ్చిపెట్టినాడు. అధిమా, శుభమా తేల్చునతో నెమ్మది లేదు. ఎంతివ్వయమునా కొనితై మనిపించినది. మరల రెండు మాటపరాస్తు ముట్ట చెప్పి, నామిక్రమ నాడీగ్రంథమును ఆరాధించినాడు. ౧౧వ కాండపాత్రమే కాక, ఇతిర కాండములపయితము మరీ కొన్నింటిని ఆచూకాగ్రముగా వారదవాక్యములను చదివించి, వ్రాయించుకొన్నాడు. ఇప్పుడు కొంత నయమే. రెండవభార్యకు గండము లేదని వారదమహాముని ఈతూరి తేల్చినాడు.

ఆమెపేరు 'కుశిల' అట. తారణసంతృప్తము లాశీ వివాహము జరుగునట! వెంటనే సంతానారంభముట! కలగజేపు ఇద్దరుకుమారుల జాతకములుగూడ వారదమహాముని వర్ణించి చెప్పినాడు. వారికి నామ కరణమహోత్సవముపయితము వడచినది. విశేష మేమనగా, గొప్పయోగ ముట్టి, ఉన్నతపదవి లభించి, నామిక్రమ మోటారుకారులో తిరుగుననియు, రాకల అక్షయసంతృప్తమున (౧౮౮౬ A. D.) మకరసంక్రమణపుణ్యకాలముగా మోగోగ్ధమకాలమందు యోగా భ్యాసముతో (23 సంవత్సరముల వయస్సులో) జాతకుడు కరీరయాత్ర చాలించి, పునర్జన్మక్షేయ లేకుండముక్తిని పొందుననియు వారదమహాముని నెఱవెచ్చినాడు. భార్యజన్మములో నామిక్రమ తీక్రియవంతమున జనించి, ఒకానొక రాజునకు సహచరుడుగా వేటాడుచు, ఒక వారికి రాణియతోకొట్టి చంపెనట! ఆ పాపమునకు ఫలముగా, ఈ జన్మములో ఆశిని ప్రథమ జాయ అకౌలమునకృతపాలయ్యెనట!

వారదవాడినుండి నామిక్రమికి తెలిసిన రహస్యము లివి. అతని అనాధ్యాపితమఃభార్యమనస్సునకు కొంత కాంతి లభించినది. ఉన్నతపదవి, మోటారుకారు వాహనయోగము, యోగాభ్యాసములన పరమపద సాధనము, నీర మాట ఎట్లయినా, ఆ తారణసంతృప్తమునందే రెండవ వివాహము జరుగగలగనియు, ద్వితీయకళత్రమునకు గండము లేదనియు, తనకు దీర్ఘాయుష్లోగ మున్నదనియు మహర్షి ఆశీర్వాదము వచ్చుటచే నామిక్రమ కొంత నెమ్మదిపడినాడు.

కాని, అదో, ఇదో, అనుసంతోష నే మెల్లనా తారణసంతృప్తము జాబగొనిపోయినది. 'కుశిల' రాదేను. మామయన్నుజ్జీ పొధిర, వ్యయ, సర్వతత్తు, స్యాగారి, వికోధిసంపత్తిదములు, అడుగకయే వచ్చి, చెప్పకయే చల్లగా వడలిపోయినవి. వికృతిరంజితృములో కొంత అప్పుడే గడచినది. రెండవభార్య వచ్చు పాలకున కావరాదేను. జాతకుడు చక్కని శిల వంశుడు. నియమబద్ధమైన నిర్మలవైతికజీవన మతనిది. ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ఉన్న తిరుదొడ్డు సాధించి, అతడు

విధిలేక బ్రహ్మచర్యముతో ఒంటరిగా కాలమును వృథాచేయుచు కేయున్నాడు.

రజాకాన్త అరాజకప్రభుత్వమునలని ఆచార్యుని రుచిగాచిన హేత్రాబాధసంస్థానమున గౌరవ సంపత్తిరహిత అగ్రస్తు నెలలో గలవ తేదీవాడు ఇందియకాయాగేయక సేవలు పోలికుచర్యకై ప్రవేశించిన తిరువారీ రమారమి ఏడాదికి పైగా మిలిటరీవర్సుగు రాజ్య పీఠీవాదకదాకీ ఆకాలములో సంస్థానమున గొప్ప మార్పులు వచ్చినవి. ముఖ్యముగా, రాజ్యాంగపు ఉద్యోగపదవులలో త్రాసు తలక్రిందైనది. అనేకలు గొప్ప ఉద్యోగములను పోగొట్టుకొనిరి. స్వప్నములో సయితము ఆశించలేనంతటి గొప్పపదవులను అగ్రస్తు వంతులు కొందరు సులభముగా సంపాదించుకొన్నారు. తేహార్లు, బ్యాంకర్లు, కంట్రాక్టర్లు మున్నగువారిలో సయితము భాగ్యశ్రేణు తారుమైనది. ఇట్టిపన్ని వేళములలో, తాత్కాలికముగనయినా, అనేకులకు జాతక ఫలములపై అభిమానము వచ్చుట వింతకాదు. ఈసమయమున గమనించి, ఉపజ్ఞాకాలినుక ఒక నాడీగ్రంథాధికారి భాగ్యవగరము చేసెనని, పెద్ద బోర్డు తగిలించి కరపత్రములను విరివిగా పంచిపెట్టివాడు. ఇతనిది 'కాలికనాడి'. పార్యవీధివిసభలో వశిష్టవిశ్వామిత్రుల వాదోపవాదములతో ఆగ్రంథములో జాతక ఫలములు వ్రాయబడినవి. ఇక అడుగవలయునా? నాలుగయిన నెలలకాలము విరామము లేక, వడగండ్లవాన కురిసిట్లు, కరెన్సీ బోల్లవర్షము కాలికనాడిపైన కురిసింది. ఇతరుల మాట ఎట్లుండినా, నాడీగ్రంథాధికారి హిత్రము, నిస్సంకేయముగా, అపూర్వముయిన పుక్రమహాదర వచ్చియుండును. క్రొత్త ఉద్యోగములు వచ్చుచేమో అను అతతో కొందరు, ప్రాతవి ఊడిపోవుచేమో అను భయముతో కొందరు, ఊడిపోయినవి మరల సంపాదించవచ్చుచేమో అను ఊహతో కొందరు, క్రొత్తవ్యాపారము గిట్టువా యని కొందరు, వచ్చిన క్రిమినలుకేసులు తేలిపోవువా యని కొందరు, వ్యాపారపుపర్మిట్లు దొరకువా యని కొందరు—ఒకరిని మించి ఇంకొకరు, వారి ప్రేక్షకులతో ఇంకొకరు, వారి మిత్రులు మరి కొందరు, ఇదేమో తమాషా చూతమని తేగుకొందరు.

విద్యావంతు శేషి, భవవంతులేమి, కులముతవివక్ష లేకుండ, అహమహిమతో నూర్లకాలిది, వేలకాలిది, ముడుపులు కనుర్పించుకొని, జాతకమున వ్రాయించుకొన్నారు. వాదాపు లక్షరూపాయలుదాక వశిష్ట విశ్వామిత్రులకు సంభావన ముట్టియుండునని పలువురు అంచనా వేయుచున్నారు.

ఈమహాప్రవాహములో నామిత్రుడుసహా దొరకుకొనకతప్పినది కాదు. అతని కంటి పరదా లేకుండినా, అతని ఆప్తమిత్రులు, హితైషులు చలలేదు, మహర్షులకు మరల సంభావన సమర్పించుకొని, తన జాతకమునకు సప్తమభావఫలమునుమాత్రము నామిత్రుడు వ్రాసుకొన్నాడు. యథాప్రకారము కులనోక్తివాదులు చెప్పుబడినవి. ఉదయాదిగా ౨౯ ఘడియలు, గల విఘడియలు, ౫ లిప్తము నామిత్రుని జననమట! ఇంత నికరముగా జన్మకాలమును తేల్చి, కడకు ఇచ్చినదేమో కేవలరాశికుండలిమాత్రమే! ఇదే ఆ గుండలి:—

ర బు రా	చ కు	శ	
కు	రాశికుండలి — (కాలికనాడి) —		
గు			ల శ

ఇవట పాతకమహాశయలు గమనింపవలసిన విశేష మొక్కటి కలదు. నారదుని కుండలిలో బుధుడు కుంభరాశిలో ఆరవభావములో మండెను. వశిష్టుని కుండలిలో ఆబుధుడు మొదమునకు పోయి సప్తమభావమును చేరుకొన్నాడు. ఇది యీ మహర్షుల గణితవిద్వాంతులలోని వ్యత్యాసమునలని ఫలమేమో! ఇద్దఱును జ్యోతిశ్శాస్త్రమున కాకార్యకే. కాని భిన్న రాశికుండలిల నుపయోగించి ఈ ఇరువురును ఒకే

వ్యక్తి! జాతకఫలాదేశము చేయగలగుట ఎట్లు సంభవమో, మన కర్మముకాని దేవరహస్యము! ఉండనిందు.

ఇక ఫలములకు వత్తము. ౧౮వ సంవత్సరములోగా జాతకుని తండ్రి గతించిపాడనియు, ౨౪ వ సంవత్సరములో వివాహమై తరువాత ౬, అథవా ౮ సంవత్సరాలకు ప్రథమభార్య గతించు వనియు, పూర్వజన్మ పాపపరిహారమయినచో, అప్పటినుండి ఒకసంవత్సరములోపుగనే, గురువు కుంభములో నన్ను పూడు, రెండవ వివాహ మగుననియు, ఆ చిన్నది పరాయిసంబంధమనియు, పేరు 'అట్టి' అనియు ఫలము చెప్పబడినది. వారదనుపూర్తి చెప్పిన 'సుఖి'ను మరునవలసినదే! ఈమె దక్షిణదిక్కునుండి వచ్చుట! అనగా, ఆగ్నేయదిక్కునుండి పైబులితివరకు అర్థమని నాడీ గ్రంథాధికారి వ్యాఖ్యానము చెప్పిపాడట. మకరములో కరి, మిథునములో గురువు, శరరాశిలో కుజుడు, స్థిరరాశిలో రవి ఉన్న కాలములో ఆమె జనించినందునట. అనగా, ౧౯౩౦ వ సంవత్సరములో కాబోవు రెండవభార్యజనన మని అర్థము నామిశ్రునికీ ౬౯ సంవత్సరములు ఆయంద్రావమని కనిపింతు నుద్దయించినాడు.

మొత్తముమీద, వారసునికంటె కనిపింతు కొంత నయమే! ౧౧ వ కాంక్షనో, ౧౨ వ కాంక్షనో చూడమనలేదు. కాని, పూర్వజన్మపాపపరిహారమైతే ద్వితీయవివాహుట! అది అనునో, కాదో చెప్పలేదు. ౧౯౫౦ మార్చినుండి ౧౯౫౧ మార్చి నెలవరకు గురువు (నిశ్చయముగా) కుంభములో ఉండవలదు. ఆలోగా పాపపరిహార మనునో, కాదో నిరీక్షించుట మాత్రమే మన కర్తవ్యము.

అది యట్లుండే. లగ్నాధిపతి బుధుడు ఆరింట నున్నాడని వారదుడు, ఏడింట నున్నాడని కనిపింతు జాతకఫలములు సాధించినానా? ఈరెండుజాతకములు ఒకే వ్యక్తి! ఎట్లు చెల్లెనో బోధపడుట కష్టము. వివాహమైనతరువాత ఒక సంవత్సరమునుండి ప్రథమ జాయ కోగముపాలయిన దనియు, ౩౦ వ సంవత్సరములో ఉబ్బుసవ్యాధితో గతించిన దనియు, గడచిన

తారణ (౧౯౪౪-౪౫) లోనే రెండవ వివాహము జరిగితిరుననియు వారదనుపూర్తి తీర్మానముకదా? వాస్తవస్థితిలో, ఆమెకు వివాహసంతరము పదిసంవత్సరములకే దుగత ఆరంభించుట. ఆమె బాధపడినది వ్యాసవ్యాధితో కాదు, జలోదరవ్యాధితో! ఇక, తారణ సంవత్సరములో రెండవ వివాహముకూడ కాలేదు. ఇది యిట్లుంచి కాళిక నాడీఫలములను చూతము. జాతకుని తండ్రి లోకాంతగతుడగుట ౧౧వ ఏటనేకాని ౧౮వ సంవత్సరములో కాదు. మొదటి వివాహము ౧౮వ సంవత్సరముల వయస్సులో జరిగినదేకాని, ౨౪ ఏండ్లకు కాదు. వివాహసంతరము ౧౨ సంవత్సరములకు కళత్ర వస్త్రము జరిగినదేకాని, ౬ అథవా, ౮ ఏండ్లకు కాదు. ఇక, భావిఫలము లెట్లుండగలవో?

ఈ రెండు నాడీగ్రంథములలో భిన్నకుండలులు ఉపయోగించబడినవి. కావుననే, ఫలములు కొంత వ్యతిరేకమైన వననద్యుక్తమో? కాని, కులగోత్ర నామాదులు, బంధువుల కథలు మున్నగు వివరములు సరిగావచ్చుట కేమి హేతువో? ఈ కేసరరాశికుండ బలనుండియే అవి సాధించబడినవని నమ్ముట అసాధ్యము. నూత్నగ్రహస్థితినుండియే ఇవి సాధించబడినవని నమ్మినయెడల, ఆ సామగ్రిని మన కీయక రహస్యమున దాచి, మరొకరు మనలను చేల్చుచున్నారా? ఎట్లయినా, ఇంత నూత్నఫలములు చెప్పిన మరొకరు తప్పుచేసినా రనజాలము. అనుటచే, ఆ యాఫలములను నికరముగా, పూర్తిగా అనుభవించిన వ్యక్తులు వేరే ఉండకతీరదు. కాని, వారికి ఇతే కులగోత్రనామాదులు సరిపోవలయునుకదా? ఇది అసాధ్యమని తోచుట సామాన్యముగా సహజమే కాని అసంభవము కాదేమో? కొట్లకొలది మానవులలో ఏకాండరిని మాత్రమే మన మెరుగుదుము. ఆ కొంచెపు సామగ్రి చాలునా? నామిశ్రుని పేరు గలనా రక్షేకు బుండవచ్చును. వారిలో తలితండ్రుల పేర్లు మున్నగు వివరములు సరిపోవువారు కొందరుండరాదా? వారి జీవితము లెట్లున్నవో? నామిశ్రుని అనభవములతో అతని దేశాఫలములు కొన్ని చెప్ప

దీనవికదా? అని వారిలో నెవరి కయినా చెల్లు నేమో?

ఈ నాడీజాతకముల ఫలములు తప్పకుట నా ఆశయము కాదు. నిస్సంకేయముగా, ఇవి ఆత్మావ్యగ్రంథములు! వానిలోని ఫలములు సత్యము గానే ఉండును. ప్రాచీనకాలములో మన దేశమునందు జ్యోతిశ్శాస్త్రము సాధించిన ఫలము ప్రపంచములో అనన్యపామాన్యమయినది. కాని, వచ్చిన చిక్క మనగా, ఈసంపుటములలోని జాతకములలో, ఘనా జాతకము తనదే అని నిర్ధరించుకొను బాధ్యత జాతకు నిదే! కాస్త్రజ్ఞుని కాదు! నాడీగ్రంథాధికారులు కాస్త్రజ్ఞులను కొన్నచో, మనదే పారబాటు. కొన్ని జాతకములను చదివించుకొని, వానిలో అప్పటికి తన అనుభవములకు సరిపడినదానిని జాతకుడు వ్రాసుకొనుట కార్యక్రమము. నాడీగ్రంథములో పృచ్ఛకుని పేరు రాగానే, నమృతము వచ్చుచున్నది. అనుభవములో కొన్ని ముఖ్యముట్టములు సరిపోయినపుడు విశ్వాసము కల్గిపడదు. కాలములో కొంత తేడా వచ్చినా, దాని పంతుగా గమనించువా రుండరు. గమనించి నా, ఏదో విధముగా వారే తమంత సమన్వయము చేసుకొనుట జరుగును. లేదా, నాడీగ్రంథాధికారి సహాయపడి వ్యాఖ్యానము చేసి సమన్వయపరచును. ౧౪ వయస్సు వచ్చు వేళకు తండ్రి మరణమని నాడీలో వచ్చిన దను కొందరు. తన తండ్రి ౧౦ సంవత్సరములవయస్సులో గతించినాడని పృచ్ఛకుడు చెప్పినచో, “సరే! ౧౪ లోగానే జరిగినది. మీదే ఈ జాతకము.” అని నాడీగ్రంథాధికారి సమన్వయపరచును. శ్రీరాముని భార్య పేరు కలది తల్లి అని నాడీగ్రంథములో విన్న ప్పడు, వీతమృతమూరుడైనా, జానకమృతమూరుడైనా, పృచ్ఛకుడు ‘వాస్తవమే’ అని ఒప్పుకొనునుగదా? నికరముగా పేరు రాలేదని ఆక్షేపించినచో, నాడీ గ్రంథాధికారి మహర్షుల సంప్రదాయ మిదే అని కాని, మనము మహర్షులు చెప్పినదానిని సమన్వయము చేసుకో వలెనని కాని ఉపన్యసించి పృచ్ఛకుని నిరుత్తరని చేయుట సంయతము కలదు. అడిగినవానికి జాతకము

నిచ్చి ముకుతులు సంపాదించుటే వారి వృత్తి. స్వల్పవ్యత్యాసము కానవచ్చినా, మరల వేరొక జాత కమును వెదకుచుకాని, అనేక జాతకములను ఒకేవ్యక్తికి వినిపించుచుకాని, కాలయాపనము చేయుచు కూర్చు న్నచో, వారికి వ్యాపారము గిట్టదు. అనుటచే, కొన్ని అనుభవములు, పేర్లు సరిపడిన జాతకము దొరకగానే, దానిని ఏకాగ్రతగా సమన్వయపరచి పృచ్ఛకునికి అంటగట్టుటకే వారు ప్రయత్నించుట వారి వ్యాపార వీరి. ఇట్టి పన్ని వేళములలో నికరమయిన జాతకము నాడీగ్రంథములో ఉండినా, అది లభించుట వ్యయము. అనుభవముల దశకాలము వ్యత్యాసమయినచో, జాతకమే మారవచ్చునని అనేకులు ఊహించుకొన లేదు.

చెప్పవచ్చిన దేయనగా, నారద నాడీప్రకారము దశాఫలమును అనుభవించిన వ్యక్తి వేరు; కాళినాడీ ప్రకారము ఫలముల ననుభవించిన వ్యక్తి వేరు; వీరు నామిశ్రులకంటె భిన్నముగా ఉండితీరవలె ననట! ఇంతే కాదు. ప్రైవెట్లకు ఈతత్వాలులోనివారే కాన లయు నను నిర్బంధము కూడ లేదు. మహర్షులు మనకౌ లమునకే ఈజాతకములు వ్రాసిఉంచినా రనుకొనరాదు కదా? గడచినశతాబ్దములలోనో, రాజోవు శతాబ్దముల లోనో ఇట్టి కుండలిగలవారు ఉండరాదా?

కాళినాడీలోనుండి తన జాతకమును వ్రాసు కొన్న నామిశ్రుడు మరియొక డున్నాడు. కొన్ని జాతకములను చదివించి, పేర్లు, అనుభవములు సరిపడిన దానిని వ్రాసుకొనెనట. తాను చదివించినవానిలో మరియొక జాతకముగోసయితము వైవిధ్యము లన్ని యను సరిపోయినా, ఏకశత్రుమని వచ్చుటచే, అది తనది కాదని నిరాకరించగా, మరికొంత కాలయాపన జరిగినతరువాత వేరొకజాతకము లభించినదట! నా మిశ్రు డిప్పుడు కాపురముచేయుచుండుట మానవ భార్యతో. తా నిప్పుడు వ్రాసుకొన్న జాతకములో ఈ ఫలమునకే వచ్చినదని అతడు చెప్పివాడు, కాని, ఒక్క విశేషము. ౧౨ సంవత్సరముల వయస్సులో తండ్రి గతించునని జాతకములో వ్రాయబడినది. నామిశ్రుని

తండ్రి కుమారుని ఎల్ల ఏటనే మరణించుట. ఇంకను కొన్ని జాతికములను చదివించి యున్నచో, ఈఫలము కూడ పరిగా వచ్చు వేరుజాతికము లభించియుండెడి దేమి! భావిఫలములు వాడీ గ్రంథములలో చెప్పినవి నికరముగా జరుగకపోవుటకు పృచ్ఛకుల ఆశ్రయము, ఆశ్రద్ధయో కారణముగా నందునని నాయూహ. ఆనగా ఎప్పటిచో, ఏద్యక్తిచో జాతికము వ్రాసుకొని పూర్తిగా ఫలము రమ్యునగా, ఎట్లు వచ్చును?

ఏది ఎట్లయినా, ప్రాచీనజ్యోతిశ్యాస్త్రవేత్తలు మన కిచ్చిపోయిన అమూల్యమయిన ఆస్తి ఈ వాడీ గ్రంథములు. ఇవి ఇపుడు యేకొందిగు పాస్థ్యపరుల చేతులలోనో నిలిచిపోయినవి. జిజ్ఞాసువులకు వలసినంత ఉపయోగపడకపోవుటేకాక, అనవసరమైన ఆశలు కొందరికి కల్పించుటయూలముగా ఇవి పఠనహేతువు లగుచున్నవి. వీని ప్రచారము కాస్త్రాభివృద్ధికిసయితము ప్రతిబంధక సామగ్రిగ నే పరిగమించుట విచారకరము. అనేక వాడీగ్రంథములు భిలములగుచున్నదికూడ.

ఉన్నవి అసమగ్రములు. లాభదృష్టి గలవారు కొందరు ఆగ్రంథములలోని పుటలను విక్రయించుటకూడ కలదట. అమెరికాదేశములోనో, జర్మనీలోనో ఇట్టి గ్రంథములుండినచో, ఎప్పుడో అవి రాజ్యాంగమువారి చేతులలో పడి జాతీయగ్రంథాలయములలో కాపాడబడి యుండును. భారతరాజ్యాంగమువారికి ఈ కాస్త్రముపై ఆభిమానము లేదు. ఉన్నచో, వీనిని సులభముగా సంపాదించియుండురు. విశ్వవిద్యాలయములయినా వీనిని సంపాదించి పఠశాలకుల ఆందుబాటులోనికి తెచ్చినచో, ప్రపంచమునకే హితమగును. ప్రాచీనభారతదేశ విజ్ఞానము జగద్యభ్యాతి నార్జించును.

మన స్వతంత్రభారతధూమి అంతటి భాగ్యము వకు నోచుకొన్నదో, లేదో?

“బోద్ధాలో మత్స్యగ్రస్తా,
ప్రథమ స్మృతదూషితా,
అబోధోపమాతా శ్చాశ్రేణీ,
తీర్థ మంగే సుభాషితం.”

(భర్తృహరి)

హసంతి

[కథానిక]

శ్రీ దుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు

స్వామిగారి మార్గార్థిప్రాంతంలో! వచ్చేటప్పు
టికి—మరలాడు “ఇదేదా తాతయ్య మార్గార్థి!
ఇక్కడనే—చెట్టు పడిపోయి చెట్టుక్రింద కాపుర
మున్న బిచ్చగాళ్లు చాలామంది చచ్చిపోయింది!” అని
తాతయ్యను ప్రశ్నించాడు.

“అవునుగాని—నీ కిసంగరి యెవరు చెప్పారరా
బాబూ” అన్నాడు తాత.

“లక్కకు—ప్రాద్దున్న నీతో చెప్తున్నాడుగా—
మనం మార్గార్థిలోనుంచి పోదాము తాతయ్యా! ఆ
పడిపోయిన చెట్టు—అది మార్దామూ.”

“వద్దురా! బాబూ! కాలవగట్టునుంచి
పోదాము—అక్కడ మీనాయన చిన్నప్పుడు చదువు
కున్న స్కూలు ఉన్నది దాన్ని చూద్దామని”—
అన్నాడు తాతయ్య.

“కాదు—నేను మార్గార్థిలో పడిపోయిన
చెట్టు—దానిక్రింద పడి చనిపోయిన దీనవాళ్లను—
చూడాలనిందే!—లక్కూ! మన బండి ఆ చెట్టు
ప్రక్కనుంచితోలరా—తాతయ్యమాడ ఒప్పుకున్నట్లే”
అని మంకుపట్టు చూపించాడు కుర్రవాడు. సాధార
ణంగా ముసలివార్యమా—పసివార్యమా అభిప్రాయ
భేదాలు వచ్చినప్పుడు—పసివార్య మాట కన్నుకున్నట్లు
గానే—యిప్పుడుమాడా ఆరేళ్ల మమమడు—అరవై
యేళ్ళ తాతయ్యమాటను తోసిరాజన్నాడు.

ఆ మమమని—ఆ తాతయ్య యేయే పరిస్థితు
లలో మంచుకుంటూ వస్తున్నాడో తెలిసినవార్యంతా

తాతయ్య మమమని కొరెక్కి తీర్చివుంటాడనే వూహి
స్తారు.

ఆ తాతయ్య వయస్సులో వుండగా—లేక
లేక—పక్షిళ్ల సంపాదసాఖ్యానభవంఫలితంగా—
చొక్క కొడుకుని ప్రసవించి—భార్య చనిపోయింది.
ఆ పసికూనను చూచుకుంటూ మల్లా పెళ్లిసంగరి తల
పెట్టుకుండా—కోజులు వెళ్ళుచున్నాడు—కొడుక్కి
యరవైయేళ్ళు గాగానే పెండ్లిచేసి—అస్తి వప్పు
గించి తాను ‘కృష్ణ—రామా’ అంటూ కూర్చు
న్నాడు. కాని దురదృష్టవశాత్తూ—తరువాత
రెండేళ్లకు—కోజులు—యీ పసికూనను ప్రసవించి
చనిపోయింది. మల్లా దుఃఖసాగరం—కొడుక్కి
పునర్వివాహప్రయత్నం—రెండోపెళ్లి లగ్నం పెట్టు
కొని—సర్వవన్నాచోటా సాగుకుండగా—కొడుకు
మకూచివ్యాధి పోక మరణించడం—మల్లా తాను పుట్టె
డంత దుఃఖమా దిగ్భ్రమించుకుంటూ—యీ పసికందును
సాకుతూ ఆ స్త్రీవ్యవహారాలు చూచుకొంటున్నాడు.
అధిక దుఃఖ్యవసాయమైన తన జీవితంలో—యీచిన్న
మమమణి చూచుకుంటూ తాతయ్య కోజులు గడుపు
తున్నాడు. తానే చనిపోయి తన కుమారుడు బ్రతికి
వుంటే బాగుండేదని నిత్యమూ భావిస్తున్నప్పటికీన్నీ
మమమడియెడటమాత్రం—నిత్యపంతోషిగా—తాత
అనుభిన్నావుంటాడు—లేకపోలే—యిప్పటినుంచి—
తన దుఃఖాలు మమమణికి వెళ్ళజోసుకుంటే—కుర్ర
వాడు బేజారెత్తిపోతాడని తాతయ్య అభిప్రాయం. తను
అనుభవిస్తున్న అనంతదుఃఖాన్ని—తన గుండెలమీది
కుంపటిని తన పసికందుకి తెలియకుండా, కనపడ
కుండా కోజులు గంటుకున్నాడు.

కుర్రవాడిని వాడి మేనమామలు పెంచుతామన్నాడు—కాని వాడిని మామకొనికదా తాను బ్రతుకుతున్నది. వాడు యెదురుగా వుండటంవల్ల తను దుఃఖాన్ని దిగమించుకొనుచున్నాడు. తన జీవితం చెల్లబోతున్నాడు. కుర్రవాడు తనదగ్గర వేనివాడు తనకు దుఃఖం నిత్యప్రసన్నంగా వుంటుంది. తన జీవితం వెళ్లదు. తన మనస్సు కుమిలిపోతుంది. తన గుండె మీది కుంపటి ప్రబలిస్తుంది. తన కళ్లు వర్షద్రవ కలిగి ఉవి. తన గుండె ఆగిపోతుంది.

కాని ఆరోజు వువయం—ఉప్పెన తగ్గిన మరునాడే—తన సంపైద్యబండియాన—కుర్రవాడిని మేనమేమల యింటికి తీసుకువస్తున్నాడు తాతయ్య.

ఉప్పెనగాలివల్ల సముద్రతరటం తమ ఊళ్లోకి వచ్చింది. అధికంగా పశుసప్తమా, జనసప్తమా కలిగింది. ఎవళ్ల పనులు యేమైందీ—ఊళ్లో యెవరేమైందీకూడా తెలియకుండా వున్నది. చిన్న చిన్న యిళ్లన్నీ సేమట్టుమసాయి. ఊగంతా ఇకలవీధి తప్పంగా వున్నది. తమ గడ్డివామలన్నీ పోయివాయి. దుక్కిటెట్లు యేమైందీ తెలియదు. పాడిగేదలు కనబడడం లేదు. భూమలు యెంతవరకు 'ఉప్పెన' వేటి పోయినవో తెలియదు. ఇంన్నీ పరిమామకు నేటిప్పటికి నెలరోజులు పట్టేటట్లుగా వున్నది. ఈ నెలనాళ్లు—తన భూమల పసి—పసుకాలపసి చూస్తూవుంటే—కుర్రవాడికి పోషణ తగ్గుతుంది. అందుచేత అయిదు పైళ్ల దూరంలో వున్న ఆరిని మేనమామల యింట్లో దింపినదామని ఆవాటి ఉదయం లక్ష్మీకుడేత ముత్యం బండి కట్టించుకుని తాతయ్యి బయలుదేరాడు.

లక్ష్మీకు తాతయ్యగారి పాలెకాపు. ఇరవై యేళ్ల యావనంలో వున్నాడు. తాతయ్య అరవయ్యో పది వాటినవాడు. కుర్రవాడు, యిప్పుడిప్పుడే ప్రాపంచికవిషయాలు వోళ్లకొలు చేసుకుంటున్న ఆరెళ్ల బాలుడు. ఈ ముగ్గురూ—ఉప్పెనగాలి తగ్గిన మర్నాడే—క్రొత్తప్రపంచంలోనికి బయలుదేరారు. బండి పడిగానే సాగుకూన్నది. నాలుగయిదురోజుల

నుంచి గడ్డిమొఖము యెరుగని దై నప్పటికిన్నీ—అం మీద వున్న యెద్దుకనక—తాగానే సాగిస్తావున్నది.

“అదిగో పడిపోయిన చెట్టు” అన్నాడు కుర్రాడు. అల్లంకి దూరంలో మార్కెట్టులో పడి వున్న చెట్టు కనుపించగానే. “అదిగో, ఆచెట్టుకొమ్మ క్రింద చచ్చిపోయిన మనిషి” అన్నాడు యింకా కొంచెం సమీపంలోనికి రాగానే.

మార్కెట్టులో మట్టి చెట్టు శిలక్రింద వున్నది. దానిక్రింద అనాథలైన కొచ్చిగాళ్ళ కేవాల వున్నవి. ఉప్పెనగాలి ఆరోజువుదయమే తెగింది. జనం గుంపులు గుంపులుగా చెట్టుచుట్టూ మూగివున్నారు.

“అదిగో యింకోమనిషి—యింకోటి—చాలా మంది చచ్చిపోయారు”—అన్నాడు బాలుడు, చెట్టుమీద సమీపంలోకి రాగానే, దానిక్రింద పడివున్న పది పదిపాదుకేవాల కనుపించడంతోనే.

“అదిగో—అప్పుడే—ఆ అమ్మి పచ్చగడ్డిమోపు అమ్మకానికి తెచ్చింది. మన యెద్దుకు కావాలి—అటు చూడు!” అన్నాడు తాతయ్య.

“ఆ పచ్చగడ్డి అమ్మికూడా చచ్చిపోయిందా!” అన్నాడు కుర్రాడు.

“లేదు లేదు—చచ్చిపోలేదు. తాగానే నుఖం గానే వున్నది” అని సమాధానం చెప్పాడు తాతయ్య.

“అనుకో నేను చచ్చిపోయినప్పుడు కూడా—యిట్లాగా పదిమంది చూస్తారా?” అన్నాడు కుర్రాడు.

“నీవు చనిపోవురా బాబూ!” అని అందోళనగా సమాధానం చెప్పాడు తాతయ్య.

“చనిపోతే—తరవాత నన్నేం చేస్తాడు?” అన్నాడు కుర్రవాడు.

“అసలు నీవు చనిపో నంటూంటేనూ! మర్నా అదీ ప్రశ్న?...తర్వాత పోనివ్వరా బండీ...”

“మన దొడ్లో మోటనూతిలో పది పిల్లికూన చచ్చిపోలేనూ? నేనుమాత్రం మోటనూతిలోకి చూకితే చచ్చిపోనూ—”

ఒక్క పారిగా—మోటాబాబి—పిల్లికూనా—
మోటాబాబిలోకూ—కుర్రాడు దానిబట్టన నుంచు
న్నట్లా—దానిలో దూకినట్లా—పదిమంది చేరినట్లా—
కుర్రాణ్ణి పైకి తీసినట్లా—లాభం లేదన్నట్లా కళ్ళ
మందు—తాతయ్యకు పెరిసిపోయింది. మనస్సు
భ్రమించిపోయింది.

“అవును!” అన్నాడు తాతయ్య దుఃఖమొన
కంగా. బండీ గబగబా నవ్వించింది. మార్కెట్టు వాటి
మామూలుకోర్కెమీదకు పోయింది. మృత్యుప్రసన్నత
నుంచి, దూరదూరంగా తీవ్రప్రకంఠలవంటి రహదారు
ల్లోకి పోయింది.

కుర్రవాడి మేనమామల యిల్లు వచ్చింది. వీళ్ళ
క్షేమసమాచారాలకోసం ఆందోళనపడ్డారన్న మేన
మామలు అకస్మాత్తుగా వచ్చిన వీళ్ళను చూచి ఆనం
దించారు.

తాతయ్యనకూడా ఆరోజు అక్కడి ఉండ
మన్నాడు. కాని తాతయ్య పనితొందరలమాలంగా
చెంటనే తిరిగిపోతా నన్నాడు. మనమని, ‘బాగ్రత్త
బాగ్రత్త’ అని పదిపొద్దు చెప్పాడు.

మేనమామలు కుర్రాడు చాలా తెలివైనవా
డవుతాడనీ—తాతయ్యను చాలా ముఖపెద్దాడని
అన్నారు.

తానకూడా అట్లాగే అనకుంటున్నాడని
తాతయ్య సమాధానం చెప్పాడు.

చదువు బాగా చదువుతాడని మేనమామలు
అభిప్రాయపడ్డారు.

ప్రతీదీ పరీక్ష చేసే మాదా లంటాడు
యిప్పుడు కొంచెం చెప్పినమాట వింటున్నాడు” అని
తాతయ్య అన్నాడు.

“అట్లా అయితే మంచిదే—కొప్ప కాస్తా ఇంకా
కాగలదన్నమాట” అన్నాడొక మేనమామ.

“అట్లాగయితే ప్రతికర్తువు నీ—ప్రమాదాలు
గుర్తించకుండా పరీక్ష చెయ్యాలంటారా” అన్నాడు
ఆందోళనగా తాతయ్య.

“స్వయంగా పరీక్ష చేసి అర్థించిన విజ్ఞానం
చాలా గొప్పది” అన్నాడా మేనమామ.

అప్పుడే కుర్రాడు మేనమామలగారి మేడ
మీదికి గంతుమా యెక్కలోవడం - కాలు బారి
పెట్టమీద పడటం—యాస్తానేవున్నాడు. తాతయ్య

ఇలా ప్రాద్దేక్కుతున్నదనీ, యెండలో ప్రయాణం
కష్టమనీ త్వరగా బయలుదేరాడు తాతయ్య. తన
మనస్సు—దృష్టి అంతా మనుమడిమీదనే ఉండి
పోయింది. కాని తిరుగుముఖం ప్రయాణంలో యెద్దు
యింకా తొందరగా వడిచింది. రెండు నిమిషాల్లో
మళ్లా మార్కెట్టులోకి వచ్చిచేరింది. ఇంకా జనం
అట్లాగే మూగివున్నారు. ముసలాయనమనస్సులో
మనుమడు కనబడుతూ నేవున్నాడు. లక్ష్మణుడు—
మళ్లా ఆశ్రోవనే బండీ రోలుకువచ్చాడు.

జనం గుంపులుగుంపులుగా మూగివున్నారు.
శవాలు అట్లానే పడివున్నాయి. పచ్చగడ్డి అమ్మి—
మోపు క్రిందకు దించుకుని—యాస్తా నుంచునివున్నది.
యావవారంభంగా వున్న లక్ష్మణ్యమనస్సు—బలి
ష్టమైన అవయవసౌందర్యంతో నిలబడివున్న పచ్చగడ్డి
అమ్మిని చూచి కలవరపడింది.

లక్ష్మణ్యయెద్దు క్రిందవున్న పచ్చగడ్డిమోపు
మీదకు బండీ లాగుకొన్నది.

ముసలాయనమనస్సులో మనమడు కనబడు
తూనేవున్నాడు. మేనమామలగారి మేడమీదకు
యెక్కినట్లుగా—మేడమీదనుంచి క్రిందకు దూకితే
యేమవుతుందో తెలుసుకుంటామని—దూకినట్లుగా
అనిపించింది.

ముసలాయన “హా!” అని ఒక్క కేకచేసి నిశ్చ
ప్తమై బండిలో పడిపోయాడు.

లక్ష్మణ్య—పచ్చగడ్డి అమ్మిని—మోపు
యెంతని పలకరించాడు.

ఎద్దు—మోపుమీద కలబడింది.

ఎడారిబతుకు

[కథానిక]

శ్రీ నందివాడ పుతలీదాయి

నా తలితం తలచుకొంటే నాకే అసహ్యం వస్తుంది. ఆలోచించినప్పుడల్లా యిలాటి జన్మ ఎందుకు ఎత్తావా అని తాగపడ్తాను. అసలు యిలాటివాళ్లని ఎందుకు పుట్టిస్తావో నీవుకు ! నాలాటిదురదృష్టవంతుడినికొక దీప్రపంచం ఉండజేయో ! ఉండదు కూడాను, పగవాడికేవా కదూ నాలాటి జన్మ.

మనవుకు ప్రతివాడికీ కొద్దో గొప్పో చీకా చింత ఉంటుందికాని నాలాగ అసలు సంతోషించ దగ్గ విషయమే ఉండకుండాపోయింది. ఏకాదశి మాసి సంతోషిస్తాడు గర్విస్తాడు. తాను తలితంకో ఏకా మహత్కార్యం సాధిస్తాననే భావనో—ఆకాశో బ్రతుకుతాడు. నా కది లేదు. మనస్సుకా—కాంతి లేదు. నేవోకోగ్గూ—అది అదలే లేదు. మరి ఎందుకు బ్రతుకుతున్నావో నాకే అర్థంకాదు.

మాఅమ్మ కావరానికి వచ్చిన పదిహేనేళ్లకు నేను పుట్టాను. ఈ నాకోసం మా అమ్మ ఎన్ని నోములు నోచిందో, ఎన్ని దేవుళ్లను మొక్కిందో లెక్కలేదు. వాటిన్నీటి ఫలమే నేను. కృష్ణాద్వైతాదు కోహిణి నక్షత్రము క్తలగ్నమందు నేను భూమ్యాద పద్మావ మేనమామను సాగనంపాను. పిదగిలాటి మనిషి—వల్లరా యిలాటి వాడు—నడిచయస్సులో పోయాడు. అందరూ నాజన్మఫలితం అన్నారు. అందుకే నేను పుట్టానన్న సంతోషం మా అమ్మకు

లేదు. సరిగ్గా అదే పాదం అదే నక్షత్రం అయినందుకు మేనమామను సాగనంపగట్లాడుకొని ఆ కృష్ణాకి మన్న అదృష్టం, సంతోషం నాకు లేదు. నేను పుట్టిన ఏడాదిలోనే క్రాంతిగా కొన్న కసిరగోళు పురుగు వట్టి చచ్చిపోయింది. కొందా ముకున్న నాల్గేవా అది మామమ్మో ఉండలేదు. నాల్గట్టుకనోనే అరంభ మైంది మాఅమ్మకు జబ్బు. అందుకనే మా అమ్మ నన్ను 'నవ్వుజాతకంవెను' అని తిట్టేది ఇంటిల్లి పాది—ఒక్క మామమ్మకుతప్ప, అందరికీ—నామీద అదే అభిప్రాయం. ఎవరేమన్నా అవిక నన్ను వెన కేసుకొచ్చేది.

నేనంటే ప్రాణం ఆవిరినా. నాకు పెట్టకుండా ఎప్పుడూ ఫలహారం చేసేదికా దామె. మాతాతాపేగు లెండి నాది. నాతోబాటు ఆవిడకూడా బ్రతికిఉంటే నా కిన్నిపాట్లుండేవి కావేమో? ఏదేనా పగల కొట్టినా, అల్లరిచేసినా మాఅమ్మ ముగ్గులు గిల్లేది. కొత్తే ఆవిడకు చేసుకు నొప్పెట్టామని ఎప్పుడూ గిల్లేది. లేకపోతే వెల్లి చిల్లుపడేలాగ మొట్టేది పాపం, మా బామ్మ ఎక్కడున్నా యిట్టే వచ్చి మాఅమ్మనగ్గించి నన్ను పక్కకు లాగి "ఎందుకే అంత అక్కసు! ఏల్లాకు చేయకపోతే నవ్వు నేను చేస్తామా అల్లరి! అదే అందం. యింకెన్నాళ్లు చేస్తాడు నాడుమాత్రం! పెద్దవాడయిపోతున్నాడకదా!" అనేది.

మా ఆమ్మ! పెద్దన, నవ్వుబాటకంపెద్దన! నాకు పెద్దవా నవదం ఒకేసారి. తెలుస్తోనే ఉంది ఎంత అవృష్టవంతుడో. మేనమామను పొట్టన పెట్టుకున్నాడు. పూటకు కుం చెడుపొలిచ్చే ఆవు ఆయ్యగారు కాలెట్టగానే పోయింది. కుడిపెద్దన! అని తిట్టేది.

విదో ఏడు రాగానే అక్షరాభ్యాసం చేశారు నాకు. పల్కదగ్గర పట్టుమని పదిమిమలైనా కూర్చునే వాణ్ణి కాదు. ఎక్కడికి పోతానో అని మా ఆమ్మ నన్ను వంటింట్లో కూర్చోపెట్టి తను పనిచేసుకొంటూ నాచేత అక్షరాలు దిద్దించేది. ఎలాగో తంటాలు పడగా పడగా పుస్తకం చదవడం వచ్చింది నాకు. అవీతే నాకు తమ్ముడు పుట్టాడు. ఇదివరకున్నా పని ఎక్కువవడం, ఒంట్లో కులాసా లేకపోవడంవల్ల మా ఆమ్మ నా చదువుపంగతిలో మునుపటింత క్రద్ద తీసుకోలేకపోయింది. కాని చదువుకోకుండా పాడై పోతున్నాననీ, చిల్లి కవ్వకేనా చెల్లకుండా తయారవుతానేమీననీ మా ఆమ్మ తెంగ పెట్టుకుంది. మా ఆమ్మకు నేను జడ్డినవాలని కోరిక.

మా బాబాయికి పిల్లలంటే ఎంతో సరదా. తన తర్వాత మళ్ళీ యింట్లో పనిపిల్లలు ఇరవై ఏళ్లకు మసిలాడు. మా ఆమ్మ కాపరానికి వచ్చినప్పుడే మా బాబాయికి అయిదేళ్లు. మా ఆమ్మ పెంచింది బాబాయిని. ఎంతో కాలానికి బయటైన పిల్లాడి నవడంవల్ల, అందులో మొగనలుగునవడంవల్ల మా బాబాయికి నేనంటే ఎంతో ముద్దుగా ఉండేది.

పిల్లలంటే ప్రాణమిస్తాడు కాని పాపం ఆయనకు పిల్లలు లేరు. బాబాయి నన్ను పంపించ మన్నాడు. అక్కడ ఉంటే నావదువు పోవదు. ఎందుకంటే మా కుర్ర లాగా బాబాయిగారిది పల్లెకాదు. మా ఆమ్మ యిక్కడ ఉంటే బామ్మగారాబం వల్ల పాడైపోతున్నాననీ, బాబాయిదగ్గరయితే భయ భక్తులతో బుద్ధిగా ఉంటాననీ పంపడానికి ఒప్పుకుంది. నన్ను వదలడం మా ఆమ్మకు కష్టమైనా మా బాబాయిమాట కాదనలేదు.

మాపిన్నికి వారాక ఎంతమాత్రం యిష్టంలేదు.

ఆవిడ తన అన్నగారి కొడుకును పెంచుకోనా లనుకుంది. మా బాబాయి ఒప్పుకోలేదు. అసలు ఎవర్ని పెంచుకో నన్నాడు. కాని కోడా జరుగుతోన్న పోరు పడలేకపోయాడు. ఆవిడమాట వింటేకాని యింట్లో కుఖం ఉండదని గ్రహించి బావమరదిగొడుకును పెంచుకోదానికి ఒప్పుకొన్నాడు. ఆమె అన్నగార్ని అడగడానికి పుట్టింటికి బయటైంది. పిల్లాణ్ణి పంపడానికి వదినగారు ఒప్పుకోలేదు. మాపిన్నికి అభిమానం ఎక్కువ. పెంపివ్వననగానే ఆమెకు ఎక్కడ లేని కోపం వచ్చింది. మర్నాడే పుట్టింటినించి వచ్చేసింది.

స్వతఃగా ఆమె చాలా మంచిమనిషి. పుట్టింటి మీద అభిమానం ఉండడం సహజం. తనవాళ్లు ఆస్తి అనుభవితే ఆమెకు తృప్తి. కాని ఆమె అనుకున్నట్లు జరగలేదు. మా బాబాయి నన్నే పెంచుకుంటానని ఆమెను అన్నగారింటికి పంపకుండాఉంటే నిజంగా నన్ను బతకనిచ్చేది కాదు. కాని భర్త ఒప్పుకున్నాక వదినగారు కాదనడం ఆవిడకు అవమాన మనిపించింది. తనమాట అన్నగారు కాదన డనే ధీమాతో నన్ను పెంచుకోదానికి వీలేదని నానాహంగామా చేసి, తీరానెళ్లి అడిగితే వాళ్లు కాదంటే మరి ఆవిడకు కష్టమని పించమా! తన భర్త అడగగానే కాదనకుండా ఆయన వదినగారు పంపేసింది. ఆమాత్రం తినవదినగారు చేయలేకపోయింది. కనవంతుమాత్రాన విడ్డబ్బి పెంచడం చాకకామా! కావాలని తెచ్చిపెట్టుకున్నాక వాళ్లను కష్టపెట్టుందా! మా పిన్నికి తన పుట్టిల్లంటేనే అసహ్యం వేసింది. అన్నగారిమీద మనసు విరిగింది.

అప్పట్నుంచి నన్ను మాపిన్ని కన్నకొడుకు లాగ చూసింది. వాళ్లింట్లో ఉన్నకాలమే నాజీవి తంజో కుఖంగా గడపిందివాలి. కోడా బాబాయి తోపాటు నాకు ఫలహారం, కాఫీ. మా ఆమ్మ అయితే ఇంత ఆరకాయ వేసి చద్దన్నం పెట్టేది. మా పిన్ని ఉద్దేశంలా అదన్నీ పల్లెటూరి అలవాట్లు, పల్లెటూరి పద్ధతులు. నన్ను నవనపద్ధతిలో పట్టుచాసపుకొరివి చేకూరిన మాపిన్ని ఉద్దేశం. బాబాయి అభిమాన

వెళ్ళింటే ఆయనబండిలో నన్ను బడికి వంపించేది. అక్కడ రాజభోగం అనుభవించా ననుకొండి. అలాగ పదేళ్లు గడిచాయి.

నేను బి. ఏ. చదువుతున్నాను, మా ఎదురిందివారమ్మాయి ఉను నాక్కాను. చాలా చురుకైన పిల్ల. బాగా ఉదివేది. మా బాబాయా, ఉనుతండ్రి ప్రాణ స్నేహితులు. చిన్నప్పట్నుంచి ఒకే చోట ఉడు కుంటూ అన్నదమ్మలకన్నా ఎక్కువగా ఉండేవారు. మాబాబాయితోపాటు నేనూ వాల్లింటికి వెళ్ళేవాడిని. అప్పుడప్పుడు ఉనుతో మాట్లాడడం తటస్థించేది. మాటలు గాఢమైతిగా మారింది. ప్రథమంలో మాయి ద్దరి మధ్యా ఉన్న స్నేహం చివరికి ప్రేమగా మారింది. ఉనుఅమ్మమ్మ ఈసంగతి గ్రహించింది. ఎలాగైనా మనసరివాళ్ళు అవులిస్తే ప్రేమలు లెళ్ళ పెట్టగలరు. ఒకరోజున అమె మాయంటికి వచ్చింది. ఉనుకూడా వచ్చింది. మాటలసందర్భంలో అమె 'ఊరికే చెప్పలెరి'లాగ తిరిగి చివరికి ఏగోతిలోవో దిగ గుండా ఉనును బాబు కిద్దామని ఉంది క్యామలాంతా! ఈడూ శోడూగా ఉంటారు. కిల్లాడు కష్టపెట్టావేమో నని బాధపెళ్ళులేదు. నవ్వు యోగ్యరాలింది. చిన్న పుట్టింబి ఎరుగున్నాను. అమాత్రం గ్రహించలేనూ! నీకళ్ళముందర పుట్టి మియింట్లోనే ఎగిరి గంతులేనీస ఉనును ను ఓప్పులు కష్టపెట్టవుకదా! అత్తరింటి కల్లి వా ఎదురునుమృతేకనక పిల్ల కళ్ళకు అనుపదూనే ఉంటుంది. అన్నివిధాలా బాగుంటుందమ్మా. ఏమంటావో? కలుకరం కలపి ఆలోచించి తథాస్తు అంటిమా..." అంది.

"బామ్మగా రిలా అన్నారని ఆయ నొచ్చా చెప్తా" అంది మాపిన్ని నవ్వుతో.

గదిలో ఉండి ఈమాటలు వింటూన్న నాకు ఏదో అయిన ట్టిపించింది. అజ్ఞావిధమైన సంతోషం వచ్చింది. ఉను ఎలా ఉండో చూద్దామని పనిఉన్నట్టు యివరలకు వచ్చాను. ఉను నన్ను చూసింది. అమె మోహం పిస్తూతో ఎర్రబడింది. కాలో విద్యుత్తు

ప్రవహించినట్టుయింది. ఆలోచించుకుంటూ లోపలికి వచ్చేకాను.

మా పిన్ని చెప్పింది కామాల్లు మా బాబాయా నాన్నకు ఉత్తరం రాశాడు. నుర్నాడు నన్నురమ్మని మానాన్న మనిషిచేత కలురంపాడు. నేను బెల్లాను.

అన్నట్టు చెప్పడం మరిచిపోయాను. నేను పుట్టాక పోయా దని చెప్పానే—అ మేనమానుకు ఒక కూతు రుంది. మాఅత్తయ్య నా కిచ్చి పెల్లి చెయ్యాలను కుందిట అ అమ్మాయిని. ఇంట్లో అందరూ ఒప్పుకు న్నారు. నాకు తెలియబరచడానికి కలురంపాడు మానాన్న. నే నింతకుముం చెప్పడూ ఆ అమ్మాయిని చూడలేదు. ఇదే మొదటిసారి చూడ్డం, ఆ అమ్మాయి పేరు లక్ష్మి.

లక్ష్మి పుష్టిగా ఉంటుంది. చానునచాయ. తీరైన ముక్కు. పెద్ద కళ్లు. పెద్ద నాట్టు. చదువు లేదు. ఈశోనియం ఏడాదినించి నేర్చుకుంటోంది. మొహంలో అమాయకత్వం ఉట్టిపడుతూ ఉంటుంది.

ఉనుతో పరిచయం లేకపోలే లక్ష్మిని చేనుకు నేవాడినే. ఉను లక్ష్మికన్నా బాగుంటుంది. పన్నగా, పచ్చగా బంగారుతీగలాగ ఉంటుంది ఉను. నా కందమంటే పెద్ద లెళ్ళలేదు. చదువు లేదని లక్ష్మిని పెళ్లాడకపోవడం లేదు. తెలివి ముఖ్యంగాని చదు వందుకు? లక్ష్మిని పెళ్లాడితే ఉనుకు ద్రోహం చేసిన వాడి నవుతానని బాధపడ్డాను.

మా యింటికి వచ్చాక యింట్లో అందరూ 'మీఆయనకు మంచిసిగ్గు కావాలిట, తేదేలక్ష్మి' అని లక్ష్మిచేత యిప్పించేవారు నాకు. అందరూ దాని మొగుల్లని అంటూంటే నాకు మళ్ల మీద నిల్చున్న ట్టుండేది. అమె నన్ను భర్తగా భావించి ఎంతో గౌరవించేది. నేను వచ్చేటప్పటికి కూర్చున్నదల్లా గబుక్కున లేచి నిల్చునేది. నేను రిన్నతర్వాత కా కంచంలో తినేది. నాకు ఏంచెయ్యాలో తోచలేదు. లక్ష్మిని చూస్తే బారేనేది. ఎంత అమాయకహృదయం! ఎంత విక్కులపపపు ప్రేమ! మమ్మల్ని యింటా

అందరూ భార్యభర్తలకింద జమకట్టేవారు. పల్లె
మూలవారు పిల్లల్ని ఆలా తయారుచేస్తారుకాబోలు
ఎప్పుడైనా ఒక్కలే ఉన్నప్పుడు పనుడి నేను గది
లోకి వెళ్లే లక్ష్మి నిద్రితో తలవంచుకొని లేచి నిల
బడేది! నాకు వెలెత్తికట్టయింది. యింకా చెప్పక
పోతే లాభం లేదనుకున్నాను.

ఒక కోణన లక్ష్మి తల దువ్వకొంటోంది.
ఎవరూ లేరు. ఇదే సమయం అనుకొని 'లక్ష్మి నీతో
మాట్లాడాలి. ఇలా రా' అన్నాను.

ఆమె ఖంగారుపడింది. అటూ యటూ
యాసింది ఎవరేనా చూస్తున్నారేమో నని. తర్వాత
హడావిడిగా 'ఇప్పుడు కాదు. ఎవరేనా చూస్తే
బాగుండిదు. భోజనా లయక తోటలోకి రండి.
అక్కడి కవరూ రారు.' అంది. ఆమెమొహం
లజ్జతో కరిగింది.

అనకున్న పకారం యద్దం తోటలో
కలికాం. చెప్పా మనకున్న విషయం ఎలా మొదలె
ట్టాలి తెలియక తిక్కుకుపడ్డాను. ఆఖరుకు ఎలాగో
చెప్పాను. లక్ష్మి పెక్కి పెక్కి ఏడుస్తుం దనుకున్నాను.
కాని ఏదవలేదు. ఏమైనా అంటుండేమో, ఆమెబాధ
ఎలాగ చూడగల ననుకున్నాను. కాని అలాటి దేమీ
జరగలేదు. ఏదేనా అంటే ఆమెను చేసుకుండా మను
కున్నాను. ఎందుకోగాని ఆమెహృదయం గాయపర
చడం నా కంఠమాత్రం యిచ్చలేదు.

లక్ష్మి అంతా విన్నాక మెదలకుండా
మాడ్చింది. మొహం పరకాయించి చూశాను. నా
కోవిధమైన భావమూ ఆమెమొహంలో గోచరించ
లేదు.

'కోపమొచ్చిందా లక్ష్మి' అన్నాను చేతి
గాజాలు సద్దుతూ.

'కోప మెందుకు' అని నవ్వింది. చాలా తీమా
మగా నవ్వింది. ఆ న న్నెన్నటికీ మరచిపోలేను.
ఆమెను వివాహమాడితే ఎంతో సుఖపడితా ననుకు
న్నాను. ఆమెను చుట్టూకోవా లనిపించింది. పెళ్లాడ

డాని కిష్టపడినా నా కిది ఉచితమేవా! మొదట
వారిించినా, తర్వాత అంగీకరించింది. కాని నేను
చేస్తోన్న అన్యాయం—ఈ అన్యాయానికి నే నెంత
వరకు బాధ్యుణ్ణి! ఆ అమాంకవ్యాదయం ఎంత బాధ
వస్తుంది? రాత్రంతా ఈ ఆలోచనలతో గడిపాను.

మర్నాడే యింటిదగ్గరించి బయల్దేరాను.
వచ్చేసోపున్నాను మావాన్నతో చెప్పా మనకున్నాను.
చెప్పామని ఎంతో ప్రయత్నించాను. కాని నోరు మెగ
లేదు. నేను నట్టి పిరికివాణ్ణి నాకు అప్పుడు తెలి
సింది. నేను చెప్పకపోయినా ఈ పెళ్లి జరగదని నాకు
తెలుసు. ఎందుకంటే నాకంటే లక్ష్మి ద్రోహం కలది.
మనస్త్రోహం కలది. ఆమె తప్పకుండా చెప్పి వెళ్లి
మాన్చిస్తుంది.

నేను బయల్దేరేకోణన లక్ష్మికి కొద్దిగా జ్వరం
వచ్చింది. ఆకోణన లక్ష్మి అన్నం తినలేదు.

'చెప్పున్నానా లక్ష్మి' అని చెప్పాను. ఎవరూ
లేకుండా చూసి కాళ్లకు దణ్ణం పెట్టి వెళ్లి పోయింది.
ఆమె బాధపడ్తోందని గ్రహించాను. వెళ్లిపోయేటప్పుడు
లక్ష్మి కళ్లలో నీరు తిరిగింది. నాకు ఏడుపు వచ్చింది.
రత్నాన్ని చేతులూ జారవిడుచుకున్నా ననిపించింది.
ఏదో పెద్ద పొరబాటు చేసినవాడిలాగ బాధపడ్డాను.

'లక్ష్మి' అని పిలిచాను. లక్ష్మి వచ్చింది.
'ఏడుస్తున్నావా! అన్నాను గాఢదికస్యరంతో. నా
కంఠంలో నే ఆగిపోయింది ఏడుపు. పూడుకుపోయి
మాట రాలేదు. ఆమెతల నిమిరాను. 'నే నింక బతికను
బావా' అంది ఏడుస్తూ. 'ఏ ఏం మాటలవి' అన్నాను.
లక్ష్మి మొహం చూస్తే ఏదో తీరని అపచారం చేశా
ననిపించింది. ఏమైనా సరే లక్ష్మి నే పెళ్లాడువా మని
పించింది. ఉమకు ఈ మాత్రం సంబంధం రాకపోదు.
నేను చేసుకోకపోతే లక్ష్మి విచారంతో నుండెవగిరి
చచ్చిపోతుం దనుకున్నాను. 'నేను చెప్పిందంతా
అబద్ధం లక్ష్మి' అన్నాను.

'నిజంగానా' అంది లక్ష్మి ఆకృర్యంగా-
కళ్లు పెద్దదిచేసి.

‘నిజమే’ అన్నాను నీరసంగా నవ్వుతూ.

‘అయితే ఫర్వాలేదు. బ్రతుకుతాను. వామిద ఒట్టెట్టుకు చెప్పండి. నిజమేనా’ అంది.

‘నిజమే’ అన్నా తనబడుతూ. లక్ష్మి నిట్టూర్చి లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

వారంకోసం బర్తనాథ కంటనే రమ్మని మానాన్న పొలేరుచేత కలువంపాడు. నేను తక్షణం బయల్దేరాను. పొలేరు దారిలో చెప్పాడు లక్ష్మి! జ్వరం ఎక్కువగా ఉందని. నా మనస్సు మనస్సులాగ లేదు. పరిసరిదాట అలోచిస్తున్నాను.

ఒట్టు చేరగానే సదాశిరి లక్ష్మిగదిలోకి వెళ్లాను. లక్ష్మికి పుప్పూ లేదు. మా నాన్నను పిలిచిరసస్థంగా అడిగాను ‘డాక్టరుగా రేమన్నా’ రని.

నాన్న కళ్లు కుడుచుకుని ‘దాని కర నేం బాగా లేదు. ఎప్పుడూ నిన్నుగురించే పరిశీలించు. దానిలో అన్ని ఊహలున్నాయనుకోలేదు. ఇలాగే మరి మిరి పోయాయి పరిశీలించు. డాక్టరు మేదను ఎక్కువ పనిచేసింది. మనశ్శాంతి లేక వచ్చింది’ దన్నాడు. నువ్వేమేనా అన్నావా? అన్నాడు.

‘అచ్చే! నేనేం అనలే దన్నా.

‘లక్ష్మి! చదువులుండాలక్కా. చదువుకున్న వాళ్లకు చదువుకున్న పెళ్లాలుంటే బాగుంటుంది. నా కండుకు చెప్పించలేదు?’ అంటే నవ్వు చదువుకో మన్నా వేమో నవకున్నాను’ అన్నాడు నాన్న.

‘నేనేం అనలేదు నాన్నా’. అని గదిలోకి వెళ్లిపోయాను. చదువు తక్కువని చేసుకోదలుచుకోలే దనుకుంది లక్ష్మి! అత్తయ్య నన్ను చూసి కంటిసీరు కుడుచుకుంది.

‘లక్ష్మి! అని పిలిచాను, అతికష్టంతో కళ్లు విప్పింది. ఆయాసంగా ‘వచ్చానా! వస్తా నను కున్నా.’ అంది.

మా అత్తయ్య లోపలికి వెళ్లింది. లక్ష్మికి ఉడుకులాంపట్టి వేళాను. అరచేయి ముద్దెట్టుకో రోయాను. చెయ్యి లాక్కుని—

‘వద్దు. జ్వరంవాళ్లను ముద్దెట్టుకుంటే జ్వరం వస్తుంది’ అంది.

‘ఫరవాలేదులే! అని చెయ్యి ముద్దెట్టుకున్నాను.

‘నేనంటే నీ కంఠ అభిరుచి’ అంది. నాకు ఏడుపు వచ్చింది. కళ్లలో నీరు చూసి—

‘ఏడుస్తున్నావా! మొగాళ్లు ఏవవ్వచ్చా. శి! ఊహ కో బానా, నేను బతుకుతాను!’ అంది.

అలోజ్జలా లక్ష్మి లేలికగా నీ ఉంది. ఎన్నో కలుపు చెప్పింది. పరాకుటల లావడం లేకు.

‘బానా, నవ్వు చెప్పింది నిజమే. కాదని అబద్ధ మాదావు, బానా’ అని అడిగింది.

‘కాదు. అబద్ధం చెప్పలేదు. నిజమే చెప్పాను’. అన్నా.

‘కాదు. నే నేం అనుకోనులే. అసలు నేను పల్లెటూరి దాన్ని. చదువుకున్నదాన్ని పెళ్లాడితేనే బాగుంటుంది. నా నేం తెలియదు’ అంది.

‘అక్కర్లేదు. ఇన్ని తెలిపేట లున్నప్పుడు చదువు లేకపోలేదేం? చదువుకున్న వాళ్లకన్నా చాకలి మేరుగుట. నిన్ను పెళ్లాడుతాను’ అన్నాను. అది వర్షింది. నేనూ నవ్వాను. అలోజంతా దానితో కలుపు పొన్నా.

‘బానా, కానీవు పడుకో’ అంది.

‘నాకు నిద్ర రావడంలే’ దన్నాను.

‘నిద్ర పోకపోతే జబ్బు చేస్తుంది. అదీకాక పొద్దున్నే లేవారి. జల్లు, నామాట విను’ అంది.

ఆ గదిలోనే యింకోమంచమీద పడుకుని నిద్రపోయాను. నిద్ర లేచేటప్పటికి లక్ష్మి నిశ్చలంగా పడుకునిఉంది. అనిద్రమండి యింక వెలుకువ లేదు.

నా కిది గట్టిదెబ్బ. దాని చావుకు నేనే కారణం. నామనస్సు చాలా సంజ్ఞిభించింది. ఈదెబ్బనుండి ఎప్పటికీ తేరుకోలేను నేను, పుస్తకం ముట్టడం మానే కాను. ఏపని కేస్తాన్నా లక్ష్మి జ్ఞాపకంవచ్చేది. కళ్ల ఎదుట ఉన్నట్టుంది నాకు.

పరిశీలు దగ్గరికి వచ్చాయి. ఏం చదవలేదు.

‘శేలవుతా ననుకున్నాను. ధర్మకాసు వచ్చింది. ధర్మ
కాసు ఏ. ఏ. కు ఏం ఉద్యోగం యిస్తాను! చెప్పాను
కదూ నవ్వుతావే కుట్టరి. యింకా చదువునామంటే
బుర్ర చదువుదాని! పోదు. మానాన్నకు సాయంచేద్దా
మని వచ్చేవాను. పిల్ల నిస్తామని చాలామంది వచ్చారు.
ఎనిమిదివేల లిస్తా మన్నారు. నాన్నగారు పిల్లని
యాడానికి రమ్మన్నారు. కిక్కురుననకుండా బతు
లేదరాను.

ఆ ఆమ్మాయి ధర్మభారం చదివింది. ఫీజేలు
వచ్చును. తెల్లగా పొడుగ్గా పన్నగా ఉంది.

ఇంటికి వచ్చాక మానాన్న ‘ఏమంటావురా’
అన్నాడు.

‘శేను చేసుకోను.’

‘ఏం? బాగారవుబామ్మలూనున్న ఆ పిల్ల
నట్టులేదా నీకు! యింకా చదువుకున్న పిల్ల
కావాడా!’

‘శేను మాట్లాడకుండా గదిలోకి వెళ్లడానికి
రెండడుగులు వేలాను.

‘ఒక్కనిమిషం ఆగు. నామాటలు నాలుగూ
విని పోదువుగాని. నాకు నాళ్లు ఎనిమిదివేల లిస్తున్నారు
కనక చేసుకోవాలని లేదు. పిల్ల అక్షణంగా ఉందని
చేసుకోమన్నా!’

‘అది కొడు నాన్నా—’

‘నాకు తెలుసు నీఉద్దేశం. బాబాయి రాకాను.
కాని నా కోసంబంధం యిచ్చలేదు. మేనిరికం ఉంది
కదా అనకుంటే దానికి ధూమ్మీద నూకలు లేకపో
యాయి. ఈపిల్లను చేసుకో. నామాట విను.’

‘శేను అముదం త్రాగినవాడిలా మొహం పెట్టాను.

‘నీకు ఈసంబంధంకన్నా అది యిష్టమని ఎరు
గుదును. కాని ఏం చెయ్యను? అది చేసుకోదాని!
ఏలేదు. నీకు చెప్పకుండానే నామాట వింటా ననుకు
న్నాను. సరే చెప్తా విను.

మానాన్న కాళహస్తిలో ఉన్నప్పుడు ఒక
యిల్లు కొన్నారు. యింట్లో నలుగురు మొగపిల్లలు,
మొగ్గురు అడపిల్లలు పోయారు. మాఅమ్మకూడా
అక్కడే పోయింది. మానాన్న తర్వాత వివాహ
మాడలేదు. మా మేనల్లకూతురు వెగవామె ఒకతే మా
యింట్లో ఉండేది.

ఆమె గర్భవతి అయింది. రహస్యంగా పురుడో
నుకుని వచ్చిపోయింది. పిల్లవాడిని వృద్ధిలోకి తెస్తా
నని నాన్న ఆమె గర్భ ప్రమాణం చేశాడు. దొరసా
నితో ఎవరైనా బ్రాహ్మణుల! పెంపియ్యమని చెప్పాడు.

కేకరరావుగారు, అంటే ఉమతాళకు పిల్లలు
లేరు. ఆయన దొరసానికి తెలిసినవాడు. పిల్లవాడు
గౌరవకుటుంబీకుడనీ, బ్రాహ్మణకులజాడనీ చెప్పి పెంచు
కోమని సలహా చెప్పింది. కేకరరావుగారు పిల్లాడిని
పెంచుకున్నారు. కాళహస్తినించి పిల్లాడితో యిక్క
డికి వచ్చేవారు. ఆతని కూతురే ఉను. అంటే మీరి
ద్దరూ అన్నా చెల్లెళ్లవుతారు. మానాన్న పోయేముందు
చెప్పాడీరహస్యం. తెలియక వియ్యముందుతామేమో
నని చెప్పా దాయన.

శేను కరుడుకట్టి పులులూగ ఉండిపోయాను.
నాలో మిగిలిన ఆక ఒకటి ఆరిపోయింది. ఇంతవరకూ
నే ననుకున్నట్టు ఏదీ జరగలేదు. జీవితంలో ఏవిధమైన
ఆక లేకుండా, ఆనందించడగ్గ విషయం లేకుండా అడ
విలో చెట్టులా బలెకున్నాను. ఈ నా జీవితానికి అంత
మనోది ఉంటుందా?

కృష్ణరాయల కళింగ జైత్రయాత్ర

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

3

ఉదయగిరి :—కృష్ణదేవరాయల కళింగ జైత్రయాత్ర ఉదయగిరి మట్టడితో ప్రారంభమైనట్లు మన కింతవఱకు లభించిన సకలసాధనసామగ్రివల్లము తెలియవచ్చుచున్నది. కాని మైముట్టడి ప్రారంభమైన దెప్పుడో కచ్చితముగ నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. కృష్ణరాయలు సింహాసనము నధిష్టించినవెంటనే సాళువ నరసింగరాయల మరణశాసనము గాంచి తనకు ముందు రాజ్యము జేసినవారు కేత్రువుల స్వాధీనమందుండు విజయనగరదుర్గములను జయించుటయం దౌదాసీన్యము జూపినందులకు చింతించి, వానిని సాధించుటకు నిశ్చయించి వైస్యముల గూర్చికొని యుదయగిరిపై నెత్తిపోయెనని వ్రాసియున్నాడు. యుద్ధమాత్ర బయలుదేరిన దెప్పుడో చెప్పలేదు. 1 ఉదయగిరిదుర్గమునందు కృష్ణదేవరాయల శాసనములు నాలుగు కలవు. ఇందు శాసనకాలమును సంపూర్ణముగ దెలుపునది యొక్కటియే. ఇందు 'శకవర్షంబులు ౧౪౩౬ చెల్లంగా మించ నడచే రాజసంవత్సరశ్రేష్ఠ బ. ౨ లు... శ్రీ వీర క్రష్ణరాయ మహారాయలు వుదయగిరిదుర్గంబున విడికి ప్రతాపరుద్రగజపతిని కొంపపిడువకర్మంతం విరుగంబొడిచి వుదయగిరిదుర్గానకు మేగితేయించి దుర్గంపుచ్చుకొని ప్రతాపరుద్రగజపతివారి పిన్నతండ్రి తిరుమలకొంతరాయనిని పట్టుకొని తిరిగి విచ్చేలి' అని యున్నది. కావున కాలివాహనశతాబ్దము ౧౪౩౬ వ సంవత్సరము గతించినప్పటికల ౧౪౩౭ వ సంవత్సరము నడచుచుండగా భావసంవత్సరశ్రేష్ఠ బ. ౨ లపుటికి కృష్ణరాయ యుదయగిరిదుర్గమునకు మట్టడివేసి సాధించి స్వాధీనపఱచుకొనెనని తెలియుచున్నది. అంతకు పూర్వ మెన్నడు రాయల కాదుర్గము వైసవ మాయెనో

నిర్ధారించి చెప్పటకు వీలులేదు ; కాని కోట స్వాధీనమైన కొంగ్రతలలోనే విజయప్రకటనార్థమై శాసనముల నెత్తించుట సహజము. ఉదయగిరిదుర్గపుముట్టడి పడుననిమిదిమాసములపర్యంతము నడచెనని న్యాయజాప్రాసీయున్నాడు. 3 అట్లగునని సదరుముట్టడి శతాబ్దము ౧౪౩౪ కు పరియైన అంగీరససంవత్సర మార్గశిరమాసమున, అనగా శ్రీ. శ. ౧౫౧౩ వ సం. కడపట ప్రారంభమైయుండవలయును. 4

1. Nunis, Sewell's Forgotten Empire, P. 316.

2. Nellore district inscriptions (ND1) III, Udayagiri, Nos. 37, 38, 40, 41. దీనిలో మొదటి దానియందు (37) శాసనకాలము లేదు ; రెండవ దానియందు (38) శకవర్షమును దెల్పుభాగము మాసిపోయినది. 'భావసంవత్సర' అనిమాత్రము కలదు, తరువాతి యక్షరములుకూడ మాసిపోవుటవలన మాస తిథినారాదులు తెలియవు ; కాని మాడునాలుగు (౪౦, ౪౧) శాసనములలో శాసనకాలము సంపూర్ణముగ కలదు. దీనియందు నాలుగవదాని (40) ఖము ముదితము గాలేను. అందువలన, 'This is a mere copy of No 40.' అను శాసనసంపాదకుల వాక్యము (సం. 3. పుట ౧౩౮౭) వాధారపఱచుకొని యందుకు శాసనకాలము సంపూర్ణముగ నుత్తమై యుండునని మన మూహింపవలసియున్నది.

3. See. Sewell's F. E. P. 316

4. ఇది న్యాయజాగ్రంథము వాధారపఱచుకొని చేసిన యూహ. దీని యాధారార్థమును నిరూపింపగల ప్రత్యక్షప్రమాణము లేవియు నింకను లభ్యము కాలేను. శతాబ్దము ౧౫౨౬ నకు పరియైన పరాధన

ఉదయగిరి మిక్కిలియు బలిష్ఠమైన దుర్గము. రాయసామ్రాజ్యమున కంతటికిని మొదటి దుర్గమని

పేరెన్నికకల్గినది. శ్రేణుజనదుర్గము; కులభముగ సాధింప శక్యముగానిది. ఏతట్లు చూచినను మింటిని

సంరక్షిరమున వీరవేంకటపతి దేవమహారాయల యుక్త రవుద్రకారము లిఖింపబడిన 'విజయనగరసామ్రాజ్యము' అను సభ్యతగడితమున కృష్ణదేవరాయలు 'శ్రీముఖ సంవత్సరం చిత్రమాసం శ్రీరామదశమి గజపతివిద దండుయై త్రి తలికపోయి'నట్లు చెప్పియున్నది. (భారతి సం. ౬, పుట ౬౨౦). చిత్రమాసము కొంచె మించు మించు చైత్రమాసమునకు సరిపోవును. విజయనగర సామ్రాజ్యమునం దుక్తమైన కాలము సరియైనదగు నేని, న్యూనిజాగ్రంథము సాధారణముకొని యూహించి ముట్టడిప్రారంభకాలమునకు రహదారి యొందిమిది నెలలకు ముందే రాయల కళింగదండయాత్ర యారంభమయె నని యొంచుట సరియైనది. బ్ర. శ్రీ పాథు కు బ్రహ్మగ్య కాన్తులవారు స్వరచితిరుపతి దేవ స్థాన నివేదికయందు, కృష్ణదేవరాయలు ఉదయగిరికి తోవుచు మార్గముగ్గయున వేంకటేశ్వరులను పంపింపించుటకు దేవద్యుతున మేతుడైతిరుమలకు విచ్చేసిస్వామివారిని సేవించి కాంక లర్పించి తరలిపోయినట్లు మూచించి యున్నాడు. (శ్రీకాన్తులవారి యూహను స్థిరపఱచారీ గిన సాక్ష్యము లేకపోయినను అది యసంగతము గాదు. కళింగదండ యాత్ర సానుమోదగా తిరువేంగళపురికి మొక్కు చెరించుటకు మాడుపాలుగుప గ్రామములు కృష్ణరాయలు తిరుమలకు వచ్చినట్లు కొనసాక్ష్యము గలదు. ఇది యెట్లున్నది కృష్ణరాయలుగ, నెరిసి దేవే రులుగ శతేబ్దము ౧౮౩౩ సంవత్సరమునకు సరియైన శ్రీముఖసంవత్సరమున తిరుమలకు వచ్చి వేంకటేశ్వరులను సేవించినది నిర్ణయము. ఈవిషయమచట సా సంవత్సరము ఫాల్గుణసంక్రమణమునకు వారు వ్రాయించి నిలిపిన శిలాశాసనముల వలన విదితమగుచున్నది (TDL III nos 32 to 59). ఆ దినముననే కృష్ణరాయలు కాళహస్తికిగది సంపర్కించి యా దేవుని పూజాపురస్కారములు జరుపుటకొరకు చేసిన దానముల వివరించు కొనసాక్ష్యము కొన్ని కాళహస్తికిగది దేవాలయమున గలవు (ARE 150, 165, and 180 181 of 1924); మఱియు ౧౦౮౩ కొయి యచట నెరదం జన్యమియాలయమునకు చేసిన దానములను వివరించుచు శతాబ్దము ౧౮౩౩కు సరియైన యాంగీరసస్వమివసుదత్తపార్థునామోక శాసనము నందు నిలిపెను (ARE 476, of 1919). ఈ శాసనములకు బరికించిమాడగా శతాబ్దము ౧౮౩౩ నకు సరియగు

శ్రీముఖసంవత్సరమున కృష్ణదేవరాయలు కాళహస్తి తిరుమలకొచ్చిపురపరిసర ప్రదేశముల బళ్లబసము సేయించుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. అచటినుండి యుదయగిరికి పోయినో లేదో తెలియదు; కాని తరువాత అచిరకాలముననే రాయలు విజయనగరమునకు మరలిపోయినట్లు హంపిశాసనములందు మూడవలు గాన వచ్చుచున్నవి (SIL. IX ii, 490; SIL. IV. 253, 273, 277, 278). ఇది యర్థము ౧౮౩౫ శ్రీముఖ చైత్రసంక్రమణ వ్రాయించినది. కృష్ణరాయలు 'తంజనరసగజాయకవోదయరిగూడంబుతొయివాగాజియమ్మ నఃరిగూపుణ్యవాగినూగ్యగ్రహగపుణ్యకాలదల' విజయనగరదేవాలయములకు చేసిన దానాదికములు దెలుపుచున్నది. ఈ శాసనములందు పేర్కొనబడిన మూర్త్య గ్రహగపుణ్యకాలమున రాయలు విజయనగరమునందుండెనని తలచుట యసమంజసముగాను శ్రీముఖ చైత్రమాసాంతము వఱకు గాజధానియందుండెనేమో. వైకాటమాసమున బయలుదెలి మరల తిరుమల ప్రాంత దేశమునకు వచ్చినట్లున్నది. ఏలనగా, శ. ౧౮౩౫ శ్రీముఖవైకాటసంక్రమణ తిరువేంగళ వాగుకి సమర్పించి తిరువాధీనములను నిర్మించు శాసనములు వాలుగు తిరుమలయందు గానవచ్చుచున్నవి (TDL. III 60—63). మఱియు శ. ౧౮౩౫ శ్రీముఖ మాఘసంక్రమణ తిరువేంగళ వాగుని శ్రీధం దారమున కొనిన ధర్మశాసన మొకటి కలగు (TDL. III no 64); ఇదికాక శ. ౧౮౩౫ శ్రీముఖశ్రేష్ఠ ౨౭ వాడు శ్రీకాళహస్తికిగది యాచయినను చేసిన దానమును దెల్పు శాసన మొకటి కాళహస్తికిగది దేవాలయమునందున్నది (SIL. IX. ii. no 492). ఈ శాసనములనుబట్టి చూడగా కృష్ణరాయలు శ. ౧౮౩౩ అంగీరసాంశ్రియమునను, శ. ౧౮౩౫ శ్రీముఖప్రారంభమునను తిరుపతి ప్రాంతములకు వచ్చుచుతోవుచుండెనని తెలుచుగుచున్నది. శ్రీబ్రహ్మగ్యకాన్తులవారు రన్నట్లు ఇవి కేవలము భక్తిదేవాలయసేవలకు చేసిన యాత్రలుగావు. కళింగచైత్రమాత్రాపంపర్ణమున చేసినవే. ఈ యధిప్రాయ మనంగీకారముగాదేని, న్యూనిజాగ్రంథము సాధారము చేసికొని యూహించినట్లు ఉదయగిరిముట్టడి యాంగీరససంవత్సరమంగీరమాసముననే ప్రారంభమయినని చెప్పవచ్చును.

రాయ కొండలు. అడుగడుగునకును కృష్ణులములవలె
సంచారనిశోధములైవ గండశిలలు. పాడైన చారి లేదు.
ఉండు మాగ్గమెక్కటియే. అదియును ఇటుకైన కాళి
త్రోవ; మనుజులగుడ నొకని వెనుక నింకొకడు నడచి
పోదగినదేకాని యేకకాలమున పెక్కండు గుమికూడి
పోవ వలనైనది కాదు; ఇక పాస్త్ర్యకృతకూడియొద్ద
సాధనములమాట చెప్పవలయువా! ఇట్టి దుర్గమును
సాధించుట కష్టము. కాపాడుట కులభ్యము. కృష్ణ
రాయ బీదుర్గమును మట్టడించినపు డచట పదివేలవలస
కాలువరున, వాలుగువందల గుఱ్ఱములును గల యొడ్డె
దళము కాపుండెను; దుర్గాధిపతి ప్రతాపరుద్రగజపతి
యొక్క పీఠతండ్రియగు తిరుమలరాహుత్రరాయడు. ఇత
చారి కేరిన కూరుడు. దుర్గపరిత్యజహర్గముల నెఱి
గిన నేర్పరి. కావున సుదీర్ఘ కాలము ముట్టడి కాగి దుర్గ
మును క్రేకువులకు వశముగావీయక కాపాడగలిగెను.

ఉదయగిరిని స్వాధీనపఱచుకొనటకు 'కృష్ణరా
యలు తన బలములను గూర్చికొని వచ్చెను. 'మొప్పది
వాలుగువేల ధీటులును, ఎనిమిదివందల యేనుగులను
గూర్చికొనివచ్చె' నని న్యాయుజా చెప్పుచున్నాడు. గుఱ్ఱ
పుభాజా దోహ్మనివచ్చినట్లు చెప్పలేదు. రాయ
వాచక కృష్ణరాయవిజయములందు రాయలవెంట గాయ
రాణువయంతయు డరలివచ్చినట్లు వ్రాసియున్నది.
రాయవాచకముబడి రాయరాణువయందు కైశీతంయేను
గులు ౧౦౦,౪౮౮,౧౨౦౦౦, సిహాయిదళము ౧౦౦,౦౦౦
మ అమర వాయకం యేనుగుపుట్టాలు ౧౨౦ (అనగా
౧౨౦౦), గుఱ్ఱాలు ౨౪౦౦౦, కౌల్బలము ౨౦౦,౦౦౦.
ఈ మహాసైన్యముతోడను కల్ల ప్రజతోడను బయలు
మెఱసి ఉమ్మహారాజ్యమును జయించి కైవసము
గావించుకొని, కృష్ణాతీరమున యాడిండ్ల తురకరాజు

లను జయించి గండికోటకూర్గమున వయవము
సాగించి యుదయగిరిని కేరినట్లున్నది. 7 దీనినిబట్టి
యా, మమ్మహారాజుడను కృష్ణాతీరమున తురకలతోడి
యుద్ధమునను మడిసిన బలము పొను తక్కిన కర్ణాటక
సైన్యమంతయు సుదయగిరిపై నడిచెనని మన యాహించ
వలసినవచ్చును. రాయవాచక సాక్ష్యమును గుఱావు
పఱచుటకు దగిన సాధనాంతరము లేకపోవుటచే నది
యంతకంటకు సత్యమో నిశ్చయించిచెప్పటకు వీలులేదు.

ఉదయగిరిముట్టడి సుదీర్ఘమైనదని పైనజెప్పి
యున్నాడు. 'ఒకటిన్నరపంజర్పరవర్తంతము పాగో
నని సమకాలీకుడు న్యాయుజా చెప్పియున్నాడు. రాయ
వాచకములోని వృత్తాంతమునలననదియంతకాలము
నడచెనో చెప్పటకు వీలులేదు. కృష్ణరాయవిజయమును
బట్టి చూడ నిచట కొంతకాలము వల ! రుపక్షముల
వారును దమ కైసామర్థ్యములకై వినియోగపఱచి
పోరాడినట్లు తెలియుచున్నది. మట్టడిసందర్భమున
నడచిన యుద్ధాంశములు కొన్ని సమకాలీకులచేతను,
నర్వాచీనులచేతను వర్ణింపబడియున్నవి. సమకాలీకు
డగు న్యాయుజావర్ణన మొట్టమొదట కేర్పొనదగిన
దైనను సంగ్రహమున, నవసంగ్రహమున నగుటచేత విష
యము నింతకంటె విస్తరముగ వివరించు కృష్ణరాయ
విజయమున ప్రప్రథమమున బోకించుట యొప్పు.

అభిమానమునకుగా న
య్యిధిరాజుజనంబు పోరానెంతయు బాహు
విధవం చెలర్చ నేనా
రథసమ్మున కెదిరి కృష్ణరాయలతోడకా.
దుర్గమమగువారుగ మ
నర్థశక్తి దీయుటకు నహర్నిశము మహా
దోర్లర్యమునకా వావా
మార్గంబుల బోరిరవుడు మాద్యద్ధశులకా

ఇంతకంటకు వర్ణన పర్యసామాన్యమైనదే. కాని
యూముట్టడియందు పోరిన రాయసామంతులను గొంగ
తీని కేర్పొనటవలన దీనికి కొంత విశిష్టత గలుగు
చున్నది.

కోటలుదుర్గముల్ గొనచుదో! పటుబల
ధాటిచే మించు వార్యుటివా
కంటకాహితకంఠలుండకోదంతిల
దంటలై తన తొరగంటివారు
నిబ్బరంబుగ క్రేకునికరంబు నగించి
ధీరులై మించు గొట్టూరివారు

5. కొన్ని కావనములం దిదిని పేరు నిరుమల
కాంతరాయ డని కలదు. See NDL. III. Udaya-
giri, 37, 38, 40, 41,

6. Sewell : F. E. p 316.

7. ఆం. సా. పరి. ప. సం 3. పుటలు 33-3౪

8. Sewell : F. E. p. 316.

చాల తోర్పులలీల సమదారిసంఘంబు
 దూరించి వెయ్యి వందలవార
 లాదిగాకల రాజులు మేదురగతి
 కుశువదొరలను బోయలు దురుకుగాగ
 బ్రతిదినంబును భోరమా రణమొవర్చ
 నిలిచి పోరాడె గజపతిబలము లపుడు.

48వీగ వావూరును క
 డిందిరహిక వెలుగోటివార లా
 రావెలవారుగూడుకొని
 రాత్రిబగల్ చతురంగసేవతో
 సేవగ జూచిన దెలియ
 వెంతయు శిక్వముగాని దుగ్గ మా
 భూవరమాని గాంచి

ఇందులన వార్వీటివారు, తొరగంటివారు,
 గొబ్బూరివారు, వందలవారు, బోవవారు మొదలగు
 రాజులును, వెలుగోటివారు, రావెలవారు మొదలగు
 వెలును, కమ్మనాయకులును కుశువదొరలను బోయలును
 రాయలపక్షమున నొడ్డవారితో బోరిని తెలియ
 వచ్చుచున్నది.

వీరందఱును వా ప్రసముగ నుదయగియుట్ట
 డియం దిందు చెప్పినట్లు పాల్గొనినని నిశ్చయించిచెప్ప
 టకు వీలులేదు; వీలనగా దీని యాధార్యమును నిరూ
 పింపగల సాధనము వేటొందు గానరాదు; కాని యది
 కేవలము విశ్వాసపాత్రము గాదనియు త్రోసితిచ్చ
 దగదు. ప్రాచీనము కుటుంబములన్నియు రాయసా
 మంతకుటుంబములే. ఆర్యవీటారు విజయనగరసామ్రా
 జ్యసంస్థాన సామంతులమునుండియు సుప్రసిద్ధివందిన
 వారే. వందలవారును వావూరును వార్వీటివారి బంధు
 లకు తెందినవారే. ఈ వంశములలో బ్రముఖులు
 గొందఱు కృష్ణరాయలకొలుపున నుండినట్లు కాసవాది
 చరిత్రాధారములవల్ల దెలియవచ్చుచున్నది. తొర
 గంటివారును, గొబ్బూరివారును వార్వీటివారి బంధు
 వులు. వెలుగోటివారు కృష్ణరాయసామంతులని
 యముద్రితములైన కొన్ని రాయలసీమకలకాసన
 ములు రుజువుసేయుచున్నవి. రావెలవారివిషయము
 మాత్ర మిందుక సంకయాస్పదమే. కావున ప్రాచీన

నిన సామంతకుటుంబములన్నియు నీముట్టడియందు
 పాల్గొనుట యసంగతము గాదు. కృష్ణరాయవిజయ
 నుందలి ప్రస్తుతంతము విశ్వాసపాత్రము గాదని నిరూ
 పింపగల సాక్ష్యము బయల్పడువలెకును మన మది
 సత్యమని యెంచుట యుక్తము.

విజయనగర ప్రెస్యము లిట్లనారాత్రములు పోరా
 డినను ఫలము లేకపోయెను. కోట రుస్సాన్యముని
 యందఱు దెల్లమాయెను. కాని రాయలకు దాని
 నెట్లైన సాధించవలయునను పట్టుదల దృఢతరమాయెను.
 ఆతడు యోధమాత్రుడు గాదు. ఆప్రతిమానత్రతి
 భాకారయైన సేనాని. దళముల కూర్చుటయందును విచ్చు
 టయందును శ్రమల విభాళించుటయందుమాత్రమేకా
 దతనికి నేర్పుగల్గినది. ప్రెస్యమునడక నడ్డపెట్టు వాటంక
 ములను - ప్రెస్యకాత్మికములుగాని మనుజునిర్మితములు
 గాని యెట్టివికాని - తొలగించి యది నిరాఘాటముగ
 నియమితకృత్యము నెఱవేర్చుదగు వానుకొలయుల గలి
 గించుటయం దతనికి గల ప్రావీణ్య ముప్పటి సేనాధిపకు
 లయం దెవ్వరియందును కానరాదు. తన భౌజులు కోట
 గోడలను సమీపించుటకు కొందఱును బందెలునుగ నా
 యడ్డపడుచున్నవి. వానిని గడిచిపోవుట కుపాయము
 లేదా? అని చింతించి వానిని బగులొట్ట నిశ్చయించెను.
 తన భౌజు కోటకొత్తకముల సమీపమునకు బోవుటకు
 పెక్కు గండకలల జడియగొట్టించి, కొండలమీద
 పెక్కు మార్గముల నేర్పఱచెను; ముం దేక కాలమున
 నొక్క జే ప్రాకిపోన ననుకూలమైయుండిన ఇటుకొట
 మును విపులీకరించి విశాలమార్గముగ జేసెను; ఇటువంటి
 బాటలను మఱిసాన్నిధిని నిర్మించి సేవలను కోటగోడల
 క్రింది జేరునట్లునచ్చెను; అని న్యూనిజా వాగ్రచ్చి
 నాడు. 10 ఇటు భగీరథప్రయత్నము గావించి కోట
 గోడలకడకు గొంపోయినను రాయరాణున దాని
 సాధింపజాలకపోయినది. కోటను సకలముకొనుట
 కందు కావుండు కాణ్యమున కాహారపదార్థముల నంద
 నీయక పక్షుల మాడుపులవక్క యసోగపాయము లేదని
 న్యూనిజా చెప్పి యున్నాడు. కావున రాయలు
 కోటకు రాకపోకలను సంపూర్ణముగ వాచిత్యములకు
 బ్రయత్నములు సేయవలెదగను.

ఈ విధియందు ముట్టడికారులకు చెనుకటిపోటు
 తగినది. విజయనగర ప్రెస్యముల విజృంభణమును గని
 గజపతిప్రతాపరుద్రు ధూరకుండితెను. ఉదయగిరె

గావుండు. తన దళముల యపాయము నతడు గుర్తించెను. కృష్ణరాయల బాటలోలుట యత్యంతావశ్యకమని తెలిసికొనెను. కావున సైన్యసమేతుడై బయలు వెడలి యుదయగిరి చుట్టుముట్టియున్న రాయగొంధావారముపై నడచెను. తరువాతికృత్తాంతము ఉదయగిరి కాసనములందు సంగ్రహముగ నిట్లు వర్ణింపబడియున్నది.

“ఉదయగిరిదుగ్ధాదమేలె విట్టు ప్రతాపరుద్ర గజపతియనకొండవీడుపరియంతరలూ ముఱియలిటిదు ఉదయగిరియ దుర్గక్క విడియవనూహాకి దుగ్ధావనూ తెక్కిండుప్రతాపరుద్రగజపతియవర చిక్కప్ప తిరుమలకొంతరాజుననూ హిడిదుకొండు”

“ఉదయగిరిదుగ్ధాంమిద విడిసి ప్రతాపరుద్ర గజపతిని కొండవీడుపర్వంతం విరుగంబొడిచి పుదయ గిరిగుగానకు మేగిత (వేగిత) వేయించి దుగ్ధాం పుచ్చుకొని ప్రతాపరుద్రగజపతివారి పిన్నతండ్రి తిరుమలకొంతరాజునిని పట్టుకొని తిరిగి విచ్చేసి”¹⁰⁻²

పై కాసనవాక్యములవలన నీక్రింది ముఖ్యాంశములు విడితమగుచున్నవి :-

(౧) తనపై నట్లు వచ్చిన ప్రతాపరుద్రగజపతిని కృష్ణరాయ లెదిర్చి యుద్ధమున పరాజితుని గావించెను; మఱియు సాదయగిరిప్రాంతమున వెనటనైన నతని నిలువనిచ్చిన దన కపాయము కలుగవచ్చు నని శంకించి యతని వెన్నంటి తఱుముచు గొండవీడుపర్వంతము బోయెను.

(౨) అచటినుండి, వెనదిరిగివచ్చినట్లుట ఉదయగిరిదుర్గమునకు మేగిత లేక వేగిత వేయించెను.

(౩) దుగ్ధామును స్వాధీనము చేసికొని దుర్గాగ్ధుడగు ప్రతాపరుద్రగజపతిపితండ్రి తిరుమలకొంత (లేక, రాహుత్ర) రాయని పట్టుకొనెను.

ఈయుద్ధప్రస్తావన మఱి యెచ్చటను గానరాదు. ఎచ్చట నడిచినదికూడ తెలియదు. ప్రాయశః ఉదయగిరిపరిసరములందే నడచియుండవచ్చును. అంతకంటె మించి యూహింపదగిన విషయములెవ్వియు లేవు. కాని దుర్గమునకు మేగిత లేక వేగిత వేయించుట గమనింపదగినయంశము. ‘మేగిత’ ‘వేగిత’కు అర్థము

రూపము. ‘వేగిత’ అర్థము ‘వే. కై’ కు ఆంధ్రరూపము. వేగిత యవ చుట్టుగోడ యని యర్థము. 11 ఇందువలన కృష్ణదేవరాయలు కొటకు సంపూర్ణముగ రాకపోకల నాచి, కొటలోని తాణ్యమున కావారపదార్థముల నందనీయక వారి నాకటిపాలుజేసి హింసజెట్టుట కొటకు కొటచుట్టును గోడనెత్తించెనని తెల్లచుగుచున్నది. కాని యందువలన పద్యఃఫలమేదియు గలిగినట్లు కావరాదు. తుదకు కృష్ణదేవరాయలు లగ్గులపట్ట నిశ్చయించుకొనెను. ‘దుర్గ మా భూవరమాళి గాంచి యొక పూటనె ధీనద నంచు నున్నదై’ శిష్యము జే వెనట. 21 ఈ సంవాక్యమున స్మరింపదగినది ఒక ద్వైతీహ్యము గలదు. కృష్ణదేవరాయలు దిగ్విజయములో ఉదయగిరిదుర్గము ముట్టడించినప్పుడు అందు తిరుమలకొంత (లేక రాహుత్ర) రాయ డనువాడు గజపతికి పితండ్రి కావుండి కడుసమర్థుడై ఎన్నార్జకును దుర్గమును లోబడనీయక కాపాడుచుండెను. అంశ నొకనాడు కృష్ణరాయడు ‘ఈదినము తిరుమలకొంత (లేక రాహుత్ర) రాయని తలద్రొక్కక స్నానముజేయను’ అని ప్రతిజ్ఞ చేసి ప్రియముగా ముట్టడి నడువగా తిరుమలకొంత (లేక రాహుత్ర) రాయడు భయపడి లోబడి తనతలకు మాటుగా తన కీరీటమును పంపగా రాజు దానిం ద్రొక్కి మాధ్యాహ్నికము గావించెనని ద్వైతీహ్యము.¹² ఈ కథ సత్యాత్మకము. కృష్ణదేవరాయలే ఈ విషయమును బ్రస్తాపించియున్నాడు. అముక్తమాల్యదప్రథమాశ్వాసాంతపద్యమున,

“ఇది కర్ణాటభరాధృతిస్థిరభూహి
హేనాకలచేధరా

10-2 NDI III, ud. 40,41.

11. తెనుగుస్వతంత్ర. పం. ౨. పంచి. ౧౭. పుట ౧౩.

12. కృ. రా. వి. 3:౧౪

13 బ్ర. శ్రీ. కళాప్రపూర్ణ వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు:—అముక్త. వ్యాఖ్యి పుట ౯౦. ఇందు శ్రీ. శాస్త్రులవారు సర్వత్ర ప్రహరేశ్వరప్రాశ్రుడని వ్రాసిరి. ఇది పొరబాటు. కాసనముల్నిటియందును ఉదయగిరికడ రాయలచేజిక్కిన ప్రతాపరుద్రగజపతిపితండ్రి వేద

దుడయ్యోర్వీధరతత్పత్త్యకృత

వ్యోపాయశోష్ణీమర

త్పద్మగంచత్పదకృష్ణరాయననుధా

ధ్యక్షోడితాముక్తమా

ల్యద నాశ్వాసము హృద్యోద్యముల నా

ద్యంతై మహిం బొల్పగున్."

అని చెప్పియున్నాడు. కావున కృష్ణరాయవిజయమునను, మైనదాహృతమైన యైతిహ్యముందును వచిం

తిరుమలకాంత (లేక రాహుత్త) రాయడవియే కలదు. మఱియు ప్రహరేశ్వరపాత్రుడు కాపుండినది యుదయ గిరియందు కాదనియు, కొండపల్లెయందనియు 'ఇది పాత్రప్రహరేశ్వరప్రభృతి' యను నాముక్తమాల్యద తృతీయాశ్వాసాంతపద్యమువలన విస్పష్టమగుచున్నది. కావున ప్రహరేశ్వరుని పేరు తొలగించి దానికేబదులు తిరుమలకాంత లేక రాహుత్తరాయని పేరు చేర్చితిని.

14. ఆం. సా. పరి. ప. సం. 3. పుట ౧౩౪.

15. ఈ కంపన్న యెవ్వరో తెలియదు. రాయ వాచకమున దప్పమఱియొచ్చుటను అతని పేరు గానరాదు. కాని మనుమంిభట్టప్రణీతిమైన అశ్వలక్ష్మణసార మను గ్రంథమున చాళుక్యసంశ్లేషాడు మీసరగండ, బర్హర రాహడివిరుదాంకితుడు బౌద్ధశరాజకుమారుడు సాళువ కంపరాజాకడు పేర్కొనబడియున్నాడు. తృతీయాంతురప్రారంభమున నతడు 'కృష్ణరాయసిద్ధకృపాణు'డని చెప్పియున్నది.

పబడిన రాయలప్రతిజ్ఞాస్మృతాంతము సత్యమని శంకింపవలసినపనిలేదు. కాని యందు క్తమైనట్లు కృష్ణరాయల ప్రతిజ్ఞ చెవిపోకినంతట నె తిరుమలకాంత (లేక రాహుత్త) రాయడు భయపడి తనతలకుబదులు పట్టివచ్చును. బంపివాడనట యతిశయోక్తి. విజయనగరదళములు గృష్ణరాయ ప్రేరితములై లగ్గలకొక్కను. కొంతదడవు సంగ్రామము భీకరముగ నడచినది. రాయవాచకమున నిట్లాయుధము వర్ణింపబడియున్నది. "హుర్మత్తు అనే దుగముపై లగ్గయొక్కగా దుగములోనివారు తమ చేతనైనట్లు సమరం జేసి మందుగుండు కలపై నిర్వహించలేక కొలిచివారు." 14 అటుపిమ్మటనే తిరుమలకాంత (లేక రాహుత్త)రాయడు తన యుష్ణీచమును రాయలకడ కంపి శరణువేడియుండవలయును. ఉదయగిరి నిట్లు కయిన సము జేసికొని యచట 'కంపన్న ను తాణ్యం వుంచి' 15 రాయలు వేంకటేశ్వరులను సేవించుటకై తిరుమలకు బోయి యచటినుండి విజయనగరమునకు బోయి చేరెను. నైస్యము గజపతిరాజ్యమును జయించుట కచట వాని కొండవీడుదండపాదుపై నడచెను.

"క్రికరకటాక్షవిజయ

శ్రీకాంతాకృష్ణరాయసిద్ధకృపాణా

స్వీకృతసత్వరపర

భీకరభటయూధకంపపుష్పనాథా"

కావున రాయలచే నుదయగిరితాణ్యమున కధిపతిగ నియు క్తమైన కంపన ఇతడు కావచ్చును.

విమర్శనము

మన రాజ్యాంగము

సంకలనము: డి. వి. సుబ్బాకాశ్రి గారు. ప్రచురణ: సంగయ్య ఆర్థిక వైజ్ఞానిక కేంద్రము, మద్రాసు 17. పుటలు 72. వెల రూపాయి.

రాష్ట్రీకాన సభ్యులు, ఉత్సాహభరితులు నివర్తి, పెండెకంటి వెంకటసుబ్బయ్యగారలు రాజకీయప్రచారము చేయబూని ఈ వైజ్ఞానిక కేంద్రము ఉపక్రమించి ఈ పుస్తకమును ముందుగా ప్రచురించివారు. శ్లాఘాకాగితముతో దళసరిఅట్టతో మంచి ముఖ, మగ్గచిత్రములతో ఈ పుస్తకము చూడముచ్చటగా నున్నది. కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి కళావెంకటరావుగారి తొలిపలుకుతో ఈ సంకలనము వెలువడినది.

దేశస్థులందరూ స్వీయరాజ్యాంగమునుగూర్చి తెలిసికొని మసలుట దేశమునకు క్షేమపేతువు. విద్యార్థులకు, ప్రాప్తవ్యవహారులకు రాజ్యాంగము అవశ్యము పాఠ్యము. తెలుగులో రాజ్యాంగమును గూర్చిన సాహిత్యము వెలువడుచుండుట ముగావహము. ఇటీవల వెలువడిన రచనలలో డి. వి. సుబ్బాకాశ్రిగారి సంకలనము ఎన్నదగినది. సంగ్రహముగ వీరు రాజ్యాంగముందలి ముఖ్యాంశమును క్రోడీకరించి ఉటంకించుచున్నారు. ఇందువలన రాజ్యాంగము సాంగోపాంగముగ తెలియకపోయినవరు లీలగా తెలియగలరు. సమగ్రరచన పెద్దగ్రంథమగును. నూత్నములో రూపాయ వెలకు ఈ సంకలనమువలన అనసరము కొంతవరకు తీరుచున్నది. రాజకీయప్రచారకులకు విద్యార్థులకు ఇది తప్పక ఉపయోగించగలదు.

ఆ. దా.

గ్రంథ స్వీకారము

తారాతారణము

రచయిత: సందూరి రామకృష్ణమాచార్యగారు. ప్రచురణ: విజ్ఞానప్రభాస, భీమవరము. వెల రూ. ౧-౦-౦.

భగవాన్ శ్రీరామతీర్థ

రచయిత: శ్రీ కేశవతీర్థ స్వామి. ప్రకాశకులు: శ్రీరామతీర్థ సేవాశ్రమము, పిడుగురాల, నంటూరుజిల్లా. వెల రూ. ౧-౧౨-౦

శ్రీరామ తీర్థస్వామిజీవితము

రచయిత: బులుసువెంకటేశ్వర్లుగారు. డి. వి. పి. ఆర్. కాలిజి, కాకినాడ. వెల రూ. ౨-౦-౦

అశ్రుమాల

రచయిత: వారపరెడ్డిగారు. ప్రకాశకులు: కవి కోకిలపల్లి కేషన్సు, నెల్లూరు. వెల రూ. ౧-౦-౦

అశ్రుధారలు

రచయిత: బూదరాజు రాధాకృష్ణగారు. ప్రాప్తి

అమృతవని

ఆరోగ్యరక్షణకు అమృతవని అత్యంతోపకారము. మలబద్ధము, అజీర్ణము, కడుపునొప్పి, శూల, మొదలగు జీర్ణాశయబాధలనూ, మూలకంక (సావమున్ననూ) వెంటనే తగ్గించి, ప్రతిపుదయమున కాలవిరేచనముచేస్తూ, జీర్ణశక్తి ఆకలి కలిగించి శక్తి ఉత్సాహముల నిచ్చును. ఆస్టుపైతోశ్రిదేవములవలన తిలనొప్పి, పోటు రాకుండాచేయును. శిశువులు, గర్భిణీస్త్రీలు, వయోవృద్ధులు అంతా నేవినపరిగినదై ఫలపుష్ప, మాంసకాసముదాయముతో తియ్యారు కావడినదై అనేక వేలమందిచే క్లాఫింపబడినది వ్యాపకము.

40 రోజులకు రూ. 2-8-0

అమృతవనిడిపా, టినగర్

మదరాసు. 17

స్థానము: పంసులూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు, కేట
పాలెం. కల రూ. ౧-౦-౦

అలమేలుమంగాపరిణయము

కుమురామచంద్రావనీపాలప్రణీతము. ప్రకాశ
కులు: తూము రామకృష్ణారెడ్డి దేశముఖుగారు, మానాజీ
పేట, మహబూబునగరు జిల్లా. వెల రూ. ౧-౦-౦

అశోక ధర్మచక్రము

నాటకము: రచయిత: రాయసం రాధాకృష్ణ
మూర్తిగారు. ప్రాప్తిస్థానము: ఆదర్శసాహిత్యనిల
యము, ౯వ లైన్, ఆరంజేలుపేట, నుంటూరు.
వెల రూ. ౧-౫-౦

దీక్షితదుహిత

రచయిత: శివశంకరకాశ్రిగారు. ప్రకాశకులు:
సాహితీసమితి, నుంటూరు. వెల రూ. ౧-౫-౦

వెన్నెల వెలుగులు

రచయిత: నాళము కృష్ణారావుగారు, రాజమ
హేంద్రవరము. వెల రూ. ౧-౦-౦

నేతాజీ సజీవి

రచయిత : యక. విజయరాజకుమార్ గారు,
చేబ్రోలు. వెల రూ. ౧-౦-౦

ఆవేదన

రచయిత: వి. గోపాలరావుగారు, లగడపాడు,
పెదనూరపాడు పోస్టు, నుంటూరుజిల్లా. వెల పావలా.

నేటిప్రపంచము

రచయిత: దుర్గి నాగాచార్యులుగారు. తెలుగు
పండితులు, ఏ. బి. యం. హైస్కూలు, ఒంగోలు.
వెల రూ. ౧-౦-౦

సంగేశం

సాంఘికనాటకము. రచయిత: బి. కె. యస్.
పాత్రుడుగారు.

నిరుద్యోగి

నాటిక. రచయిత: బి. వి. యస్. పాత్రుడు
గారు.

పైరెంటికిని ప్రకాశకులు: స్వర్ణలతాపబ్లికే
షన్సు, కాకినాడ.

క్షీరార్పణము

ఖండకావ్యము. కవి: పాలెపు వెంకటరత్నము
గారు. ప్రకాశకులు: స్వర్ణలతా పబ్లికేషన్సు, కాకి
నాడ.

మిస్ తార

రచయిత: యం. నరసింహగారు. ప్రకాశకులు:
మిస్ తారాపబ్లిషింగుహౌసు, ౧౧౭౦ కనాడిగుడా,
సికిందరాబాదు. వెల ఆ. ౯.

మోటుపల్లి

రచయిత: బూసం వల్లయ్యకవిగారు, జాండ్
పేట, నయా చీరాల. వెల ఆ. ౮.

స్వతంత్రగీతాలు

రచయిత: పోలూరి - ఆంజనేయప్రసాదుగారు.
బోర్డుహైస్కూలు, కాకంపూడి, నుంటూరుజిల్లా
వెల ఆ. ౪.

నమీచీనసంఘవ్యవస్థ

రచయిత: ఆచార్యార్జునులు. ప్రకాశకులు: నురు
కులము, కుంజేరు, కృష్ణాజిల్లా. వెల ఆ. ౫.